

**ZNAČAJ RODA U
STAVOVIMA I SEKSUALNOM
PONAŠANJU ADOLESCENATA
I ADOLESCENTICA**

**IZVJEŠTAJ ISTRAŽIVANJA
MUŠKARCI, ŽENE I SEKSUALNOST**

IMPRESSUM

Realizaciju istraživanja finansijski je pomogao Specijalni program istraživanja, razvoja i istraživačkog treninga vezanog uz ljudsku reprodukciju Svjetske zdravstvene organizacije i UNICEFA. Publiciranje izvještaja istraživanja omogućila je potpora Veleposlanstva kraljevine Norveške.

Autor/ica: Amir Hodžić i Nataša Bijelić

Urednica: Sanja Cesar

Izdavačice: CESI

Za izdavačice: Sanja Cesar

Lektura: Sanja Galeković

Grafičko oblikovanje: Tomislav Kraljević,
Božidarka Vučićević

Naklada: 700

Besplatno

KONTAKT ADRESA

CESI

Križanićeva 1/III, 10 000 Zagreb

tel./fax: + 385 1 46 11 704

e-mail: cesi@zamir.net

Web stranica: www.cesi.hr

www.sezam-hr.net

Centar za edukaciju i savjetovanje žena
Center for Education and Counselling of Women

CIP - Katalogizacija u publikaciji
Nacionalna i sveučilišna knjižnica - Zagreb

UDK 316.6-053.6:612.6
159.922.1-053.6

HODŽIĆ, Amir

Značaj roda u stavovima i seksualnom ponašanju adolescenata i adolescentica : izvještaj istraživanja "Muškarci, žene i seksualnost" / <autori Amir Hodžić i Nataša Bijelić>. - Zagreb : CESI, 2003.

Bibliografija

ISBN 953-97762-4-4

1. Bijelić, Nataša

I. Seksualno ponašanje -- Adolescenti

II. Seksualno ponašanje -- Stavovi o spolnosti

430217051

ZAHVALE

Mnogo je osoba zaslužno za realizaciju ovog istraživanja. Želimo ih poimence spomenuti i zahvaliti im na podršci i pomoći tijekom provođenja ovog dvogodišnjeg istraživačkog projekta.

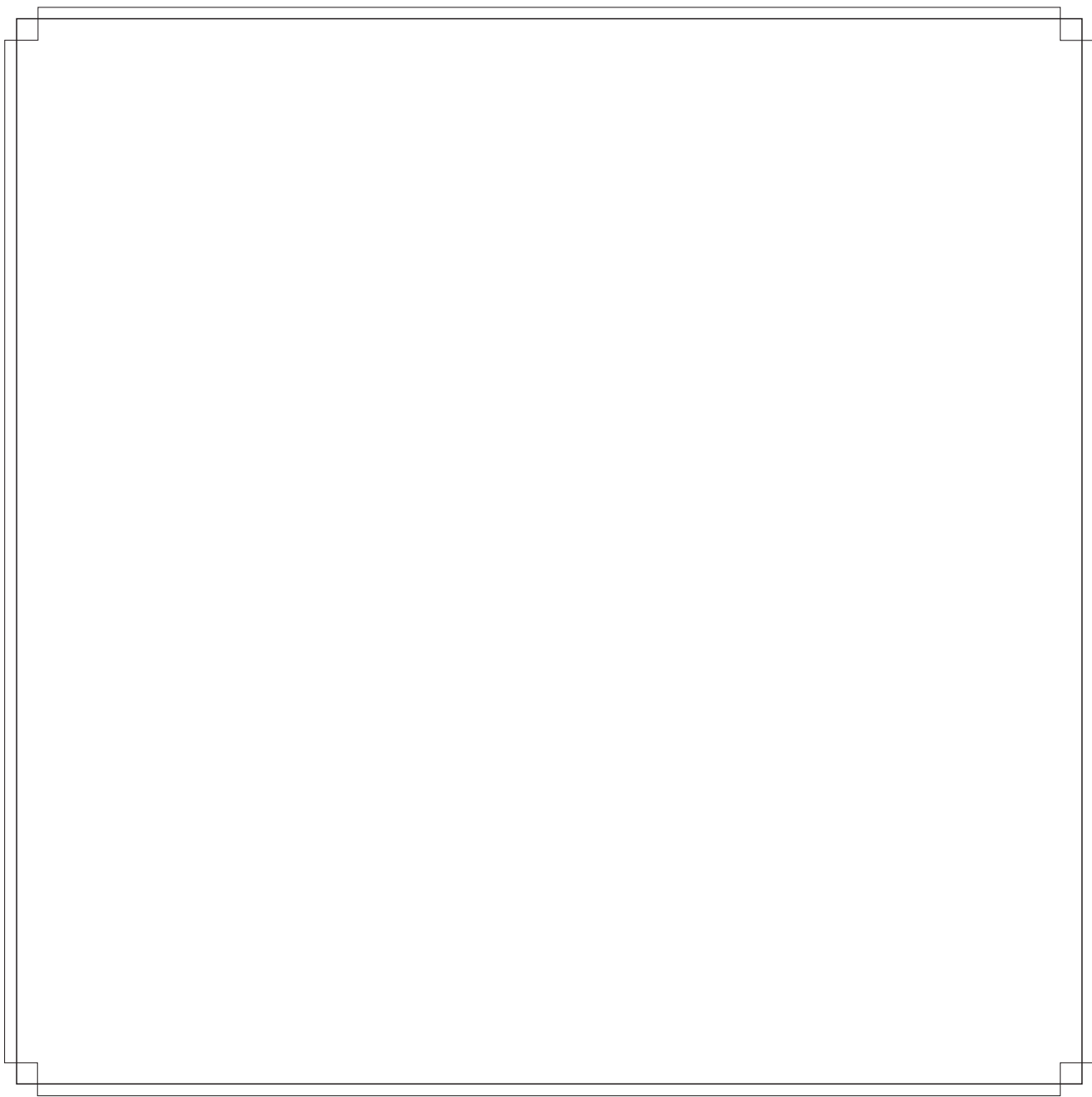
Zahvaljujemo dr. Jill Lewis i dr. Stephenu Cliftu na početnom impulsu za kretanje u samo istraživanje te na pomoći koju su nam pružali; dr. Aleksandru Štulhoferu na konstruktivnim savjetima i podršci; volonterima i volonterkama CESI-ja koji su sudjelovali u fokusiranim grupnim diskusijama: Marini Perić, Deani Brujić, Damiru Škrjanecu, Dijani Stanić i Sunčani Kusturin; studenticama sociologije koje su unosile podatke iz upitnika: Margareti Gregurović, Patriciji Marenić, Sandi Brumen, Sandri Lušetić i Martini Mirić.

Posebno se zahvaljujemo školama i odgovornim osobama u školama koje su nam omogućile provođenje istraživanja: Jasenki Popinjač iz Turističko-ugostiteljskog učilišta u Zagrebu; Ani Ivaković-Klečini iz IX. gimnazije u Zagrebu; Sanji Milović iz Upravno-birotehničke škole u Zagrebu; Ljubici Gregurić iz Elektrostrojarske obrtničke škole Zagreb; Karmeli Šafarik iz Gimnazije i ekonomske škole Benedikta Kotruljevića u Zagrebu; Zvezdani Bezljaz iz II. gimnazije u Zagrebu; Gordani Lamza iz Obrtničke škole Osijek; Jeleni Pavlić iz Graditeljsko-geodetske škole Osijek; Mariji Šerić iz II. gimnazije u Osijeku; Sonji Crnić iz Kemijsko-grafičke škole Rijeka; Nedi Tolj-Kramarić iz Prve gimnazije Rijeka; Ireni Smojver-Koprivnikar iz Elektroindustrijske i obrtničke škole Rijeka; Neveni Vučević iz Srednje tehničke prometne škole Split; Snježani Jovanović iz Obrtničke škole Split te Grozdanu Čuliću iz Tehničke škole Split.

Zahvaljujemo na pomoći nevladinim organizacijama koje su nam omogućile prezentaciju rezultata upitnika u svojim prostorima: Net klubu Mama iz Zagreba; Centru za mir, nenasilje i ljudska prava iz Osijeka; udruzi Smart iz Rijeke i Kulturnom središtu mladih Split.

Amir Hodžić i Nataša Bijelić

U Zagrebu, siječnja 2003.

SADRŽAJ

	UVOD	7
1.	MEĐUNARODNI KONTEKST - PROJEKT "LIVING FOR TOMORROW"	11
2.	ADOLESCENTSKA SEKSUALNOST U DRUŠTVENOM KONTEKSTU	15
2.1.	Adolescentska seksualnost u hrvatskom kontekstu	17
3.	METODOLOGIJA	23
3.1.	Metoda fokusiranih grupnih diskusija (FGD)	24
3.2.	Upitnik	25
3.3.	Uzorak	27
3.4.	Analitički postupci	28
4.	REZULTATI	31
4.1.	Rezultati fokusiranih grupnih diskusija (FGD)	31
4.2.	Rezultati upitnika	40
4.2.1.	Neke demografske karakteristike uzorka	40
4.2.2.	Rodni sistem i rodne razlike u hrvatskom društvu	41
4.2.3.	Društveni položaj žena i muškaraca	44
4.2.4.	Razlike između žena i muškaraca	50
4.2.5.	Očekivanja mladića i djevojaka u kontekstu seksualnih odnosa	58
4.2.6.	Prioriteti u seksualnim vezama	64
4.2.7.	Rizik povezan sa slučajnim seksom (veza "za jednu noć")	70
4.2.8.	Seks bez zaštite u vezi "za jednu noć"	72
4.2.9.	Seks bez zaštite u stalnoj vezi	79

4.2.10.	Prednosti i nedostaci seksualne apstinencije	85
4.2.11.	Seksualne aktivnosti mladih ljudi	91
4.2.12.	Seksualni odnos (koitus) i rizično ponašanje	92
4.2.13.	Rizičan kontekst prvog seksualnog odnosa	97
4.2.14.	Rizičan kontekst posljednjeg seksualnog odnosa	98
4.2.15.	Korištenje kondoma	99
4.2.16.	Vrsta škole i prvo seksualno iskustvo	100
4.2.17.	Očekivanja seksualno neaktivnih adolescenata/tica	100
4.2.18.	Očekivanja seksualno aktivnih adolescenata/tica	103
4.2.19.	Osobni prioriteti u seksualnoj vezi	104
4.2.20.	Osjećaji ispitanika/ica pri ispunjavanju upitnika	106
4.2.21.	Pitanja i teme	107
5.	DISKUSIJA	113
6.	ZAKLJUČNE NAPOMENE I SMJERNICE	131
7.	SAŽETAK REZULTATA	137
8.	PRILOZI	143
Prilog 1 -	Formular suglasnosti za FGD	145
Prilog 2 -	Formular suglasnosti za upitnik	148
Prilog 3 -	Upitnik	150
Prilog 4 -	Vrsta škole i stavovi o položaju i ulozi muškaraca i žena u društvu (rezultati hi-kvadrat testa)	169
Prilog 5 -	Korištenje kondoma (rezultati logističke regresije)	171
Prilog 6 -	Prezentacija i diskusija rezultata FGD	173
Prilog 7 -	Diskusije neposredno nakon ispunjavanja upitnika	175
Prilog 8 -	Prezentacije i diskusije rezultata upitnika	178
	LITERATURA	181

U V O D

Centar za edukaciju i savjetovanje žena - CESI je u okviru svoga programa "Senzibilizacija za pitanja spola i roda" proveo istraživanje "*Muškarci, žene i seksualnost*". Istraživanje je provođeno u razdoblju od 2000. do 2002. godine, uz potporu Svjetske zdravstvene organizacije (WHO), UNICEF-a i u suradnji s dr. Jill Lewis s Nordijskog instituta za ženske studije i rodna/spolna istraživanja (NIKK) iz Osla, Norveška, dr. Stephenom Cliftom s Christ Church University College, Canterbury, Engleska i dr. Aleksandrom Štulhoferom s Odsjeka za sociologiju Filozofskog fakulteta u Zagrebu.

Program "Senzibilizacija za pitanja spola i roda" provodi se od 1999. godine s ciljevima:

- unaprijediti odnose među spolovima;
- promicati razvoj znanja i vještina putem izvaninstitucionalnih edukacijskih programa;
- promicati vrijednosti nenasilja, tolerancije, solidarnosti i rodne ravnopravnosti kroz sljedeće aktivnosti:
 - istraživanja,
 - javno zagovaranje,
 - izdavaštvo,
 - edukaciju o seksualnosti, reproduktivnom zdravlju i rodnoj ravnopravnosti.

MEĐUNARODNI KONTEKST - PROJEKT "LIVING FOR TOMORROW"

Istraživanje "Muškarci, žene i seksualnost" koristi prilagođenu verziju upitnika razvijenog u trogodišnjem pilot projektu "Living for Tomorrow" (Živjeti za sutra), kojeg je proveo NIKK. Projekt je trajao od 1998. do 2000-te godine i proveden je u suradnji sa stručnjacima/kinjama iz Estonije s ciljem kritičkog preispitivanja koncepta roda i uključivanja rodne perspektive u podizanju svijesti mladih o prevenciji i zaštiti u seksualnim odnosima. Kontekst ovog projekta čine sljedeći faktori: porast HIV epidemije; aktualni problemi spola/roda i odnosa moći u društvu koji čine mlade ljude i žene najugroženijim kategorijama; utjecaj mobilnosti na seksualno zdravlje i porast seks-turizma i prostitucije; konstantna potreba za što efikasnijom AIDS i seksualnom edukacijom; utjecaj sociokulturne sredine, medija i marketinga na ponašanje i spolno/rodne uloge u seksualnim vezama mladih.

Projekt "Living for Tomorrow" je razvio međunarodnu suradnju i uključio zemlje kao što su Estonija, Norveška, Švedska, Velika Britanija, Republika Hrvatska, Litva i Rusija. To je projekt prevencije HIV-a, fokusiran na pitanja spola/roda i adolescentske kulture, usmjeren na zaštitu reproduktivnog zdravlja adolescenata i njihovo sigurnije seksualno ponašanje. Projekt naglašava važnost i izazov međunarodne suradnje s aktivnim učešćem mladih ljudi u razvoju efikasnih edukacijskih strategija.

Za istraživačku strategiju projekta "Living for Tomorrow" ključno je bilo istraživanje WRAP-a (Women Risk AIDS Project). WRAP je publicirao nekoliko izvještaja u 1990. godini, a knjiga "The Male in the Head" (Holland, Ramazanoglu et al. 1998) pružila je izazovnu kritičku analizu načina na koji rod utječe na heteroseksualno iskustvo mladih djevojaka. Analize i nalazi WRAP-a dali su poticaj projektu "Living for Tomorrow", kojim su se željele razviti strategije pronalaženja načina za kritičko preispitivanje uloge i funkcije koncepta roda unutar heteroseksualnih odnosa. Više informacija o samom projektu nalazi se na Web stranici NIKK-a: <http://www.nikk.uio.no/forskningsprojekt/livingfortomorrow/>

ADOLESCENTSKA SEKSUALNOST U DRUŠTVENOM KONTEKSTU

Rod je konstitutivni element društvenih odnosa koji se bazira na percipiranoj razlici između spolova. Kategorija roda se odnosi na društveno konstruirano i naučeno ponašanje. Ljudi se rađaju kao pripadnici muškog i ženskog spola, ali socijalizacijom uče i usvajaju prikladna ponašanja, uloge, stavove i aktivnosti s obzirom na pripadnost određenom spolu. Ovo naučeno ponašanje čini rodni identitet i određuje rodne uloge. Rodne uloge muškaraca i žena uvelike se razlikuju od kulture do kulture, od jedne društvene grupe do druge, unutar samog društva kao i kroz povijesna razdoblja. Rasa, klasa, ekonomski položaj, dob - svi ovi činitelji također utječu na ono što se smatra prikladnim za muškarce i žene. Međutim, kako je kultura dinamična tako je i rod promjenjiva kategorija koja se može stalno iznova konstruirati i dekonstruirati.

Koncept roda unutar heteroseksualnih odnosa manifestira se kao različita iskustva, percepcije i očekivanja mladića i djevojaka te kao različita shvaćanja seksualnog čina, seksualnosti, seksualnih odnosa i veza. Na to se vežu još neka ključna pitanja:

- društveno i kulturološki različito shvaćanje seksualnosti mladića i djevojaka,
- iskustvo prisile i nasilja u odnosima,
- utjecaj društvenog konteksta (sociokulturne sredine) i društvenih procesa (modernizacija, globalizacija) na rodne uloge.

Adolescentsko heteroseksualno rizično ponašanje zaokruženo je teoretskim granicama rodnog sistema kao socijalne, kulturalne i povijesne organizacije razlika između žena i muškaraca. Ovakvo šire poimanje rodne nejednakosti, koja se često smatra prirodnom i normalnom, odražava se u seksualnom ponašanju i vezama koje se razvijaju među

mladim ljudima oblikovanim kulturalnim pretpostavkama o načinima na koji bi muškarci i žene trebali biti seksualni. Što ljudi čine seksualno, također, ovisi o tome što misle i vjeruju li u razlike između žena i muškaraca. Stoga, sistem nejednake moći između muškaraca i žena reflektira rodne norme i uloge u seksualnim vezama mladih. U doba adolescencije predodžbe o feminitetu (ženstvenosti) i maskulinitetu (muževnosti), kao kulturalno konstruiranim rodnim identitetima, određuju poziciju seksualnog subjekta na različite načine kod djevojaka i mladića.

Posljednja istraživanja i analize feminističkih i rodnih studija sugeriraju da je seksualno iskustvo u uskoj vezi s rodnim odnosima moći. Normativni mehanizmi rodnog sistema u okviru institucije heteroseksualnosti grade i određuju (adolescentske) seksualne skripte tako da privilegiraju socijalnu poziciju muškaraca (usp. Holland et al.,1992; 1998). Tako za određeni broj djevojaka njihov rodni seksualni identitet znači odricanje od vlastitih želja i težnji u korist potreba i zahtjeva mladića. Kao posljedica toga, stereotipni rodni stavovi i očekivanja utjelovljeni u feminitetu, često ograničavaju njihovu kontrolu nad seksualnom aktivnošću i sposobnosti da se zaštite od rizika u seksualnom ponašanju, dozvoljavajući mladićima da definiraju rizičnost njihovog odnosa (Rivers&Aggleton,1998; Holland et al.,1998; 2000).

S druge strane, društveno prihvaćene norme koje definiraju muški seksualni identitet zahtijevaju da mladići iniciraju i kontroliraju seksualne aktivnosti, dokazujući da su "*pravi muškarci*" za koje je seks samo "*odrađivanje*" bez emocija te usmjerenost na vlastito zadovoljstvo, ali istovremeno i odbijanje odgovornosti za posljedice seksualnih aktivnosti. Osim toga, mladići često shvaćaju svoju muškost kao mješavinu seksualnosti, moći i agresije koja se izražava kroz različite forme pritisaka i prinuda nad djevojkama (od manipulacije do fizičkog nasilja).

Potreba pridavanja posebne pažnje kategoriji roda vidljiva iz većeg broja recentnih istraživanja o seksualnom riziku (Rivers, Aggleton, 1998; Eggleston, Jackson, Hardee, 1999; Kirby, 2001; Holland et al.,1998; Forsberg, 2000) i prihvaćena u izvještajima i dokumentima WHO-a, UNDP-a i UNAIDS-a. U reproduciranju tradicionalnih rodnih odnosa utjelovljenih u rodnoj neravnopravnosti, i mladići i djevojke, nesvjesno, sudjeluju u podupiranju rizičnog seksualnog ponašanja. Seks u heteroseksualnim odnosima, za žene pogotovo, nosi određen psihološki i fizički zdravstveni rizik: rizik od neželjene trudnoće, pritiska, nasilja. Oba spola suočavaju se s rizikom od spolno prenosive infekcije (SPI) koji postaje značajan u eri AIDS-a (I. Vanwesenbeeck et al., 1999).

Mnoga društva često otežavaju pristup i uskraćuju mladima informacije o reproduktivnom zdravlju (Kiragu, 2001). Neadekvatna informiranost o seksualnosti i reproduktivnom zdravlju te otežan pristup i mogućnost korištenja usluga

zdravstvenih službi za zaštitu reproduktivnog zdravlja rezultira činjenicom da adolescenti/tice čine populaciju koja je najčešće izložena riziku od spolno prenosivih infekcija i neželjenih trudnoća. Spolno prenosive infekcije, uključujući HIV, su najčešće među mladim ljudima u dobi od 15-te do 24-te godine života, a procjenjuje se da je 11.8 milijuna mladih ljudi te dobi zaraženo HIV/AIDS-om. Također, polovica novih HIV infekcija, oko 6000 dnevno, javlja se među mladim ljudima do 25 godina starosti (UNAIDS, 2002).

Razlozi zbog kojih se adolescentima/ticama uskraćuje i onemogućava pristup informacijama o seksualnosti i zaštiti reproduktivnog zdravlja često proizlaze iz stereotipnih načina na koje društvo promatra mlade ljude. Često je stereotipno vjerovanje da mladi ljudi aktivno traže rizična zadovoljstva i žive samo za sadašnjost. Mnogi odrasli imaju problem s prihvaćanjem mladih ljudi kao seksualnih bića i zbog toga se adolescentska seksualnost promatra kao nešto što treba biti kontrolirano i ograničavano (Rosen, 2000). Iako prevladava stereotipno viđenje mladih ljudi kao hedonistički orijentiranih i neodgovornih, oni su zapravo izuzetno heterogena grupa. Njihova iskustva variraju ovisno o kulturalnoj sredini, rodnoj pripadnosti, seksualnosti i socioekonomskom statusu (Aggleton & Rivers, 1998; Brown A. et al. 2001). Točnije, to bi značilo da dob, škola, religijske institucije, uključenost adolescenata/tica u rizično ponašanje, njihova emocionalna stanja, karakteristike njihovih romantičnih veza, povijest seksualnog zlostavljanja te njihova osobna seksualna uvjerenja, stavovi, vještine utječu na adolescentsko seksualno ponašanje i korištenje kontracepcije (Kirby, 2001).

Možemo pretpostaviti da su seksualna značenja koja mladići i djevojke "usvajaju", kao i njihove posljedice za odgovorno seksualno ponašanje (korištenje kontracepcije), kulturalno određena te pod utjecajem rodni skripta ponašanja (I. Vanwesebeeck et al., 1999) .

2.1. Adolescentska seksualnost u hrvatskom kontekstu

U hrvatskom društvu rodne su razlike često shvaćene kao biološki utemeljene spolne razlike te kao takve prirodne i neizbježne. Obiteljska etika bazirana na tradicionalnim ženskim i muškim ulogama te konzervativni stavovi prema rodu i seksualnosti, pojačavani diskursom rata, nacionalizma i katolicizma posljednjih dvanaest godina, postali su dio dominantne predodžbe koju karakteriziraju jake patrijarhalne vrijednosti. Isto tako, značajno je jačanje seksualne industrije i prekomjerna seksualizacija medija kao utjecajne snage u oblikovanju seksualnih skripta hrvatskih

adolescenata/tica. Nadalje, nedostatak seksualne edukacije rezultirao je nepotpunim razumijevanjem seksualnog ponašanja, nerazvijenih komunikacijskih vještina i fragmentarnim znanjem o seksualnim pitanjima. Za mlade ljude ovo znači izlaganje rizičnom seksualnom ponašanju, nerealna očekivanja i iskrivljeno viđenje vlastite seksualnosti.

U Republici Hrvatskoj (RH) je znatno smanjen broj savjetovališta za planiranje obitelji, a nedostatak seksualne edukacije u školama pridonosi izloženosti mladih ljudi opasnostima kao što su rizično seksualno ponašanje, SPI i neželjene trudnoće. Republika Hrvatska je potpisnica dviju međunarodnih konvencija (ICPD - International Conference on Population and Development, Kairo, 1994. i Haag 1999.) koje određuju smjernice populacijske i razvojne politike za sljedećih dvadeset godina. Odgovarajući program akcije, kao dio osnovnih ljudskih prava, propisuje obavezno pružanje informacija i provođenje edukacije adolescenata u područjima rodne ravnopravnosti, odgovornog seksualnog ponašanja, planiranja obitelji, reproduktivnog zdravlja, seksualnog zlostavljanja te prevencije SPI, uključujući HIV/AIDS. U RH takvi programski zadaci određeni su Nacionalnim programom djelovanja za mlade, Nacionalnom politikom za promicanje ravnopravnosti spolova i Nacionalnim programom prevencije HIV/AIDS-a.

U kontekstu RH posljednja istraživanja adolescentske seksualnosti uglavnom su zasnovana na kvantitativnoj metodologiji i nedostaje im dublja rodna analiza (Hiršl-Hećej, Šikanić-Dugić i Dobravc-Poljak, 1998; Štulhofer, Jureša i Mamula, 2000). Rezultati ovih istraživanja pokazuju da je:

- 46% zadovoljno svojim prvim seksualnim odnosom (više mladića nego djevojaka),
- 42% za vrijeme prvog seksualnog odnosa nije koristilo kontracepciju,
- 90% je imalo barem jedno iskustvo seksualno rizične aktivnosti,
- 34% redovito koristi kondome,
- 27% posjeduje znanje o osobnom riziku od seksualno prenosivih infekcija (uključujući HIV/AIDS),
- u većini slučajeva izvršitelji seksualnog nasilja nad djevojkama su njihovi partneri, a odmah zatim njihovi muški prijatelji.

Podaci slovenskog istraživanja (Bernik, Hlebec, 2001) govore da RH spada u kategoriju zemalja s niskim udjelom seksualno iskusnih adolescenata (26,7%). Prosječna dob stupanja u seksualni odnos je 15,8 godina, što je kasnije u odnosu na adolescente iz drugih post-socijalističkih zemalja. Prisutne su i očite rodne razlike: više mladića nego djevojaka imalo je iskustvo seksualnog odnosa, djevojke izjavljuju kako se njihovo prvo seksualno iskustvo dogodilo u okviru ozbiljne veze. Razlog za stupanje u prvi seksualni odnos za djevojke je najčešće emocionalna bliskost. Otprilike dvije trećine ispitanika/ica koristilo je kontracepciju, s time da djevojke više nego mladići upotrebljavaju zaštitna sredstva¹. Ispitanici/ice u RH (zajedno s poljskim ispitanicima/ama) iskazuju vrlo visok stupanj zadovoljstva svojim prvim seksualnim iskustvom. Autori zaključuju da je prvo (hetero)seksualno iskustvo još uvijek različito iskustvo za mladiće i djevojke i u Zapadnim, ali i u Istočnoeuropskim (tj. post-socijalističkim) zemljama te da su rodne razlike slične u različitim sociokulturnim okruženjima i otporne na promjene.

¹ Ovaj rezultat, napominju autori, može biti posljedica konstrukcije pitanja vezanog uz kontracepciju. Pitanje je postavljeno na način da je upitano tko je koristio kontracepciju, a ne tko je predložio ili insistirao na kontracepciji.

METODOLOGIJA

Istraživanjem “Muškarci, žene i seksualnost” željeli smo istražiti pitanja rodne neravnopravnosti koja mogu biti aktivna komponenta rizičnog seksualnog ponašanja. Cilj je bio kritički ispitati kako vjerovanja o rodnim razlikama, koja se obično smatraju “prirodnim” i “normalnim”, utječu na norme i očekivanja mladih u seksualnom ponašanju. NIKK je razvio upitnik čiji je cilj identificirati vjerovanja i stavove koje mladi imaju o rodu i seksualnosti. Namjera je bila potaknuti diskusiju o rodno oblikovanim seksualnim očekivanjima i rodno definiranim konvencijama koje podupiru rizično seksualno ponašanje. Prema našem uvidu, istraživanja adolescentske seksualnosti provedena dosad u RH, izostavljaju rodnu perspektivu iz istraživačkog fokusa i zbog toga je naša motivacija bila preispitati upravo rodnu dimenziju i načine na koje ona utječe na rizično seksualno ponašanje hrvatskih adolescenata/tica.

Istraživanje je provedeno u nekoliko faza:

- kvalitativna faza u kojoj je korištena metoda fokusiranih grupnih diskusija,
- kvantitativna faza u kojoj je primijenjena modificirana verzija NIKK-ovog upitnika,
- analiza kvantitativnih i kvalitativnih podataka,
- prezentacije rezultata i diskusija sa zainteresiranim mladim ljudima koji su sudjelovali u ispunjavanju upitnika.

Interpretativni okvir ove analize naglašava aktivnu ulogu koju tradicionalni rodni odnosi, utjelovljeni u rodnoj neravnopravnosti, imaju u podupiranju rizičnog seksualnog ponašanja. Rodni sistem s pripadajućim rodnim identitetima i ulogama utječe na i određuje adolescentsku seksualnost, pogotovo u kontekstu rizičnog/odgovornog seksualnog ponašanja i praksi. Društveni kontekst koji uključuje (ne)ravnopravnost, norme, stereotipe, medijske prikaze muškaraca i žena tvori okvir adolescentskog seksualnog ponašanja (pitanja rizika, odgovornosti, emocija, sigurnosti, pregovaranja i donošenja odluka, prisila/pritisaka).

3.1. Metoda fokusiranih grupnih diskusija (FGD)

Metoda FGD-a korištena je kao preliminarna, kvalitativna faza istraživanja, koja nam je omogućila identifikaciju raspona različitih percepcija, mišljenja i stavova mladih o rodnim temama koje nisu obuhvaćene pitanjima u upitniku, kao i za dobivanje uvida u suvremenu terminologiju koju adolescenti/tice koriste u razgovoru o seksualnosti .

FGD kao istraživačka metoda odnosi se na diskusiju među grupom ljudi sličnih karakteristika (ovisno o temi i cilju istraživanja) i usredotočuje se na pojedino područje interesa. Grupnom diskusijom dobiva se mnoštvo informacija, a istovremeno omogućuje sudionicima/ama da sami odrede prioritete i identificiraju važne pojmove i odnose unutar diskutiranih tema. Neki od nedostataka ove metode su: zahtijeva educirane facilitatore/ice; može izazvati efekt socijalno poželjnog ponašanja (konformizam); analiza ovako prikupljenih podataka je složenija.

Sudionici/ice su prije sudjelovanja u FGD-u potpisali formulare suglasnosti za sudjelovanje (prilog 1). Formular suglasnost sadržava informacije o cilju istraživanja; procedurama; rizicima i koristima istraživanja te o pravima osobe koja sudjeluje u istraživanju. Nakon dobivenih informacija sudionici/ice su mogli slobodno odlučiti da li žele ili ne žele sudjelovati u FGD-u.

U ožujku 2001. godine održano je šest FGD-a s učenicima i učenicama tri zagrebačke srednje škole². Učesnici/e su slučajno odabrani volonteri i volonterke. Na FGD-ima je sudjelovalo ukupno 33 učenika/ica, i to 17 djevojaka i 16 mladića u dobi od 15 do 17 godina. Diskusije su bile organizirane u istospolnim grupama, imajući na umu dinamiku komunikacije rodno mješovitih grupa u kojima mladići često uzimaju više prostora, govore više i glasnije, prekidaju djevojke kojima može biti teško otvoreno govoriti o seksualnosti u prisustvu mladića. Svaka diskusija je u prosjeku trajala 2,5 do 3 sata, a broj učesnika/ica svake pojedine FGD bio je od 3 do 9. Sve diskusije su snimane i transkribirane. Teme FGD-a odnosile su se na sadržaje koji nisu zastupljeni u upitniku:

- **UTJECAJ MEDIJA** - vrste medija putem kojih mladi dobivaju poruke o seksualnosti; sadržaj i utjecaj medijskih poruka za mladiće i djevojke; medijski prikaz spolova; medijski idoli/modeli mladih za mlade,
- **UTJECAJ VRŠNJAKA/INJA (RAZGOVOR O SEKSU S PRIJATELJIMA/CAMA)** - da li se razgovara o seksu; s kime; na koji način i o kojim temama; postoji li razlika u komunikacijskim obrascima između mladića i djevojaka,

² Gimnazija; obrtnička i tehnička škola.

- **PREGOVARANJE/DONOŠENJE ODLUKA** - o čemu se pregovara prije stupanja u seksualne odnose; planiranje; pitanja odluka i odgovornosti; kontracepcija,
- **PRITISCI** - detektiranje pritisaka i svjesnost o njihovu postojanju; izvori pritisaka; razlike u pritiscima koje su iskusili mladići i djevojke; mogućnosti i načini izbjegavanja pritisaka.

Osnovna strategija analize bila je utvrditi najzastupljenije teme i pitanja u odgovorima mladih ljudi i te kategorije iskoristiti za sistematsko analiziranje tekstualnog materijala. Kategorije korištene u analizi bile su osmišljene kao međudjelovanje nekoliko nivoa konceptualizacije: određeni termini i fraze koje su koristili mladi ljudi, pitanja koja su usmjeravala diskusiju, razgovori i interpretacije istraživačkog tima. Analizirane su rodne razlike u pojedinim kategorijama, a teoretsko razumijevanje rodnih pitanja u odnosu na seksualno ponašanje i rizike primijenjeno je na glavne ideje i trendove detektirane u adolescentskim promišljanjima. U nekim slučajevima bilo je jednostavnije zasnovati analize na specifičnim korištenim riječima ili izrazima, dok su u drugim slučajevima komentari bili kategorizirani, a značenja i interpretacije pridodani. Ovakve obrade kvalitativnih podataka korištene su i prilikom analize otvorenih pitanja u upitniku.

3.2. Upitnik

Kako bi istražili percepcije i razumijevanja mladih ljudi o rodnim odnosima u društvu i njihovu povezanost sa seksualnošću i rizičnim seksualnim ponašanjem, NIKK je kreirao upitnik koji je sadržavao kombinaciju pitanja otvorenog i zatvorenog tipa. Pitanja otvorenog tipa omogućila su mladim ljudima da sami, svojim riječima, daju komentare i mišljenja o određenim pitanjima i temama. Pitanja zatvorenog tipa uobličena su kao nominalne i ordinalne skale.

Za potrebe istraživanja na području Hrvatske upitnik smo prilagodili tako da smo uveli sitne preinake koje su se odnosile na formulacije u jezičnom i sadržajnom smislu, dok se najveća promjena odnosila na uvedeno pitanje o prakticiranju seksualnih aktivnosti koje ne uključuju penetraciju. Nakon preinaka NIKK-ovog upitnika, proveli smo pilot testiranje na uzorku od 12 mladih ljudi u rujnu 2001. godine, kako bi s njima provjerili jezičnu i sadržajnu razumljivost mjernog instrumenta. Upitnik je podijeljen na nekoliko tematskih cjelina:

- rodni sistem i rodne razlike u hrvatskom društvu,
- očekivanja mladića i djevojaka u kontekstu seksualnih odnosa,
- pitanja rizika i odgovornosti u seksualnim susretima/vezama,
- osobna iskustva i očekivanja ispitanika/ica u seksualnom ponašanju.

Anketiranje u četiri grada (Zagreb, Split, Osijek i Rijeka) trajalo je od listopada 2001. godine do travnja 2002. godine. Primjena upitnika odvijala se u srednjim školama, odnosno u školskom razredu ispitanika/ica. Istraživači/ice su za provođenje ankete na raspolaganju imali između 60 do 75 minuta. U svakoj školi istovremeno su anketirana tri razreda. U svakom razredu prije početka anketiranja istraživači/ice su ukratko predstavili temu, cilj istraživanja i dali upute za ispunjavanje upitnika te zatražili suglasnost mladih ljudi da žele sudjelovati u istraživanju. Oni koji su odlučili sudjelovati, prije početka anketiranja ispunili su formulare suglasnosti za anketu (prilog 2). Formular suglasnosti sadržava informacije o cilju istraživanja; procedurama; rizicima i koristima istraživanja te o pravima osobe koja sudjeluje u istraživanju. U toku cjelokupnog istraživanja samo su 4 osobe odbile potpisati formular suglasnosti i sudjelovati u istraživanju. Svi ispitanici/ice odgovarali su samostalno, a između ispitanika/ica postojale su pregrade koje su im omogućile privatnost i neometano ispunjavanje upitnika. Ispunjavanje upitnika (prilog 3) je u prosjeku trajalo 45 minuta, a preostalo vrijeme koje su istraživači/ice imali na raspolaganju iskorišteno je za diskusiju o upitniku i temama koje upitnik obrađuje.

S obzirom da su svi učesnici/ice iz četiri najveća grada u RH, svjesni smo da zapažanja o rodu i seksualnosti izvan urbanog okruženja mogu biti različita i vjerojatno bi bila definirana mnogo strože i u tradicionalnim terminima.

Motivacija ispitanika/ica je bila potaknuta činjenicom da se radi o tematici koja je njima vrlo zanimljiva i životno važna, ali nepostojeća u formalnom sustavu obrazovanja³.

Kritička bilješka o NIKK-ovom upitniku

Svjesni smo ograničenja upitnika i potrebe za oprezom u interpretaciji prikupljenih podataka. Upitnik je konstruiran kako bi prikupio podatke o percepcijama i vjerovanjima mladih ljudi koji se odnose na heteroseksualne veze i odnose,

³Reakcija jednog učenika na temu istraživanja je bila sljedeća: "Hvala bogu da se netko sjetio i došao pričati s nama o seksu!"

s jasnim fokusom na percepciju različitih pozicija muškaraca i žena. Svjesni smo ograničenja koje nameće fokusiranje na "razlike" te potrebe za nadopunjavajućim istraživanjem koje istražuje percepciju sličnosti. Nas zanima skiciranje percepcija razlika, budući da je rodni sistem organiziran oko cirkulirajućih vjerovanja o razlici. Heteroseksualnost je također fundamentalno ukorijenjena u razlici između muškaraca i žena i gradi se na pretpostavkama o razlici. Upitnik vidimo kao sredstvo koje će stvoriti materijal za buduće rasprave. Nadamo se da će potaknuti kritičku diskusiju u okviru seksualne i HIV/AIDS edukacije te potaknuti daljnja istraživanja koja će poslužiti kritičkom preispitivanju rodno određenih seksualnih ponašanja i njihovih posljedica." (Citirano prema Lewis, Clift; 2001)

3.3. Uzorak

Planirano je da uzorak bude konstruiran kao stratificirani slučajni uzorak uključujući 49% mladića i 51% djevojaka, što reflektira strukturu učenika/ica srednjih škola u RH. Poštujući strukturu srednjoškolskog sustava obrazovanja (25% gimnazija, 40% tehničkih škola i 35% obrtničkih škola; ****1999), škole iz četiriju gradova (Zagreb, Osijek, Rijeka, Split) odabrane su da sudjeluju u istraživanju. Predviđeno je da se upitnikom obuhvate učenici/ice iz ukupno dvanaest škola (3 gimnazije, 5 tehničkih škola i 4 obrtničke škole). U svakom gradu su metodom slučajnog odabira selektirane po tri škole.

Struktura anketiranih škola po gradovima izgleda ovako:

- Split - jedna obrtnička i dvije tehničke škole,
- Rijeka - jedna obrtnička, jedna gimnazija i jedna tehnička škola,
- Osijek - jedna obrtnička, jedna tehnička i jedna gimnazija,
- Zagreb - jedna obrtnička, jedna tehnička i jedna gimnazija.

Tijekom realizacije istraživanja zbog objektivnih okolnosti i prepreka bilo je teško izvedivo u potpunosti realizirati planiranu strukturu uzorka zbog poteškoća koje se odnose na mjesto anketiranja, spolnu strukturu pojedinih razreda koji su odabrani od strane kontakt osoba u školama te s tim povezano vremenski ograničeno trajanje anketiranja.

Mjesto anketiranja bile su škole, odnosno školski razredi ispitanika/ica u vrijeme održavanja nastave. Nakon pribavljenih dozvola od nadležnih institucija obratili smo se školama s molbom da nam u svakoj školi osiguraju 3 razreda za provođenje ankete kao i odgovarajuće vrijeme od 90 minuta (što u svakoj pojedinoj školi nije bilo moguće, već smo u nekim školama na raspolaganju imali samo jedan školski sat). Kontakt osobe u svakoj pojedinoj školi odabrale su po tri druga ili treća razreda, a na način odabira s obzirom na spolnu strukturu nismo mogli imati utjecaja jer se istraživanje moralo prilagođavati nastavnom planu i programu škole.

3.4. Analitički postupci

Kvantitativni podaci

Obrada podataka obavljena je za N=995 ispitanika/ica. Pitanja zatvorenog tipa s unaprijed ponuđenim odgovorima analizirani su uz pomoć SPSS Windows software paketa. Nakon što su varijable priređene za statističku obradu, izvršene su sljedeće analize i postupci:

- univarijatna analiza - određivanje frekvencija i postotaka odgovora,
- bivarijatne analize - izračunavanje značajnosti razlika upotrebom hi-kvadrat testa; izračunavanje značajnosti razlika primjenom t-testa i analize varijance, logistička regresija.

Kvalitativni podaci

U upitniku su također korištena pitanja otvorenog tipa koja su pružila širok raspon kvalitativnih podataka s ciljem boljeg razumijevanja osobnih značenja i obrazaca seksualnog ponašanja adolescentske populacije.

U nekim dijelovima upitnika mladi ljudi su upisivali odgovore na konkretna pitanja i na zamišljeni scenarij koji se odnosio na jednu moguću seksualnu situaciju ili su objašnjavali svoj odgovor na prethodno pitanje s ponuđenim odgovorima. Smisao pitanja otvorenog tipa je identificirati određene obrasce i teme koje se pojavljuju u odgovorima ispitanika/ica te ih kategorizirati i upotrijebiti u analizi. U izvještaju citiramo mnoge primjere komentara mladih ljudi u odnosu na istraživanu temu koji čine važnu i vrijednu dopunu kvantitativnim podacima.

REZULTATI

4.1. Rezultati fokusiranih grupnih diskusija

Rezultati su predstavljani zajedno s ilustrativnim citatima mladih kroz četiri grupe tema:

- prikazi u medijima,
- koncepti rodne seksualnosti,
- pitanja komunikacije,
- pritisci.

Prikazi u medijima

Vrijednosti i stavovi današnje generacije adolescenata/tica u velikoj mjeri oblikuje uključenost u sistem školske edukacije i izloženost utjecaju masovne kulture i medija. Medijski prikazi i poruke povezane sa seksualnošću mladi ljudi uglavnom primaju putem televizijskih serija, filmova i časopisa za mlade. U njihov sadržaj i značenje često su utkane rodne razlike koje odražavaju šire društvene stereotipe. Kada smo razgovarali o tome kako mediji predstavljaju žene, muškarce i seksualnost, skoro svi, i mladići i djevojke, su slike "ženskosti" i "muškosti" smjestili u tradicionalni sistem rodnih odnosa. U njihovim razmišljanjima društvena kategorija "muškosti", kako se prikazuje u medijima, uglavnom je povezana s predstavama superiornosti, seksualne permisivnosti i odvažnosti, a razumijeva se i značajna je samo u odnosu prema svojoj suprotnosti - "ženskosti":

"Muškarac treba biti zgodan da bi se sam sa sobom ponosio, a žena treba biti zgodna da bi osvojila muškarca." (ž)⁴

⁴Citati ispitanika/ica

"Muškarac treba biti ponosan sam sa sobom, a žena mu je privjesak da on bude još ljepši." (ž)

"On mora izgledati, mora podsjećati na muškarca, grublje građe, napadan, puno jači i nju štiti, a žena treba biti sofisticirana, dama, prikazuju da su muškarci fizički, ali i psihički jači..." (ž)

"Muškarci su prikazani kao nadmoćniji, uzvišeni, važniji." (m)

S druge strane, za mlade ljude medijski prikazi "ženskosti" uglavnom podrazumijevaju tri karakteristike:

- zauzimanje podređene, zavisne pozicije u rodnoj dihotomiji,
- vrednovanje po atraktivnosti, vanjskom izgledu,
- definiranje prema utvrđenim i strožim seksualnim normama.

"Žene prikazuju više kao objekt, predmet, seks simbol." (ž)

"Poruke za djevojke su, ti si mamina curica i pazi što radiš, a za dečke ti si macho, pa radi što hoćeš u životu." (ž)

"Dečki primaju poruku da curu, jel'da , dobro, (smijeh)... a cure, da sve polako, da ne prerano, ne pre naglo, da se ne upušta u nešto što bi požalila. To su upozorenja, za curu, ne, nemoj to činiti dok stvarno ne shvatiš neke stvari. Na cure jako utječu te poruke, a na dečke kako na koga, cure to ozbiljnije shvaćaju." (m)

Dominantni medijski prikazi ženske seksualnosti utjelovljene u, često nedostižnom, idealu ("moraš imati trbuh", "moraš imati velike", "moraš biti savršena"), imaju uglavnom negativan efekt na samopouzdanje mladih žena:

"Loše je što moramo o takvim stvarima preko televizije saznavati, u svim tim teen serijama imaš dečka i curu, zgodni su, jako zgodni, ona je plava, onda ispada da ako je cura debela da ne može imati dečka." (ž)

"Mislim da nisam vidjela curu na televiziji koja ima više od 70 kila, to je stvarno ponižavajuće, da možemo biti tako ograničeni." (ž)

"Pomoću medija, manekenstvo je popularno, dečki gledaju cure na taj način, to deprimira i sputava cure, imaju loše mišljenje o sebi, misle da su manje vrijedne." (ž).

"Svi žele biti nešto bolje, a ponajprije u izgledu, to je utjecaj medija, po filmovima, časopisima, misice, manekenke kako su lijepe, onda naravno da svatko želi biti takav i mnoge djevojke rade svašta da bi to postigle, ovisne su o izgledu, kad se stalno u medijima to prikazuje." (ž)

"Ja mislim da većina cura teži da bude tako savršena, da se hoće barem približiti takvom savršenstvu." (m)

Također, mnogi adolescenti/tice vide popularni medijski diskurs kao pretjerano seksualiziran i kao poziv za mlade ljude da stvaraju i potvrđuju svoje rodne identitete ulaganjem u odgovarajuće pozicije i uloge.

"U medijima se sve vrti oko toga s koliko si ljudi spavao i onda to možda, na neki način, nesvjesno nameće ljudima, pa kada ću ja?" (ž)

"Prikazano je kao normalna stvar da su svi sa svima već spavali, kao da je to samo tak, otići u krevet s nekim, i spavati, nikakvih emocija nema, ništa." (ž)

"Šalju se iste poruke, ali to svi drugačije shvaćaju, dečki s tehničke strane, cure s emotivnije." (ž)

"Kada gledamo filmske scene, neke cure mogu pomisliti kako je to sve lijepo, divno, krasno, savršeno i idem i ja." (ž)

"Malo preuveličavaju neke stvari i govore na neki način neistinito tako da će većina dečki pomisliti, na nešto drugo i tražiti će savršenstvo ili ne znam kakav izgled od neke cure." (ž)

"Evo film, kaubojski, dečko ima 17. rođendan, svi se naroljaju, i najstariji veli ajmo mi tebi nabaviti kurvu sad ćeš ti postati muškarac, i oni spavaju i ovaj kaže sad si postao muškarac." (ž)

Koncepti rodne seksualnosti

Diskurzivne veze između seksualnosti i roda postaju vidljive kroz analizu izražaja, riječi i fraza koje mladi ljudi koriste kada govore o svojim očekivanjima vezanim za seksualne odnose. Analiza ovih objašnjenja otkriva da je iskustvo heteroseksualnosti često različito za djevojke i mladiće. Ključna pitanja koja se tiču moći i kontrole u heteroseksualnim vezama u okviru su društveno konstruiranih rodni identiteta, ženskosti i muškosti, koji prenose predodžbe o ženskoj seksualnosti kao podčinjenoj (muškarcu). Uglavnom, adolescentske izjave povezuju žensku seksualnu poziciju sa sljedećim osobinama:

- emocionalnost (*"zaljubljivanje", "da saznaju da ih dečko stvarno voli", "svaka cura mašta o nekom romantičnom okruženju, o ljubavi i osjećajima"*),
- idealizacija (*"nešto savršeno i lijepo", "taj posebni dečko"*),
- pasivnost (*"čekati na", "pristati na", "biti spremna", "dogodilo mi se"*),
- brige/strahovi (*"cure se boje da ne ostanu trudne", "misli da bi je on ostavio poslije seksa"*),
- usmjerenost na mladića (*"zbog njega", "da bi njega zadovoljila", "misli o njemu, kako se on osjeća, o čemu on razmišlja", "da njega ne razočaram, da bi njemu ugodila"*).

Nasuprot tome, mladi ljudi vide mušku seksualnost, *"biti pravi muškarac"*, uglavnom u okviru skupa karakteristika, skoro komplementarnih onima koje definiraju žensku seksualnost:

- fizička/tjelesna prisutnost (*"to je naša potreba", "nama je više ono nagon se pojavi"*),
- neizbježnost (*"nema da dečki ne bi željeli", "dečkima je svejedno, oni uvijek hoće", "što se njega tiče može on bilo gdje", "žele samo jednu stvar", "jedva čekam da neku"*),
- aktivnost (*"u planu to obaviti", "nagovaraju, potiču tu temu, preuzimaju inicijativu"*),
- seks kao tehnika (*"to je napravio", "gotova stvar"*).

Pitanja komunikacije

Razvijene vještine komunikacije, kao važan aspekt adolescentskih seksualnih veza, mogu doprinijeti zadovoljavajućim vezama. Ove vještine uključuju izražavanje vlastitih potreba i želja, izbjegavanje nesporazuma, uspostavljanje osobnih granica, pregovaranje i odupiranje pritiscima, razumijevanje pozicije partnera/ice, kao i donošenje odgovornih i samostalnih odluka. S druge strane, razgovor o seksu i/ili kontracepciji u spolno mješovitim vršnjačkim grupama i/ili u vezi, također može pokrenuti diskusiju o povjerenju i odgovornosti, a često može pridonijeti osjećajima nelagode, straha i sumnje u vlastitu seksualnost.

Što se može dogoditi ako pretpostavke, koje su mladi ljudi opisali kao inherentne određenim rodnim identitetima, aktivno služe kao vodiči za adolescente i adolescentice dok razgovaraju i pregovaraju svoje seksualne veze? Stavovi i uvjerenja o prikladnom rodnom ponašanju, vjerojatno značajno smanjuju mogućnost za otvorenu i ravnopravnu komunikaciju o seksualnim potrebama, rizicima i sigurnosti. Sljedeća objašnjenja otkrivaju da rodna (ne)razumijevanja doprinose komunikacijskim problemima između mladića i djevojaka:

"S dečkima se razgovara vrlo rijetko, onda se misli da je ta cura laka, da se nameće nekom dečku. Ako cura spomene seks, i spomene da joj se sviđa, da bi možda htjela, onda je cure gledaju da je drukčija, fuđa, laka. ... fuđa je cura koja se ponaša kao prostitutka, kurva, vulgarna je, samo ne dobiva pare kao kurva." (ž)

"Sa curom nije baš tako lako pričati o takvim stvarima, prvo je razmišljanje kakva će reakcija biti, što će ona misliti da ju ja samo želim iskoristiti, potičem tu temu da bi bilo nešto, a ja samo želim zapravo samo ovak, teško je to." (m)

"Dečki što su više tih iskustava imali to su oni više frajeri, dok cura može doći na loš glas ako..."(ž)

"Teško je kad si sa curom u vezi razgovarati o takvim stvarima, ona može pomisliti svakakve stvari, to smo već rekli, a to je sve u jednoj dobroj namjeri da se sazna što i kako cura razmišlja o tome, a onda opet možeš pogriješiti i to te puno može koštati da o takvim stvarima pričaš. Upravo takva pitanja mogu prekinuti povjerenje. Ne možeš curi doći i reći što ti misliš o seksu, to nije moguće, odmah bi pomislila zašto me to sad pitaš i što želiš, želiš samo to, i misli da ću je poslije toga odjebat." (m)

"Može se cura isto skinuti, ali možda ne želi to, možda želi nešto drugo, nitko ne zna točno što ta osoba misli, hoće reći, može krivo shvatiti, krivo protumačiti, zato je to važno verbalno, recimo skinemo se goli i gledamo jedno drugo i što sad, ja mogu pokušati i ona ne želi i onda je gotova stvar, zato je bolje verbalno, točno se zna šta misliš i sigurnije je." (m)

Adolescentska prepričavanja komunikacijskih obrazaca unutar vršnjačke grupe mladića također odražavaju važće norme prikladnog rodnog ponašanja, u ovom slučaju zabrane i poricanje osjećaja kao jednog od osnovnih elementa tradicionalne verzije muškosti. Vrlo je teško otkrivati ranjivost i seksualne probleme drugim mladićima, a istovremeno neprestano pokušavati stvarati i održavati sliku prihvatljive muškosti:

"Moraju biti ponosni i ne smiju pokazivati osjećaje. Društvo ih tjera da se ponašaju frajerski, a u njima postoji ono nešto mekano što pokazuju prema svojim curama." (ž)

"Dečki su možda još malo suzdržaniji, drže stvari u sebi, iznesu neke činjenice, što je bilo i kako je bilo i to je to, a to što ih muči ili ne muči, što im se sviđjelo, oni to ne iznose." (ž)

"Ako netko hoće izraziti neki svoj osjećaj ili pitati, izvrzne ga se ruglu, ismijava ga se. Kad netko ima curu nitko ga ne pita kako ti je s njom, što radite."(m)

Razlike između djevojaka i mladića u stavovima prema odgovornosti za moguće posljedice seksualnih odnosa najuočljivije su u njihovim razmišljanjima o kontracepciji:

"Ispričamo što je bilo, više kao informacija, savjeti, jako rijetko o kontracepciji. Za to se općenito smatra da to svatko zna, a to je pogrešno mišljenje jer treba se doznati поблиže o tome, cure vjerojatno imaju svog ginekologa pa joj on može savjetovati neke stvari, dok dečki to saznaju iz tih obrazovnih emisija tako da se o tome uopće ne priča. Misle da je to normalno da se zna." (m)

"U grupicama sve lijepo ispričamo pa onda odemo do druge i popričamo s drugima, cure su otvorenije, izbacuju iz sebe stvari koje ih muče. Djevojke je jako strah trudnoće i one razgovaraju

o kontracepciji jer one snose posljedice. Ja mislim da su cure, općenito, o svemu više informirane, zato što se više interesiraju." (ž)

"Prevladava mišljenje da cura više misli o tome stoga što je to njezino tijelo, zato što će ona nositi dijete a ne on, da on može otići svakog trena, a da se ona mora brinuti za dijete, da ona mora abortirati i roditi. One više misle o tome, više pažnje tome posvećuju, njima je to valjda prvo na pameti. One ovise o tome, ako ne nose kontracepciju ona može zatrudniti, a ne dečko." (m)

Očigledno je da su rodne razlike u adolescentskim razmišljanjima povezane sa zahtjevima prevladavajućih rodnih normi koje reguliraju (hetero)seksualne odnose. Za djevojke, prema društvenoj kategoriji ženske seksualnosti, to znači i biti više zabrinuta zbog mogućih negativnih posljedica seksualnih odnosa. Ovo može biti problematično ako se pretpostavlja i pasivna i podčinjena pozicija djevojke u procesu kontroliranja i/ili utjecaja na tijek seksualne aktivnosti. Kombinacija ove pretpostavke i ideje da su muške seksualne želje i očekivanja važnija od ženskih, može utjecati na to da se, tijekom seksualnih pregovaranja, kao prioritetne postavljaju mladićeve potrebe i želje. U situacijama kada se kondomi shvaćaju kao nešto što kvari i/ili umanjuje zadovoljstvo za mladića, mnoge djevojke mogu imati poteškoća (ili se ne usuđuju) da zahtijevaju od mladića upotrebu kondoma.

"Dečko ima ispriku meni seks sa prezervativom nije ugodan, i onda sva odgovornost pada na curu, mislim da je to od dečka jako neodgovorno, možeš vidjeti da mu uopće nije stalo do tebe i da li možete dobiti neku zaraznu bolest, ili trudnoća." (ž)

"Cure su zrelije i moraju snositi posljedice, a dečki bježe od toga, nije da im nije žao, da im je svejedno, najrade bi se svega toga riješili, znaju da ne mogu, ne žele odgovornost." (ž)

"Medutim, kad dečko kaže ja ne želim kondom meni to smeta, mnoge cure će se složiti s tim." (ž)

"Što se tiče kondoma, bolje je bez kondoma. Bolji užitak, veći užitak." (m)

Pritisici

Dok smo razgovarali o različitim formama pritisaka vezanih uz njihovu seksualnost, mnogi mladi ljudi jasno su izrazili mišljenje da su ova iskustva različita za djevojke i mladiće. Njihova razmišljanja potvrđuju postojanje dvostrukih rodni standarda seksualnih sloboda i karakteristika koje se tradicionalno vežu uz mušku i žensku seksualnost. Prema izjavama adolescenata/tica, mladići uglavnom doživljaju pritiske od grupe vršnjaka i zahtjeva koje postavlja njihov rodni identitet, prema kojima su samo seksualno aktivni (iskusni, promiskuitetni ...) muškarci "pravi muškarci":

"U razredu, njih pet, šest, za koje znate da su stupili u seksualne odnose, i onda se oni ponašaju kao da su iznad vas, gledaju vas s visoka tako da je to pritisak na vas." (m)

"Dečka pritišću da ako ju ne pobariš, pojebeš, onda si pinklec, peder, idiot, moraš što prije, i normalno da tu dolazi pritisak na dečka, a možda on baš za tu curu puno osjeća i želi polako, a pritisak društva može ga prisiliti da učini bezveze, pogrešku." (m)

"Možda je s nekom curom, a uopće mu se ne sviđa, samo da bi se uklopio u društvo, da bi ga društvo prihvatilo kak spada." (m)

"Može biti i indirektan pritisak, da mu nitko direktno ne kaže, ali skuži se to, iz nekih situacija, ili kad gleda film pa dobiva onda jednu sliku da on to mora, pritisak i od društva, prijatelja, i televizije, i onda jednostavno razmišlja da mora." (m)

"Roditelji odgajaju sina, češće tata, da se mora dokazivati, spavati s curom, i nisu možda ni svjesni da onda curu prisiljavaju, nju pritišću, a zapravo se sve u njima nalazi, oni su s time opterećeni, a ne cura." (ž)

"Ako otac ima kćer i sina, blizance, od 17 godina, pita otac kćer da li je spavala s dečkom, ako ona kaže jesam, onda će on ma jesi normalna, pa kako to, imaš tek 17 godina, daj pogle gdje si, a za sina će bravo sine, kako je bilo." (ž)

"Tata na sina, mama na kćer, na cure nemoj, šta ćeš sad, mlada si, kaj ti nije to prerano, a na dečke, i u njihovom društvu, kaj sad imao si priliku, zašto nisi, on se osjeća krivo." (ž)

"Cure imaju pritisak od dečka, a dečko od društva, zajednički pritisak koji može dovesti do raspada veze." (m)

"Na primjer, dečko je s curom godinu dana i on još misli da nije spreman za to i uvijek postoji netko tko će reći, pa tak ste dugo zajedno a još niste spavali i to jednostavno muči." (ž)

S druge strane, mnogi mladi ljudi ukazuju da pritisak na djevojke uglavnom dolazi od strane mladića, partnera u vezi koji je primorava na seksualni odnos koristeći manipulacije, prijetnje i (emocionalne) ucjene. Upotreba fizičke sile nije uobičajeni način prisiljavanja na seks u adolescentskim odnosima, što potvrđuju i podaci iz upitnika. U mnogo slučajeva, adolescentice su razgovarale o seksu kao o nečemu što se tiče samo mladićevih potreba ili svojih osjećaja u odnosu na mladića ili vezu, naglašavajući već spomenutu pretpostavku da se mladićevim potrebama pridaje veća važnost. Isto tako, važno pitanje je i vjerovanje djevojaka da je seksualni odnos uvjet za nastavak veze:

"Najčešće se desi da jedna osoba u vezi baš ono želi, a ova druga onak, ono bi, a baš i ne bi, i onda na neki način manipulira s ovom osobom, nekakve ucjene, prekinuti ćemo, neće više biti isto, ja bi mogao početi gledati druge, ali nije to ovako direktno, ali cura tak to shvati, pa se počne uvjeravati, pa možda ja nisam normalna jer ne želim, onda krene i na kraju bude razočarana i ne bude to to." (ž)

"Misli da mora već nakon šest mjeseci, ona misli da bi baš trebala, a možda nije baš spremna. Misli da će je on ostaviti." (ž)

"Najčešće ona popusti, kao budem njemu udovoljila i to je uvijek tako. Ona ne misli na sebe nego najviše na njega u tom trenutku, kako će se on osjećati, što će on misliti. Nije na njoj hoće, neće, nego jednostavno mora." (ž)

"Sami ste, goli ste i šta sad, on se već skroz pripremio, znači to je to, već sam ju skinuo, šta ti to radi ako ćeš mu poslije reći da nećeš. Ti moraš misliti da si njega razočarala." (ž)

"A cura se opet boji da ako će ga odbiti da će prekinuti vezu, onda opet spava samo radi njega, da njemu ugodi." (m)

Kada se radi o ovakvoj vrsti pritisaka, za djevojke su strategije pregovaranja često prikrivene predodžbama ljubavi, emocionalnog shvaćanja seksualnosti i odgovor su na zahtjeve ženskosti.

"Ona zbog toga što ga voli popusti tome, a ne mora na primjer, a može to izbjeći tako da mu kaže ne sad, kad budem spremna. Može biti i neki strah da ne izgubi tog dečka jer nije sigurna da bi on ostao s njom poslije toga. Svi to naprave zbog tog pritiska." (ž)

"Najčešće ih zaslijepi ta ljubav, ne shvaća da li joj dečko želi dobro ili loše, baš kod toga, mislim da ona uopće ne shvaća, baš u tom primjeru, da je to neka prisila." (ž)

"Ako cura nije spremna, jasno i glasno reći, sori, ĩakat nisam spremna, ako možeš pričekati, da, ne, a dečko sad postavlja uvjet ti mene ne voliš zato što nećeš spavati sa mnom, a to je nešto najgore, onda ispada da cura njega jako voli, a on nju ni malo." (ž)

"Šarmira ju, pa ona dode u situaciju da više ne može reći ne." (ž)

4.2. Rezultati upitnika

4.2.1. Neke demografske karakteristike uzorka

Spolno-dobna struktura uzorka (N=995) je bila sljedeća: 47,4% djevojaka i 52,6% mladića; i to 3,1% petnaestogodišnjaka, 41,4% šesnaestogodišnjaka, 49,2% sedamnaestogodišnjaka i 6,2% osamnaestogodišnjaka. Prema školskoj strukturi njih 35,1% pohađa gimnaziju, 30,4% tehničku školu i 34,5% obrtničku školu.

Struktura prema spolu dana je u tablici 1.

Tablica 1

DOB	DJEVOJKE (%)	MLADIĆI (%)
15	4	2.3
16	45.1	38.2
17	45.1	52.9
18	5.7	6.6
VRSTA ŠKOLE		
Gimnazija	53.6	18.4
Tehnička	21.4	38.6
Obrtnička	25	43

4.2.2. Rodni sistem i rodne razlike u hrvatskom društvu

Rodni sistem je povijesno, društveno i kulturalno specifični fenomen i odražava način na koji su rodne razlike i strukture percipirani u određenom društvu. Rodni sistem je društveno konstruiran sistem gdje su muškarci i žene te njihovo ponašanje percipirani, ne kao nešto prirodno što proizlazi iz biologije, već se pojavljuju kao posljedica društva u kojem žive. Naša namjera bila je ispitati vjerovanja i stavove mladih ljudi o položaju muškaraca i žena u RH, a u tu svrhu ispitanicima/ama je ponuđen set tvrdnji koje se odnose na položaj muškaraca i žena u hrvatskom društvu, uključujući uloge i aktivnosti koje obavljaju. Tvrdnje su konstruirane kao parovi tvrdnji gdje je prva tvrdnja predstavljala trenutno stanje (situaciju), a druga tvrdnja odnosila se na buduću namjeru (projekciju) kako bi nešto trebalo biti. Postotci prema spolu i rezultati hi-kvadrat testa dani su u tablici 2.

Tablica 2

TVRDNJE	Da (%)	Nisam siguran/ Na (%)	Ne (%)	Hi-kvadrat (DF)
1A. Muškarci i žene imaju jednaka zakonska prava i obaveze	M 61 Ž 38,6	M 19,7 Ž 34,2	M 17,4 Ž 25,3	51,4 (2)*
1B. Muškarci i žene bi trebali imati jednaka zakonska prava i obaveze	M 82,6 Ž 89,4	M 5,4 Ž 4,9	M 10,1 Ž 3,6	16,4 (2)*
2A. Ima više muškaraca nego žena s političkom moći	M 83 Ž 86,6	M 10,3 Ž 8,7	M 6,1 Ž 3,6	4,22 (2)
2B. Trebalo bi biti više muškaraca nego žena s političkom moći	M 36,3 Ž 7,9	M 27 Ž 17,6	M 35 Ž 72	162,2 (2)*
3A. Muškarci igraju važniju ulogu u biznisu nego žene	M 68,5 Ž 55,8	M 18 Ž 20,4	M 13,2 Ž 22,5	19,3 (2)*
3B. Muškarci bi trebali igrati važniju ulogu u biznisu nego žene	M 40,7 Ž 3,8	M 23,3 Ž 10,4	M 33,1 Ž 83	278,2 (2)*
4A. U većini poslova muškarcima je lakše napredovati nego ženama	M 59,1 Ž 56,3	M 22,2 Ž 22,3	M 17,6 Ž 20,2	1,22 (2)
4B. Muškarcima bi trebalo biti lakše napredovati nego ženama	M 29,6 Ž 11,9	M 26,2 Ž 12,1	M 42,3 Ž 72,4	101,9 (2)*
5A. Od muškaraca se više nego od žena očekuje da rade i izdržavaju svoju obitelj	M 80,1 Ž 73,9	M 9,2 Ž 9,8	M 9,9 Ž 15,5	7,4 (2)*
5B. Od muškaraca bi se trebalo više nego od žena očekivati da rade i izdržavaju svoju obitelj	M 62,3 Ž 43,9	M 13,6 Ž 19,5	M 21,8 Ž 34,4	35,1 (2)*
6A. Muškarci koji rade isti posao kao i žene plaćeni su više	M 14,3 Ž 18,3	M 42,1 Ž 48,6	M 42,8 Ž 31,8	12,7 (2)*
6B. Muškarci koji rade isti posao kao i žene trebali bi biti plaćeni više	M 11,9 Ž 1,7	M 16,6 Ž 6,8	M 68,8 Ž 88,3	68,4 (2)*
7A. Mladići i djevojke imaju iste mogućnosti odabira bilo koje škole	M 76,7 Ž 75,4	M 13,2 Ž 11,3	M 9,9 Ž 12,1	1,84 (2)
7B. Mladići i djevojke trebali bi imati iste mogućnosti odabira bilo koje škole	M 85,7 Ž 91,3	M 7,1 Ž 3,8	M 5,4 Ž 2,3	11,4 (2)*
8A. Majke provode više vremena nego očevi brinući oko male djece	M 80,5 Ž 86,6	M 11,3 Ž 7,9	M 7,5 Ž 3,8	9,8 (2)*
8B. Majke bi trebale provoditi više vremena nego očevi brinući oko male djece	M 57 Ž 31,2	M 13,4 Ž 18,9	M 27,5 Ž 48	69,3 (2)*
9A. Muškarci i žene koji žive zajedno obično utroše istu količinu vremena obavljajući kućanske poslove	M 13,6 Ž 3,8	M 22,4 Ž 15,1	M 63,3 Ž 79,6	42,6 (2)*
9B. Muškarci i žene koji žive zajedno trebali bi utrošiti istu količinu vremena obavljajući kućanske poslove	M 48,2 Ž 71,3	M 17,4 Ž 14,6	M 33,5 Ž 11,9	73,3 (2)*

10A. Muškarci i žene su skloni izvršavanju različitih uloga u društvu	M 65,4 Ž 65	M 27,3 Ž 29,1	M 5,4 Ž 4,5	0,67 (2)
10B. Muškarci i žene bi trebali izvršavati različite uloge u društvu	M 52,2 Ž 42,3	M 29,4 Ž 33,5	M 15,5 Ž 21,2	10,1 (2)*
11A. Ljudi smatraju da su žene i muškarci jednako važni na temelju njihovih doprinosa društvu	M 58,5 Ž 40,3	M 28,9 Ž 36,9	M 11,1 Ž 21,9	39,1 (2)*
11B. Žene i muškarci bi trebali biti smatrani jednako važni na temelju njihovih doprinosa društvu	M 76,3 Ž 87,5	M 16,6 Ž 10,6	M 5 Ž 0,2	30,1 (2)*

M -muškarci; Ž - žene

*p<0,05

S obzirom na spol i školu koju pohađaju, utvrđene su razlike u stavovima ispitanika/ica. Djevojke i mladići statistički se značajno razlikuju u prihvaćanju nekih tvrdnji o položaju i ulozi muškaraca i žena u RH.

Djevojke su sklonije stavovima da bi muškarci i žene trebali imati jednaka zakonska prava i obaveze, kako ne bi trebalo biti više muškaraca s političkom moći, da muškarci ne bi trebali igrati važniju ulogu u biznisu, da im ne bi trebalo biti lakše napredovati u poslu, da ne bi trebali biti plaćeni više nego žene koje rade isti posao, da bi muškarci i žene trebalo smatrati jednako važnim na temelju njihovih doprinosa društvu te da bi mladići i djevojke trebali imati iste mogućnosti odabira bilo koje škole. Mladići iskazuju veće slaganje s tvrdnjama da se muškarci i žene smatraju jednako važnima na temelju njihovih doprinosa društvu te da bi muškarci i žene trebali izvršavati različite uloge u društvu.

U sferi privatnog života mladići su skloniji tvrdnji da se od muškaraca očekuje, i da bi se trebalo očekivati, da rade i izdržavaju svoju obitelj te da bi majke trebale provoditi više vremena nego očevi brinući oko male djece, dok su djevojke sklonije mišljenju da muškarci i žene ne troše istu količinu vremena obavljajući kućanske poslove. Mladići iskazuju veće neslaganje s tvrdnjom da su muškarci koji rade isti posao kao i žene plaćeni više, a istovremeno su skloniji tvrditi da muškarci igraju važniju ulogu u biznisu nego žene.

Položaj muškaraca i žena promatran je kroz dvije sfere: kroz javnu, političku sferu koja je uključivala uloge, prava, posao, doprinos društvu, i drugu koja se odnosila na privatnu sferu, odnosno obitelj, kućanske poslove i obveze. U javnoj, političkoj sferi djevojke uočavaju neravnopravni tretman žena i iskazuju neslaganje s takvim stavom. U sferi obitelji i kućanskih poslova djevojke također uočavaju dvostruku opterećenost žena te iskazuju potrebu za promjenom

takvog stanja. Zanimljivo je da mladići nisu skloni takvim promjenama, već smatraju da i dalje sav teret kućanskih poslova i brige za obitelj i djecu treba ostati na ženama, dok njima ostaje uloga "hranioca obitelji". Međutim nije zanemariv podatak da 48% mladića smatra da bi muškarci i žene trebali ravnopravnije (jednakomjerno) dijeliti kućanske poslove .

S obzirom na vrstu škole koju ispitanici/ice pohađaju, s obzirom na to da li se radi o učenicima/ama gimnazija, tehničkih ili obrtničkih škola, postoji također razlika u prihvaćanju velikog broja tvrdnji o položaju i ulogama muškaraca i žena u društvu (statistički pokazatelji dani su u prilogu 4).

Gimnazijalci/ke iskazuju najveće slaganje s mišljenjem da bi muškarci i žene trebali imati jednaka zakonska prava i obaveze, da ima više muškaraca s političkom moći, da mladići i djevojke imaju i da bi trebali imati iste mogućnosti odabira bilo koje škole, da bi muškarci i žene koji žive zajedno trebali utrošiti istu količinu vremena obavljajući kućanske poslove te da bi muškarci i žene trebali biti smatrani jednako važnima na temelju njihovih doprinosa društvu.

Učenici/ice tehničkih škola najviše podupiru mišljenje da muškarci i žene imaju jednaka zakonska prava i obveze te da su muškarci i žene skloni (i da bi trebali biti) izvršavanju različitih uloga u društvu.

Učenici/ice obrtničkih škola iskazuju najveće slaganje sa stavovima da bi se od muškaraca, više nego od žena, trebalo očekivati da rade i izdržavaju svoju obitelj, da bi majke trebale provoditi više vremena nego očevi brinući oko male djece te da su muškarci i žene smatrani jednako važnima na temelju njihovih doprinosa društvu.

Gimnazijalci/ke iskazuju izrazito liberalan stav koji u osnovi ima ravnopravnost muškaraca i žena te uočavaju neravnopravnosti prisutne u društvu, dok su učenici/ice obrtničkih (te u manjoj mjeri učenici/ice tehničkih škola) skloniji tradicionalnom shvaćanju uloge muškaraca i žena i njihovih doprinosa društvu.

4.2.3. Društveni položaj žena i muškaraca

Na pitanje: "Molimo vas da izrazite svoje mišljenje o položaju žena i muškaraca u Republici Hrvatskoj danas!", koje je ispitanicima/ama omogućavalo da iznesu svoje osobne stavove i mišljenja o društvenom položaju žena i muškaraca, odgovorilo je 660 adolescenata (66%), 332 mladića (64%) i 328 djevojaka (69%). Tablica br. 3 prikazuje prvi stupanj kategorizacije odgovora.

Tablica 3

DRUŠTVENI POLOŽAJ ŽENA I MUŠKARACA	MLADIĆI		DJEVOJKE		UKUPNO	
	N=523	%	N=472	%	N=995	%
Muškarci su u boljem položaju/žene su u lošijem položaju	157	30	258	54	415	42
Položaj muškaraca i žena je ravnopravan	60	11	17	3	76	7
Muškarci i žene trebali bi biti u ravnopravnom položaju	27	5	23	5	50	5
Različiti odgovori (nejasni, nepotpuni) ⁵	35	7	11	2	46	4
Tradicionalne društvene uloge	25	5	3	1	28	3
Ne znam	14	3	13	3	27	3
Žene su u boljem položaju/muškarci su u lošijem položaju	9	2	0	0	9	1
Svima je jednako teško	5	1	3	1	8	1
Bez odgovora	191	36	144	31	335	34

Ako uzmemo u obzir samo onih dvije trećine ispitanika/ica koji su odgovorili na pitanje, naši podaci pokazuju da čak 63% mladih ljudi (87% djevojaka i 47% mladića) smatra da su muškarci u povoljnijem društvenom položaju. U njihovim odgovorima kao indikatori vrednovanja društvenog položaja pojavljuju se: mogućnost zaposlenja, mogućnost napredovanja, visina primanja, društvene privilegije, prava, zastupljenost i utjecaj na pozicijama moći, vodstva, odlučivanja i autoriteta, kako u područjima javnih djelatnosti, tako i u sferi obitelji. Rodni sistem hrvatskog društva, kako ga opisuje ovih četrdesetak posto ispitanika/ica, u osnovi i dalje sadrži tradicionalan, patrijarhalan model rodnih uloga i opoziciju javnog i privatnog. Napominjući da su promjene ipak prisutne u zakonskoj regulativi, adolescenti (uglavnom djevojke) navode i raskorak, nesklad između pisanih zakona i stvarnog iskustva rodne diskriminacije:

"Teoretski žene imaju jednaka prava, ali u praksi je potpuno drugačije. Žene se još uvijek tretira kao slabije, muškarci se drže kao jači, a država ih potpomaže, puni im ego. Npr. htjela sam ići u policiju, na policijsku akademiju i što sam otkrila da primaju samo momke! Svugdje u svijetu primaju sve, pa čak i one "neidentificirane"(tako reći), ali u Hrvatskoj ne, u Hrvatskoj primaju samo muškarce jer su žene "preslabe". Zar je to pravedno?!" (ž)

⁵Kategorija Različiti odgovori uključuje sve vrlo različite, osebujne, nejasne, i/ili nepotpune izjave koje se nisu mogle svrstati u ostale kategorije, npr.: "Ti muškarci su toliko glupi da ja nemam riječi! Oni razmišljaju na nivou 5-godišnjeg balavca!" (ž), "Mislim da." (ž), "Svi rade šta hoće." (ž), "Odnosi muškarca i žene nekada mogu biti da se većinom slažu, a nekada da se samo svadaju." (m), "Ja ne mislim." (m), "Kao i u svakoj drugoj zemlji." (m), "Ima i težih dana." (m), "Takav kakav je." (m). Ovakva klasifikacija i upotreba kategorije Različiti odgovori korištena je i prilikom analize ostalih otvorenih pitanja.

"Iako muškarci i žene imaju zakonski jednaka prava mislim da je muškarcima ipak lakše napredovati zbog društva u Hrvatskoj koje je još uvijek tradicionalno. Žene su i dalje u većini slučajeva predodređene za kućne poslove, a ne za posao." (ž)

"Sigurno je da u ovom trenutku položaj žena i muškaraca nije toliko ujednačen kao npr. u razvijenijim zapadnim zemljama. Razlog tome možda i nisu neprimjerene zakonske regulative, nego prije predrasude ukorijenjene u društvu." (m)

Također, neki mladi ljudi su primijetili da se usporedo s određenim poboljšanjem društvenog položaja žena, ponovno aktiviraju i seksističke društvene prakse:

"Muškarci imaju veću poziciju u društvu, dok žene se moraju izboriti za položaj, nema ih u većim funkcijama, ako i jesu na većim funkcijama često su izložene ismijavanju svojih kolega." (ž)

"Što se tiče poslovnog napredovanja mislim da je muškarcima lakše jer ako je žena na visokom položaju često se misli da je to postigla nekim "neprimjerenim" sredstvima." (ž)

Otprilike četvrtinu odgovora grupiranih u kategoriji "Muškarci su u boljem položaju/žene su u lošijem položaju" čine jednostavne izjave, tvrdnje u kojima ispitanici/ice samo navode postojanje nepovoljnijeg društvenog položaja žena (i/ili povoljnijeg za muškarce), bez dodatnih pojašnjavanja. Npr: "Muškarci su definitivno u boljem položaju i imaju mnogo više mogućnosti i prava."(m); "Žene su diskriminirane u našoj Republici." (ž)

Izjave koje sadrže i dodatno objašnjenje dalje su analizirane s obzirom na učestalost navođenja određenih primjera rodne neravnopravnosti, kao i s obzirom na učestalost navođenja uzroka za neravnopravan položaj žena i muškaraca u Republici Hrvatskoj.

Tri najčešće navođena područja društvenih aktivnosti koja su ispitanici/ice upotrebljavali kao primjer prilikom objašnjavanja izjave da su žene diskriminirane su:

Mladići:

1. posao, biznis,
2. političke djelatnosti,
3. obiteljske uloge.

Djevojke:

1. obiteljske uloge,
2. političke djelatnosti,
3. posao, biznis.

Vrlo ujednačena učestalost navođenja ove tri ključne sfere ljudskog djelovanja ukazuje na sveprisutnost i strukturalnu povezanost sistema rodne neravnopravnosti. Neki mladi ljudi i sami u svojim odgovorima iznose uvide o međusobnoj povezanosti oblika rodne diskriminacije, naglašavajući pritom i utjecaj tradicionalne rodne podjele društvenih uloga. Sljedeći primjeri predstavljaju neke tipične obrasce razumijevanja mehanizama rodne neravnopravnosti.

"Mislim da žene i muškarci nisu na istom položaju (za zaposliti se), pošto je kao neko pravilo da muškarac hrani obitelj, pa će prije on početi tražiti posao i neće dopustiti ženi da ona traži posao." (m)

"Muškarci su u boljem položaju od žena. Više su plaćeni za isti posao te lakše napreduju u svom poslu. Žene nakon što rode djecu ostaju na porodiljskom dopustu te se mogu više brinuti i provoditi više vremena s djecom. Također im je donekle nametnuta uloga kućanice te skoro svaka žena više vremena provodi brinući se za kućanstvo od muškaraca." (m)

"Muškarci u RH u boljem su položaju nego žene jer ako se za isti posao natječu muškarac i žena iako je žena kvalificiranija vjerojatno će muškarac dobiti posao jer bi žena mogla ostati trudna i trebala bi porođiljski. U RH je još uvijek u velikoj mjeri prisutno mišljenje da je ženama mjesto u kući uz djecu što je potpuno krivo." (Ž)

Neki adolescenti smatrali su potrebnim objasniti zašto su danas, u hrvatskom društvu, muškarci u privilegiranom društvenom položaju. Najčešće navođeni uzroci za koje adolescenti smatraju da su značajni za podređeni položaj žena, kod mladića su:

1. tradicionalnost društva, kulture,
2. negativne predrasude prema ženama,
3. pozitivne predrasude prema muškarcima,

a kod djevojaka:

1. negativne predrasude prema ženama,
2. tradicionalnost društva, kulture,
3. pozitivne predrasude prema muškarcima.

Ravnomjerna učestalost navedenih razloga ukazuje na povezanost i međusobno podržavanje obrazaca dominantne kulture, seksističkog svjetonazora i diskriminacijskih društvenih praksi. U sljedećim tipičnim odgovorima, mladi ljudi identificiraju tradicionalnost hrvatskog društva i kulture te seksistička uvjerenja muškaraca, kao značajne prepreke pri ostvarivanju rodne ravnopravnosti.

"RH spada u skupinu nerazvijenih zemalja u kojoj i dalje vrijede i gledaju se tradicionalne norme tj. važno je tko si, od kuda si, dob, spol, koje si religije, a ne koliko si sposoban i inteligentan za obavljanje određenog posla. Žene su i dalje podcijenjene i koliko se god težilo da i žene i muškarci imaju ista prava to se ne događa. O tome nam svjedoče prizori iz svakodnevnog života, ali još i više iz Sabora gdje se očekuje od tih ljudi tamo da su dovoljno obrazovani i moderni da nemaju spolne predrasude. No rečenica saborskog zastupnika da je ženu Bog stvorio za madrac, a ne za mudraca dovoljno govori, a nažalost postoji još puno takvih primjera." (ž)

"Muškarci dominiraju, to je sigurno. No smatram da nije u redu što se u nekim zanimanjima žene podcijenjuju, odnosno, smatra se da žene za takvo zanimanje nisu sposobne i ima ih mnogo manje u zanimanjima kao u politici, vozači (autobusa i taksija), pomorstvu, čak i vojsci." (ž)

"Mislim da je položaj žena lošiji od položaja muškaraca u Hrvatskoj. Žene bi trebale više sudjelovati u društvu (politika). Smatram da je današnje hrvatsko društvo konzervativno i dalje se drži, onih, po meni, primitivnih načela, da žena mora biti domaćica, a muž taj koji odlučuje o svemu." (m)

No, jedan manji broj odgovora odnosi se i na ulogu žena u održavanju i reproduciranju rodne neravnopravnosti:

"Vjerojatno postoji puno nepravdi prema ženama, ali ih one prihvaćaju kao nešto normalno, jer nisu dovoljno osviještene." (m)

"Ja mislim da žene imaju iste položaje samo da se još shvaćaju "slabim" spolom i boje se za to izboriti. Trebalo bi biti više ustanova, aktivnosti gdje bi se jačalo samopouzdanje mladima." (ž)

Većina odgovora grupiranih u kategorijama "Položaj muškaraca i žena je ravnopravan" i "Muškarci i žene bi trebali biti u ravnopravnom položaju" ne sadrži dodatna pojašnjenja, jednostavno samo navodeći spomenute tvrdnje. Npr. "Mislim da žene i muškarci imaju podjednaka prava i položaj u ovoj Republici." (m), "Žene i muškarci bi trebali biti ravnopravni u svemu." (ž)

Odgovori u kategoriji "Tradicionalne društvene uloge" uključuju one ispitanike/ice koji smatraju da društveni položaj žena i muškaraca treba odgovarati tradicionalnoj, patrijarhalnoj podjeli rada i rodnih društvenih uloga:

"Muškarci i žene nemaju jednaka prava. Žene su slabiji spol i nisu spremne za neke poslove koje muškarac obavlja." (m)

"Mislim da bi žene trebale biti više kod kuće s djecom i brinuti se za njih, a muškarci bi trebali normalno raditi i dobivati veću plaću da prehrane obitelj." (ž)

Prikazani odgovori adolescentica i adolescenta ocrtavaju uglavnom još uvijek podređeni položaj žena u hrvatskom društvu. Iako su određena poboljšanja primjetna, naročito u zakonskim mehanizmima, mladi ljudi svjesni su da su tradicionalna shvaćanja o društvenim ulogama žena i muškaraca i dalje prisutna i utjecajna. Međutim, neka razmišljanja mladića i djevojaka ukazuju na mogućnost promjene i nekih ravnopravnijih rodnih odnosa u hrvatskom društvu.

"Položaj žena i muškaraca u RH danas su poboljšani ali ne dovoljno dobro, jer neki muškarci misle da žene ne mogu izdržati fizički i psihički posao kao oni. Ja mislim da su žene sposobne za sve kao i muškarci i da ne treba praviti razliku između njih." (m)

"Žene u Republici Hrvatskoj imaju manje političke moći. Njima je već od rođenja postavljeno to da moraju biti kućanice, a da se muškarci brinu za financije. To ne smije biti tako. To je izbor svakog pojedinca." (ž)

4.2.4. Razlike između žena i muškaraca

Želeći istražiti rodne odrednice koje ispitanici/ice vezuju uz žene i muškarce, a koje predstavljaju okvir za razumijevanje heteroseksualnih interakcija, zamolili smo ih da nabroje neke glavne razlike između muškaraca i žena: "Osim očitih fizičkih (tjelesnih) razlika, da li možete nabrojati tri važne razlike koje po vašem mišljenju postoje između muškaraca i žena?"

Ukupno 575 mladih ljudi (58 %) odgovorilo je na ovo pitanje, od toga 310 djevojaka (66%) i 265 mladića (51%). Neki su ispitanici/ice u svojim odgovorima navodili samo određene sfere života kao različite za žene i muškarce, ne

određujući posebice rodne suprotnosti. Međutim, veći broj adolescenata/ica svoje predodžbe razlika između muškaraca i žena navode kao komplementarne kontraste, tj. opisujući muškarce kao više ovakve ili onakve, podrazumijeva se da su žene manje takve, npr. fizički snažne. S druge strane, navodi u kojima se žene opisuju kao više ovo ili ono, sugeriraju da su muškarci manje to isto, npr. osjećajni. Tako smo odgovore prvo kategorizirali s obzirom na navedene različitosti u detaljnosti pruženih iskaza.

Tablica 4

RAZLIKE IZMEĐU ŽENA I MUŠKARACA	DJEVOJKE		MLADIĆI		UKUPNO	
	N=472	%	N=523	%	N=995	%
Razlike kao nadopunjavajuće suprotnosti	247	52	187	36	434	44
Navedeno samo područje razlika	51	11	70	13	121	12
Razlike ne postoje	5	1	4	1	9	1
Ne znam	7	2	4	1	11	1
Bez odgovora	162	34	258	49	420	42

Malo više od 10 % adolescenata/tica prepoznalo je žene i muškarce kao različite kroz mnoštvo raznih područja ljudskog života i djelovanja, ne objašnjavajući detaljnije razlike. Popis koji slijedi sadrži aspekte ljudskog iskustva za koje ispitanici/ice smatraju da su značajno različiti za muškarce i žene:

Osjećaji, upornost, želja, ravnopravnost, inteligencija, sposobnost, ljubav, posao, odnos, ponašanje, osjetljivost, pažljivost, jačina, društvo, politika, kućanstvo, mišljenje, znanje, hrabrost, moralne dužnosti, obiteljske uloge, razmišljanje, osjećajnost, odlučnost, snaga, razum, upornost, shvaćanje ljubavne veze, pristup spolnom odnosu, shvaćanje obiteljskog života, odgovornost, stav o pravima žena, položaj u društvu, uloga u društvu, psiha, uspješnost u traženju posla, briga za djecu, agresivnost, snalažljivost, orijentacija, prioriteti, ozbiljnost, rad, život, pričanje, zalaganje, seksualna razmišljanja, obavljanje poslova, mentalitet, odgoj, seks, povjerenje, senzibilitet, nagoni, komunikacija, izdržljivost, sklonost ovisnostima, mudrost, pokazivanje emocija, samokontrola, smirenost, karijera, obrazovanje.

Tablica br. 5 prikazuje najčešće navedena područja za koje mladići i djevojke smatraju da su rodno različita. Zbog činjenice da su ispitanice/ici u svojim iskazima navodili različit broj (1, 2 ili 3) značajki, brojevi u tablici odnose se na učestalost pojavljivanja određenog područja u odgovorima, a ne na broj odgovora⁶.

Tablica 5

PODRUČJA RAZLIKA	DJEVOJKE	MLADIĆI	UKUPNO
Razmišljanje	9	25	34
Inteligencija	6	15	21
Obiteljske uloge	14	5	19
Ponašanje	7	10	17
Društveni položaj	13	3	16
Osjećaji	11	5	16
Snaga	3	8	11
Sposobnost	3	5	8
Seks	2	6	8
Ljubav	0	5	5

Međutim, skoro polovica odgovora (44%) sadrži i preciznije određivanje razlika između žena i muškaraca, na način da su pojedine rodne karakteristike bile uspoređivane u odnosu "biti više/manje od". U tablici br. 6 prikazane su najčešće navođene ženske i muške karakteristike koje se u većini slučajeva javljaju kao nadopunjavajuće suprotnosti. Također, i ovdje brojevi označuju učestalost navođenja pojedinih karakteristika u odgovorima, a ne broj odgovora.

⁶Tako smo npr. odgovor "Način razmišljanja, društveni položaj." označili i za područje Razmišljanje i za područje Društveni položaj.

Tablica 6

MUŠKE KARAKTERISTIKE	MLADIĆI	DJEVOJKE	UKUPNO	ŽENSKÉ KARAKTERISTIKE	MLADIĆI	DJEVOJKE	UKUPNO
Više društvenih moći i privilegija	18	41	59	Više osjećajne	46	49	95
Fizički jači	14	14	28	Više se brinu za obitelj, djecu i kućanske poslove	14	43	57
Psihički, karakterno jači	22	6	28	Psihički, karakterno jače	17	34	51
Sposobniji u poslu, 'biznisu'	20	6	26	Odgovornije	5	38	43
Skloniji nasilju, agresivniji	6	13	19	Manje društvene moći i privilegija	6	11	17
Manje osjećajni	6	12	18	Komunikativnije	6	10	16
Skloniji neodgovornom, rizičnom ponašanju	7	8	15	Psihički, karakterno slabije	7	6	13
Manje se brinu za obitelj, djecu i kućanske poslove	1	14	15	Fizički slabije	7	6	13
Više zainteresirani za seks	6	8	14				
Psihički, karakterno slabiji	0	10	10				

Adolescentske mentalne slike žena i muškaraca prikazuju rodni sistem kao normativna područja suprotnosti sa značajno različitim sposobnostima, mogućnostima, vrijednostima i prioritetima pripisanim muškarcima i ženama. Naravno da smo mlade ljude pitali za razlike, a oni su ih u velikoj većini i ponudili.

Koliko god da navedena shvaćanja što znači "biti žena", a što znači "biti muškarac" (tablica br. 6) predstavljaju rodne stereotipe, ne bi smjeli podcijeniti značaj ovakvih idejnih konstrukta za adolescentske percepcije očekivanih i dopuštenih ženskih i muških modela ponašanja.

Fizički i psihički atributi koje adolescenti asociraju uz žene i muškarce također normiraju rodna očekivanja. Prema navedenim iskazima od žene se očekuje da bude slabija, ranjivija, krhkija i nježnija, a muškarac bi trebao biti jači, snažniji, izdržljiviji, većih sposobnosti i spremniji. Žene su opisane kao:

"ranjive (m), slabije (m), ranjivije (m), puno slabije (m), nježnije (m), osjetljivije na bol (m), slabije i krhkije (m), slabiji spol (m), krhke (ž), nježnije grade (ž), prekrhke (ž)".

dok se muškarci opisuju kao:

"jače su građeni (m), jači (m), fizički snažniji (m), fizički su puno jači (m), puno su izdržljiviji (m), imaju veće fizičke sposobnosti (m), jači spol (m), snažniji (ž), jači u fizičkom smislu (ž), izdržljiviji (ž), imaju izdržljiviju tjelesnu konstrukciju (ž), spremniji na fizički rad (ž), fizički jači (ž)".

Za razliku od fizičkih karakteristika, psihičke i karakterne osobine koje mladići i djevojke pripisuju ženama i muškarcima relativno su podjednako zastupljene za oba spola/roda. Tako su muškarci:

"inteligentniji (m), mogu brže riješiti zadatak (m), pametniji (m), pametniji u biznisu (m), odlučniji (m), psihički snažniji (m), pamet - muška prednost (m), pametniji (ž), imaju više samopuzdanja (ž)".

ali i:

"gluplji (ž), treba im više vremena da odrastu (ž), naivni i povodljivi (ž), nezreli (ž), manje inteligentni (ž), manje razmišljaju (ž), nepromišljeni (ž)".

Prema opisima ispitanika/ica žene su:

"psihički čvrđće (ž), inteligentnije (ž), pametnije (ž), naprednije (ž), zrelije razmiđljaju (ž), ambiciozne (ž), više razmiđljaju (ž), brže sazrijevaju u psihikom smislu (ž), bolje rješavaju probleme (ž), u svakom pogledu zrelije (ž), psihiki izdržljivije (ž), detaljno razmiđljaju (ž), suptilnije i promiđljenije (ž), brže odrastaju i ozbiljnije su (m), realnije odlučuju (m), imaju jači i stabilniji ego (m), pametnije (m), inteligentnije i sklonije znanju (m), smirenije i bolje rješavaju situacije (m), bolje shvaćaju neke situacije (m)",

kao i:

"gluplje (m), nisu previše inteligentne (m), nervoznije (m), glupe (m), nesigurne (m), slaboumnije (m), psihiki slabije (ž), psihiki osjetljivije (ž), nesposobne i nepouzidane i ne mogu odvojiti osjećaje od poslovne karijere (ž)".

Najizraženija (najčešće navođena) razlika odnosi se na tvrdnju da su žene osjećajnije,

da mnogo češće i uspješnije izražavaju osjećaje i da više vrednuju emocionalna iskustva, dok "biti muđkarac", prema odgovorima ispitanika/ica, opravdava potiskivanje i poricanje emocija.

Prema iskazima mladih ljudi, žene su:

"emotivnije i to više pokazuju (ž), imaju veću osjećajnost (ž), osjetljivije (ž), osjećajnije i pažljivije (ž), osjećajnije (ž), senzibilnije (ž), više plaću (ž), po prirodi osjećajne (ž), osjećajnije i brižnije (ž), emocionalnije (ž), osjetljivije i emotivnije (ž), više sentimentalnije (ž), imaju izraženiju osjećajnost (ž), sposobnije pokazivati osjećaje (ž), emocionalno osjetljive (ž), više izražavaju osjećaje (ž), dosta osjetljivije i nježnije (m), više pokazuju i izražavaju osjećaje (m), više emocionalne (m), bolje dijele osjećaje (m), veoma osjećajne i potištene (m), nježnog i dobrog srca (m), imaju jače osjećaje (m), više osjećajnije (m), jako osjećajne (m), robovi srca i osjećaja (m)".

S druge strane muškarci su:

"manje osjećajni (ž), teže izražavaju osjećaje (ž), rjeđe plaču (ž), skrivaju osjećaje (ž), bezosjećajni (ž), nisu toliko osjećajni (ž), sramota ih je pustiti suzu (ž), čvršći što se tiče osjećaja (ž), odmalena ih se uči kako ne smiju plakati (ž), boje se pokazivati svoje osjećaje (ž), ne izražavaju emocije (m), u pravilu ne plaču (m), nisu toliko emotivni (m), manje su sentimentalni (m)".

Iako su i prethodnom pitanju izrazili svoja mišljenja o društvenom položaju žena i muškaraca, veliki broj mladih ljudi uključio je svoja opažanja različitih društvenih statusa i uloga kao jednu od značajnih rodnih razlika.

Muškarci se opisuju kao:

"utjecajniji (ž), bolje prolaze u društvu (ž), nisu izloženi predrasudama (ž), više se poštuju i cijene na poslu i politici (ž), imaju veće uloge u vlasti (ž), imaju veći autoritet (ž), zauzimaju više mjesta na visokim položajima (ž), imaju veća prava (ž), više ih se poštuje (ž), nisu podređeni seksizmu (ž), imaju olakšan pristup vodećim mjestima (ž), više su vrednovani (ž), uspijevaju pomoću svog spola (ž), puno lakše nađu posao nego žene (ž), lakše ih se tretira nego žene (ž), više su zastupljeni u političkim poslovima (ž), privilegirani su (m), imaju veću mogućnost napredovanja (m), bolje zaraduju (m), lakše dolaze do političkog položaja (m), više se cijeni što rade (m), više ima muških liječnika (m), bolje su prihvaćeni u društvu (m), imaju veću političku moć (m), zaraduju više od svojih supruga (m)".

Nasuprot njima, žene su opisane kao:

"veće žrtve u društvu (m), teže dolaze do visokih položaja u društvu (m), u podređenom položaju (m), nemaju istu zastupljenost u društvu (ž), češće nezaposlene (ž), podcijenjene (ž), imaju lošije plaćene poslove (ž), češće diskriminirane (ž)".

Također, vrlo često ispitanice/ici su kao jednu od razlika navodile/ili i tradicionalno shvaćanje obiteljskih uloga u kojem žena preuzima veliku većinu brige, obaveza i zadataka vezanih uz kućanske poslove i odgoj djece. Prema navodima mladih ljudi, muškarci često nisu prisutni u ovim područjima ljudske djelatnosti:

"manje se brinu o kućanstvu (ž), manje se brinu o djeci (ž), manje se brinu o kućnim poslovima (ž), odbijaju svaku povezanost s kućanskim poslovima (ž), u to vrijeme se odmaraju (ž), malo vremena provode s djecom (ž), manje sudjeluju u odgoju (ž), muž u trosjedu, sve četiri u zrak, a žena pegla, kuha (ž), ne kuhaju ručak (m)".

Nasuprot tome, druga (nakon osjećajnosti) najčešće navođena ženska karakteristika je da žene:

"više rade kućne poslove (m), više se brinu za obitelj (m), vezane su za kućanske poslove (m), peru sude (m), privrženije obitelji i domu (m), imaju veće obaveze u obitelji (ž), moraju čistiti i kuhat (ž), vode brigu o djeci i muževima (ž), više se brinu o obiteljskom životu (ž), češće su domaćice i posvećene porodici (ž), više se skrbe o djeci (ž), više brinu o domaćinstvu i djeci (ž), više se vežu uz kuću i obitelj (ž), zadužene za većinu poslova u kućanstvu (ž), više vremena provode uz obitelj (ž), više im je stalo do obiteljskog života (ž), obavljaju sve kućanske poslove (ž), više se brinu za stanje u obitelji (ž), privrženije djeci (ž), više vremena provode u kući kao domaćice (ž), više doprinosi u odgoju djece (ž)".

Ispitanici/ice su uočile/ili značajne rodne razlike i na nivou ponašanja, koje mogu biti naročito značajne u odnosu na rizične ili odgovorne modele ponašanja u heteroseksualnim interakcijama. Muškarci se opisuju kao:

"skloni piću i drogi (ž), skloni pijančevanju (ž), skloni riskiranju (ž), sve im se dopušta (ž), imaju pravo na sve (ž), češće se odaju porocima (m), imaju više slobode (m), skloniji kriminalu (m), neodgovorni (m), skloni rizicima (m), slobodniji (m), nemarniji (m), izvode kriminal (m)".

dok su žene opisane kao:

"sklonije sigurnosti (m), odgovornije i zrelije (m), teže se navuku na drogu (m), više paze (m), odgovornije za svoje postupke (ž), savjesnije i ozbiljnije prihvaćaju obaveze (ž), odgovornije (ž), savjesnije (ž), često odgovornije (ž), razvijeniji osjećaj odgovornosti (ž), više je odgovornosti na ženi (ž), na području seksa žene više razmišljaju o posljedicama (ž)".

4.2.5. Očekivanja mladića i djevojaka u kontekstu seksualnih odnosa

Kako bi istražili mišljenja mladih ljudi o tome što im je važno u seksualnim odnosima i seksualnim aktivnostima, upitnik je sadržavao listu različitih aspekata seksa. Ispitanici/ice su bili zamoljeni da iskažu stupanj za koji vjeruju da je važan mladićima općenito i nakon toga da procijene općeniti stupanj važnosti za djevojke (aspekti seksa procjenjivani su na skali 1 = izrazito važno, 2 = važno, 3 = niti važno niti nevažno, 4 = nevažno). Tablica 7 prikazuje važnost različitih aspekata seksa za mladiće. U tablici su prikazane aritmetičke sredine za oba spola u odnosu na važnost određenih aspekata seksa mladićima (niža vrijednost aritmetičke sredine znači veću važnost pojedinog aspekta).

Tablica 7

VAŽNOST RAZLIČITIH ASPEKATA SEKSA ZA MLADIĆE (aritmetičke sredine)			
	Mladići	Djevojke	t
ZA MLADIĆE			
Osjećaj intimnosti i povjerenja u djevojk	1,69	2,10	6,84*
Jačanje veze	2,03	2,56	8,94*
Razgovor o osjećajima	2,21	2,91	9,42*
Dodirivanje djevojčinih spolnih organa i grudi	1,96	1,92	-0,66
Govoriti djevojci da je voli	2,18	2,73	7,98*
Dodirivanje spolnih organa od strane djevojke	2,36	2,29	-0,83
Koristiti kontracepciju kako bi izbjegli trudnoću	1,66	2,04	5,48*
Govoriti djevojci u čemu mladići seksualno uživaju	2,73	2,72	-0,12
Imati seksualni odnos (penis u vagini ili anusu)	1,82	1,77	-0,77
Pružiti djevojci seksualno zadovoljstvo	1,59	2,11	9,05*
Koristiti kondom prilikom seksualnog odnosa	1,67	2,16	7,39*
Isprobavati različite načine seksa	2,00	2,13	2,21*
Pružiti oralni seks djevojci	2,45	2,62	2,36*
Primati oralni seks od djevojke	2,41	2,23	-2,29*
Pobrinuti se da djevojka doživi orgazam	1,76	2,30	8,48*
Doživjeti orgazam	1,65	1,49	-2,74*

*p<0,05

U odnosu na mladiće (tablica 7), mladići i djevojke različito procjenjuju važnost pojedinih aspekata seksa. Statistički značajna razlika postoji u procjeni dvanaest aspekata seksa, s razlikama u smjeru nižih aritmetičkih sredina u odgovorima mladića, osim kod dva aspekta (primati oralni seks od djevojke; doživjeti orgazam). Drugim riječima, mladići iskazuju veću važnost sljedećih aspekata seksa za mladiće, nego što to čine djevojke: "osjećaj intimnosti i povjerenje u djevojk", "jačanje veze", "razgovor o osjećajima", "govoriti djevojci da ju voli", "koristiti kontracepciju kako bi izbjegli trudnoću", "pružiti djevojci seksualno zadovoljstvo", "koristiti kondom prilikom seksualnog odnosa", "isprobavati različite načine seksa", "pružiti djevojci oralni seks", "pobrinuti se da djevojka doživi orgazam". "Primati oralni seks od djevojke" i "doživjeti orgazam" djevojke procjenjuju važnijim mladićima nego što to oni sami čine.

Tablica 8 prikazuje važnost različitih aspekata seksa za djevojke. U tablici su prikazane aritmetičke sredine za oba spola u odnosu na važnost pojedinih aspekata seksa djevojkama (niža vrijednost aritmetičke sredine znači veću važnost pojedinog aspekta).

Tablica 8

VAŽNOST RAZLIČITIH ASPEKATA SEKSA ZA DJEVOJKE (aritmetičke sredine)			
	Mladići	Djevojke	t
ZA DJEVOJKE			
Osjećaj intimnosti i povjerenje u mladića	1,48	1,26	-5,27*
Jačanje veze	1,68	1,60	-1,84
Razgovor o osjećajima	1,70	1,71	0,12
Dodirivanje mladićevih spolnih organa	2,48	3,10	8,96*
Govoriti mladiću da ga voli	1,90	2,17	4,68*
Dodirivanje spolnih organa i grudi od strane mladića	2,33	2,71	5,25*
Koristiti kontracepciju kako bi izbjegli trudnoću	1,64	1,23	-7,21*
Govoriti mladiću u čemu djevojke seksualno uživaju	2,23	2,73	7,34*
Imati seksualni odnos (penis u vagini ili anusu)	2,00	2,52	7,80*
Pružiti mladiću seksualno zadovoljstvo	1,79	2,11	5,49*
Da mladić koristi kondom prilikom seksualnog odnosa	1,55	1,27	-5,37*
Isprobavati različite načine seksa	2,11	2,69	8,44*
Pružati oralni seks mladiću	2,58	3,24	8,67*
Primiti oralni seks od mladića	2,40	3,00	8,0*
Pobrinuti se da mladić doživi orgazam	1,95	2,10	2,48*
Doživjeti orgazam	1,70	1,78	1,34

*p<0,05

U odnosu na djevojke (tablica 8) statistički značajna razlika između mladića i djevojkama postoji u procjeni 13 aspekata seksa. Djevojke procjenjuju sljedeće aspekte seksa važnijim djevojkama nego što to mladići procjenjuju: "osjećaj

intimnosti i povjerenja u mladića”, “koristiti kontracepciju kako bi izbjegli trudnoću”, “da mladić koristi kondom prilikom seksualnog odnosa”.

Statistički značajna razlika postoji još i u sljedećim aspektima “dodirivanje mladićevih spolnih organa”, “govoriti mladiću da ga voli”, “dodirivanje spolnih organa i grudi od strane mladića”, “govoriti mladiću u čemu djevojke seksualno uživaju”, “imati seksualni odnos”, “pružiti mladiću seksualno zadovoljstvo”, “isprobavati različite načine seksa”, “pružati oralni seks mladiću”, “primati oralni seks od mladića”, “pobrinuti se da mladić doživi orgazam”. Mladići ih procjenjuju važnijim za djevojke, nego što to one same procjenjuju.

Budući da su mladi ljudi bili zamoljeni da procijene važnost različitih aspekata seksa za mladiće i za djevojke, moguće je usporediti procjene svakog spola zasebno i za mladiće i za djevojke, odnosno unutar grupe mladića i djevojaka usporediti njihove percepcije o onome što je važno za pojedini spol. Rezultati ove usporedbe uz pomoć t-testa dani su u tablicama 9 i 10.

Tablica 9

VAŽNOST POJEDINIH ASPEKATA SEKSA: PROCJENE MLADIĆA ZA MLADIĆE I DJEVOJKE (aritmetičke sredine)			
	Za mladiće	Za djevojke	t
Osjećaj intimnosti i povjerenje u partnera/icu	1,71	1,48	5,20*
Jačanje veze	2,03	1,68	7,83*
Razgovor o osjećajima	2,22	1,70	9,76*
Dodirivanje partnerovih/ićinih spolnih organa	1,96	2,48	-10,37*
Govoriti partneru/ici da ga/je voli	2,17	1,89	5,30*
Dodirivanje spolnih organa od strane partnera/ice	2,34	2,33	0,20
Koristiti kontracepciju kako bi izbjegli trudnoću	1,66	1,63	0,66
Govoriti partneru/ici u čemu seksualno uživaju	2,72	2,22	9,51*
Imati seksualni odnos (penis u vagini ili anusu)	1,83	2,01	-4,55*
Pružiti partneru/ici seksualno zadovoljstvo	1,61	1,80	-4,61*
Koristiti kondom prilikom seksualnog odnosa	1,69	1,53	3,48*
Isprobavati različite načine seksa	1,98	2,12	-3,50*
Pružiti oralni seks partneru/ici	2,46	2,58	-2,18*
Primati oralni seks od partnera/ice	2,41	2,39	0,37
Pobrinuti se da partner/ica doživi orgazam	1,78	1,94	-3,43*
Doživjeti orgazam	1,65	1,70	-1,45

*p<0,05

Iz tablice 9 je vidljivo da statistički značajna razlika postoji u dvanaest aspekata seksa, s time da mladići smatraju kako je mladićima važnije šest aspekata koji se odnose na: "dodirivanje partnerovih/ićinih organa i grudi", "imati seksualni odnos", "pružiti partneru/ici seksualno zadovoljstvo", "isprobavati različite načine seksa", "pružiti partneru/ici oralni seks", "pobrinuti se za partnerov/ićini orgazam". Ostale aspekte kao što su: "osjećaj intimnosti i povjerenje u partnera/icu", "jačanje veze", "razgovor o osjećajima", "govoriti partneru/ici da ga voli", "govoriti partneru/ici u čemu seksualno uživaju", "koristiti kondom" mladići procjenjuju važnijim za djevojke nego za mladiće.

Aspekti koje su mladići procijenili važnim za mladiće odnose se na fizičku stranu seksualnosti dok se aspekti koje su procijenili važnim za djevojke uglavnom odnose na emocionalnu stranu seksualnosti.

Tablica 10

VAŽNOST POJEDINIH ASPEKATA SEKSA: PROCJENE DJEVOJAKA ZA MLADIĆE I DJEVOJKE (aritmetičke sredine)			
	Za mladiće	Za djevojke	t
Osjećaj intimnosti i povjerenje u partnera/icu	2,10	1,26	17,40*
Jačanje veze	2,56	1,60	20,38*
Razgovor o osjećajima	2,91	1,71	20,95*
Dodirivanje partnerovih/ićinih spolnih organa	1,91	3,10	-20,42*
Govoriti partneru/ici da ga/je voli	2,73	2,17	10,08*
Dodirivanje spolnih organa od strane partnera/ice	2,29	2,70	-7,33*
Koristiti kontracepciju kako bi izbjegli trudnoću	2,05	1,23	15,24*
Govoriti partneru/ici u čemu seksualno uživaju	2,72	2,74	-0,28
Imati seksualni odnos (penis u vagini ili anusu)	1,76	2,52	-15,84*
Pružiti partneru/ici seksualno zadovoljstvo	2,11	2,11	0,08
Koristiti kondom prilikom seksualnog odnosa	2,16	1,27	17,89*
Isprobavati različite načine seksa	2,12	2,69	-12,70*
Pružiti oralni seks partneru/ici	2,62	3,23	-10,86*
Primati oralni seks od partnera/ice	2,24	3,00	-13,13*
Pobrinuti se da partner/ica doživi orgazam	2,30	2,10	3,99*
Doživjeti orgazam	1,49	1,78	-8,23*

*p<0,05

Tablica 10 prikazuje procjene pojedinih aspekata seksa od strane djevojaka za mladiće i djevojke. Djevojke procjenjuju da su pojedini aspekti seksa važniji djevojkama nego mladićima: “osjećaj intimnosti i povjerenje u partnera/icu”, “jačanje veze”, “razgovor o osjećajima”, “govoriti partneru/ici da ga/je voli”, “koristiti kontracepciju kako bi izbjegli trudnoću”, “koristiti kondom prilikom seksualnog odnosa” i “pobrinuti se da partner/ica doživi orgazam”. A aspekte kao što su: “dodirivanje partnerovih/ićinih spolnih organa”, “dodirivanje spolnih organa od strane partnera/ice”, “imati seksualni odnos”, “isprobavati različite načine seksa”, “pružiti oralni seks partneru/ici”, “primati oralni seks od partnera/ice” i “doživjeti orgazam”, djevojke procjenjuju važnijim mladićima nego djevojkama. Svi ovi aspekti koje su djevojke procijenile važnijim za mladiće odnose se na fizički užitak, dok se aspekti koje djevojke smatraju važnim djevojkama, uglavnom odnose na emocionalnu stranu seksualnosti, na vezu i siguran seks.

Ovi odgovori ukazuju na to da postoje diskrepancije u načinu na koji mladi ljudi "iščitavaju" želje i potrebe partnera/ice, a koje se baziraju na rodnim pretpostavkama. Tendencija djevojaka da podcijene važnosti građenja intimnosti i emocionalne podloge seksualne veze za mladiće, jedan je od primjera.

4.2.6. Prioriteti u seksualnim vezama

Kako bi istražili koja su to značenja i vrijednosti koje mladi ljudi vežu uz mušku i žensku seksualnost, zamolili smo ispitanike/ice za njihova mišljenja o prioritetima mladića i djevojaka u heteroseksualnoj vezi. Odgovor na pitanje "Što mislite da mladići najviše žele od seksualne veze?", dalo je ukupno 757 ispitanika/ica (76%), 389 mladića (74%) i 368 djevojaka (78%). Na pitanje "Što mislite da djevojke najviše žele od seksualne veze?", odgovorilo je 764 adolescenata/ica (77%), od toga 386 djevojaka (82%) i 378 mladića (71%). Tablice br. 11 i 12 prikazuju raspodjelu odgovora prema kategorijama značenja koje su formirane grupiranjem srodnih, najčešće navođenih, ključnih riječi.

Tablica 11

PRIORITETNI ASPEKTI SEKSUALNE VEZE ZA MLADIĆE	MIŠLJENJE DJEVOJAKA		MIŠLJENJE MLADIĆA		UKUPNO	
	N=472	%	N=523	%	N=995	%
Tjelesni	247	52	231	44	478	48
Tjelesni i osjećajni	61	13	54	10	115	11,5
Različiti odgovori	11	2	29	6	40	4
Osjećajni	14	3	22	4	36	3,5
Ovisi o osobi	17	4	18	3,5	35	3,5
Ne znam	13	3	16	3	29	3
Provod/zabava	3	1	12	2	15	1,5
Sve	2	0	7	1,5	9	1
Bez odgovora	104	22	134	26	238	24

Kategorija "Tjelesni aspekti seksualne veze" uključuje izjave koje se isključivo odnose na tjelesne komponente seksualne veze i koje sadrže riječi kao što su:

"seks, (tjelesni) užitak, gušt, zadovoljstvo, seksualni čin, vanjski oblik, tjelesna ljubav, ševa, uzbuđenje, orgazam, kao i fraze poput osjetiti tijelo, ugasiti želju za seksom, spavati s dečkom/curom, zadovoljiti seksualne nagone, zadovoljiti seksualne potrebe, zadovoljiti seksualnu maštu, jebati se".

Kategorija "Osjećajni aspekti seksualne veze" obuhvaća one odgovore koji se odnose samo na emocionalne kvalitete seksa ili na razvijanje partnerskih odnosa/veze, a koje su ispitanici/ice opisivali najčešće navodeći riječi:

"ljubav, pažnja, povjerenje, (emocionalna) sigurnost, bliskost, osjećaj voljenosti, razumijevanje, iskrenost, osjećajnost, vjernost, nježnost, povezivanje, prijateljstvo, veza s više odgovornosti, produbljivanje veze, učvršćivanje veze".

Odgovori koji sadrže ključne riječi iz obje prije navedene kategorije, svrstani su među "Tjelesne i osjećajne aspekte seksualne veze".

Tablica 12

PRIORITETNI ASPEKTI SEKSUALNE VEZE ZA DJEVOJKE	MIŠLJENJE DJEVOJAKA		MIŠLJENJE MLADIĆA		UKUPNO	
	N=472	%	N=523	%	N=995	%
Osjećajni	153	32	74	14	227	23
Tjelesni i osjećajni	149	32	52	10	201	20
Tjelesni	49	10	149	29	198	20
Ne znam	12	3	33	6	45	5
Različiti odgovori	12	3	28	5	40	4
Ovisi	7	1	18	3	25	3
"Pitajte njih, nisam ja žensko."	0	0	14	3	14	1
Provod/zabava	4	1	6	1	10	1
Bez odgovora	86	18	149	29	231	23

Konture rodno određenih razlika u shvaćanju seksualnosti vidljive su i na izražajnom nivou u odgovorima ispitanika/ica. Termini i fraze koje neki mladići koriste kod navođenja seksualnih želja, ukazuju na razumijevanje seksa kao aktivnosti čije se značenje iscrpljuje "*...zadovoljenjem trenutnog uzbuđenja različitim radnjama vezanim uz žensko tijelo koje doživljavaju kao objekt.*"(ž) S druge strane, izrazi koje neke djevojke upotrebljavaju prilikom opisa svojih seksualnih prioriteta, pokazuju obuhvatnije i cjelovitije shvaćanje seksualnosti, s naglašenim osjećajima i zajedništvom.

Mladići:

"nategnut; povaliti; pokarati; obaviti radnju; doći do zgoditka; samo to dobiti; staviti stvar u svoje mjesto".

Djevojke:

"stapanje; sjedinjenje; lijep trenutak u kojem bi se sva ljubav i povjerenje stopilo u još čvrđću vezu; iskazati svoje osjećaje dajući dio sebe; postati jedno; osjećati se kao jedno tijelo; spoj dvije osobe emotivno, duhovno i tjelesno".

Dok je određen broj ispitanika/ica (većinom mladići) odgovarao kratko, u par riječi, komentari i razmišljanja koje su ponudili ostale/i, predstavljaju slikovite uvide u kompleksne odnose motivacije, očekivanja i značenja koja mladi vezuju uz mušku i žensku seksualnost. U određenom broju odgovora adolescenti/tice su naglašavale kako je *"neprikladno poopćavati ova pitanja i zaključivati da se ovako ili onako ponaša cijeli muški rod / ženski rod"*. No, s druge strane, velik broj mladih razlikuje neke tipične obrasce ponašanja:

"Postoje 2 vrste djevojaka (kao i mladića). Jedni žele prolaznu zabavu, a ovi drugi čvrstu, lijepu, sigurnu vezu u kojoj će moći uživati, pa i na seksualnom planu." (ž)

"To mi je još uvijek zagonetka. Postoje različiti dečki - neki žele samo zabavu i uzbuđenje, neki su ozbiljni, a neki ni sami ne znaju što očekuju." (ž)

Djevojke i mladići u velikoj se većini slažu s obzirom na to što mladići najviše žele od seksualne veze. Kao što je prikazano u tablicama br. 11 i 12, otprilike polovica i mladića i djevojaka smatra da su mladići u seksualnoj vezi isključivo orijentirani na postizanje tjelesnog zadovoljstva, dok manji broj ispitanika/ica (oko 10%) misli da su im uz fizičke aspekte seksa podjednako važne i osjećajne komponente i kvalitetna veza. Samo 3% djevojaka i 4% mladića dijeli mišljenje da su emocije ili razvijanje veze jedini prioriteti za mladiće prilikom stupanja u seksualnu vezu. Sljedeći odgovori ilustriraju stavove one polovice ispitanika/ica koji navode da mladići motivaciju za seksualnu vezu nalaze samo kroz fizičko zadovoljstvo.

"Smatram da mladići od seksualne veze žele upravo to - dobru ševu i nakon toga vaya con dios (ako je bilo dobro u krevetu, mogli bi to ponoviti nekoliko puta)." (ž)

"Oni žele kao i svi to osjetit, taj užitak, samo se ne mogu strpiti i žure, bitno im je samo da ejakuliraju u ženu, a ne sebi u ruku." (ž)

"Mislim da neki muškarci (svaka čast izuzecima) iskorištavaju žene (seksualno, pa i fizičko), jer im nije važna veza i ljubav nego zadovoljstvo koje pruža taj užitak." (m)

No, neka razmišljanja mladih ukazuju da, uz iščekivano tjelesno zadovoljenje, postoje i drugi razlozi zbog kojih mladići započinju seksualni život. Ovdje prvenstveno mislimo na vršnjačke norme prihvatljive i očekivane muškosti, koja se utjelovljuje prvim seksualnim odnosom, a kasnije se neprestano mora dokazivati brojem i/ili izgledom seksualnih partnerica.

"Žele se najprvo pohvaliti na svom "uspjehu" među prijateljima i žele iskoristiti djevojku jedino onda ako je ne voli." (m)

"Orgazam i mogućnost da se ljubavima hvale kako su već "bušili". (ž)

Ostale prioritetne značajke seksualne agende mladića uključuju učestalost i raznolikost seksualnih odnosa, kao i često izraženu želju za oralnim seksom.

No, usmjerenost na postizanje vlastitog zadovoljstva, često može dovesti i do manjka brige za drugu osobu u seksualnoj vezi, za njene osjećaje i potrebe, za njeno tijelo. Ipak, pojedini odgovori pokazuju adolescentska određivanja muške seksualnosti koja uključuju i povećanu brigu za pružanje zadovoljstva partnerici.

"Zadovoljstvo, nerijetko i partnerice, to im podiže ego ako je samo seks u pitanju." (ž)

"Da uvijek budu zadovoljeni. No većina njih u današnje vrijeme i za zadovoljstvo partnerice - to im laska." (ž)

"Žele da njima bude dobro, žele da i djevojci bude dobro da bi se oni osjećali dobro jer su "ispunili svoju zadaću", nažalost." (m)

"Žele se zadovoljiti, ali neki žele i zadovoljiti cure da bi veza duže potrajala. To govorim iz osobnog iskustva kad mi se prijatelj povjerio." (m)

Za razliku od relativno jasno odvojenih i prepoznatih prioriteta mladića, seksualne težnje djevojaka su, s obzirom na stavove ukupnog broj ispitanika/ica, ravnomjernije raspoređene po spektru seksualnih želja i ponašanja. Međutim, percepcije mladića i djevojaka o tome što djevojke žele od seksa značajno se razlikuju. Čak tri puta više mladića

(29%) nego djevojaka (10%) smatra da djevojke u seksualnim vezama traže samo tjelesni užitak i zadovoljstvo. Obrnuto proporcionalno takvom stavu, skoro je tri puta više djevojaka nego mladića koje misle da su djevojkama u seksualnoj vezi najvažniji "osjećajni aspekti", kao i onih koji misle da djevojke kroz seksualnu vezu žele zadovoljiti i emocionalne i fizičke potrebe (32% : 14% i 32% : 10% za navedene kategorije). Sljedeći odgovori ispitanika/ica ilustriraju seksualne želje djevojaka kao kompleksno područje bliske povezanosti želja za fizičkim i emocionalnim zadovoljstvom, čije se ispunjenje često pozicionira unutar čvrste i ozbiljne veze.

"Seks kao važan dio veze koja je postavljena na temeljima emocija, harmonije, sigurnosti, prijateljstva i razumijevanja. Traži partnera koji odgovara seksualnim potrebama i zahtjevima. Obostrano zadovoljstvo s emocionalnim i seksualnim dijelom veze." (ž)

"Djevojke žele pažnju, a ponajprije povjerenje. Naravno, svaka djevojka želi i zadovoljstvo pri spolnom odnosu." (ž)

"Dugačko uživanje u vezi, seksu, bitni su dodiri rukom, usnama po raznim osjetljivim mjestima, romantiku, dugotrajnost." (m)

"Djevojke su puno senzibilnije od mladića i žele imati čvrstu vezu s mladićem. Ne trče odmah u seksualnu vezu, nego im je važno da se dobro slažu, da se vole i drugo." (m)

U nekim odgovorima adolescenti/tice navode i pojam sigurnosti, ukazujući na moguće rizične situacije i odgovarajuće posljedice za djevojke u seksualnoj vezi.

"Djevojke najviše žele iskrenost, ljubav, povjerenje, žele biti sigurne u svog partnera, i u sigurnost njihovog seksa (bez posljedica, kao npr. trudnoća i SPB)." (ž)

"Žele: povjerenje, ljubav, sigurnost koja im je vrlo potrebna." (m)

Makar se mnoge adolescentske percepcije prioriteta u seksualnoj vezi za djevojke odnose i na aspekte tjelesnog zadovoljstva i užitka, mnogi odgovori sugeriraju jaku osjećajnu uvjetovanost djevojačkih seksualnih želja i modela ponašanja.

"Mislim da djevojke u tome vide nešto puno dublje osim samo fizičko zadovoljstvo. Mislim da one time žele potvrditi ljubav prema nekome odnosno da tim činom oni jedno drugom dokažu 'ljubav'." (ž)

"Osjećaj da nekome pripadaju, imati povjerenje u jednu osobu koja će ih bezuvjetno voljeti." (m)

Kao prepoznatljiv obrazac rodne dinamike želja i moći u okviru adolescentske seksualne veze, djevojke su postavljene u situaciju da svoje potrebe za vezom i ljubavlju često realiziraju kao zadovoljavanje mladićevih seksualnih prioriteta.

"Mislim da im je seks dokazivanje ljubavi u kojem više puta žele ugoditi muškarcu nego sebi." (m)

"Zadovoljiti muškarca u većini slučajeva, ne misle toliko baš o sebi." (ž)

Također, smatramo važnim da oko 40% mladića (uključujući kategorije "Bez odgovora", "Ne znam" i "Pitajte njih, nisam ja žensko") nije dalo odgovor na pitanje "Što mislite da djevojke najviše žele od seksualne veze?"

4.2.7. Rizik povezan sa slučajnim seksom (veza "za jednu noć")

"Zamislite da se djevojka i mladić, vaši vršnjaci, sretnu po prvi put jednu večer u disku ili na tulumu, u nekom većem gradu u Republici Hrvatskoj. Plešu, puno pričaju i osjećaju jaku međusobnu privlačnost. Kasnije tokom večeri imaju seksualni odnos. Ona ne koristi kontracepciju, a on ne koristi kondom. Prije rastanka, razmjene telefonske brojeve ali bez ikakvog dogovora da se nađu..."

S ciljem da ispitamo percepcije rizika u slučajnim susretima ("vezama za jednu noć"), mladima je prezentiran scenarij u kojem se mladić i djevojka sreću u disku ili na tulumu i upuštaju se u seksualan odnos bez korištenja kontracepcije. Ispitanici/ice su zamoljeni da procijene moguće ponuđene posljedice takvog čina (npr. djevojka ostane trudna). Ispitanici/ice su se mogli opredijeliti za odgovor na skali od 1 do 5, gdje je 1 = posve sigurno; 2 = vrlo vjerojatno; 3 = ne mogu procijeniti; 4 = malo vjerojatno; 5 = nemoguće. Prema tome, što je niža vrijednost aritmetičke sredine, to je veća vjerojatnost mogućih posljedica.

Tablica 13

RIZIK POVEZAN SA SLUČAJNIM SEKSOM BEZ KORIŠTENJA KONTRACENCIJE (aritmetičke sredine)			
	Mladići	Djevojke	t
POSljedice			
Mladić se nada razvoju veze	2,75	3,59	13,67*
Djevojka se nada razvoju veze	2,36	2,53	2,78*
Mladić se srami onog što se desilo	3,78	4,07	4,28*
Djevojka se srami onog što se desilo	3,17	2,83	-4,75*
Mladić misli da bi prvi trebao nazvati djevojku	2,36	2,90	7,12*
Djevojka misli da bi prva trebala nazvati mladića	2,91	3,31	5,76*
Mladić je zabrinut zbog posljedica seksa	2,49	3,49	12,62*
Djevojka je zabrinuta zbog posljedica seksa	1,88	1,59	-4,85*
Djevojka traži hitnu kontracepciju	2,32	2,11	-3,26*
Mladić traži savjet u klinici	3,36	3,99	8,86*
Djevojka traži savjet u klinici	2,74	2,51	-3,28*
Djevojka ostane trudna	2,77	2,34	-6,65*
Mladić se zarazi SPI	3,19	2,90	-4,64*
Djevojka se zarazi SPI	3,24	2,80	-7,27*
Mladić se zarazi HIV virusom	3,35	3,09	-4,15*
Djevojka se zarazi HIV virusom	3,33	3,03	-4,76*

*p<0,05

Statistički značajna razlika između mladića i djevojaka postoji u procjeni svih šesnaest mogućih posljedica upuštanja u rizičan seksualni odnos. Djevojke smatraju vjerojatnijim da se djevojka u scenariju "srami onog što se desilo", "da je zabrinuta zbog posljedica seksa", "djevojka traži hitnu kontracepciju", "djevojka traži savjet u klinici", "da je ostala trudna", da se "mladić jednako kao i djevojka zarazi SPI" i da se "i mladić i djevojka zaraze virusom HIV-a". Mladići vjerojatnijim procjenjuju sljedeće posljedice: "mladić se nada razvoju veze", "djevojka se nada razvoju veze", "mladić se srami onog što se desilo", "mladić misli da bi prvi trebao nazvati djevojku", "djevojka misli da bi prva trebala nazvati mladića", "mladić je zabrinut zbog posljedica seksa", "mladić traži savjet u klinici". Kod mladih ljudi prevladava (rodno stereotipno) mišljenje da, u kontekstu jednog ovakvog seksualnog susreta prikazanog u scenariju,

mladići dobivaju ono što žele i ne moraju razmišljati o posljedicama rizičnih seksualnih aktivnosti. Percepcija rizika je također rodno različita, mladići gotovo da i ne smatraju mogućom zarazu nekom od SPI, za razliku od djevojaka koje su svjesne i takve mogućnosti. Djevojke, pak, mogućim smatraju žaljenje, tjeskobu i brigu oko posljedica rizičnih seksualnih aktivnosti. Razlike u procjenama mladića i djevojaka ilustriraju nam da djevojke vjerojatnijim procjenjuju one ishode koji uključuju upravo brigu oko posljedica rizičnih seksualnih aktivnosti.

4.2.8. Seks bez zaštite u vezi "za jednu noć"

Pitanje: "Što mislite zašto mladići i djevojke, u situacijama sličnima onoj opisanoj u prije navedenom scenariju, ponekad imaju seksualan odnos bez upotrebe kondoma? (Odgovorate iz pozicije i mladića i djevojke.)" - postavili smo s namjerom da istražimo mišljenja mladih ljudi o razlozima zašto može doći do seksualnog odnosa bez upotrebe kondoma u slučajnom susretu dvoje adolescenata (veza "za jednu noć").

Mišljenja ispitanika/ica analizirali smo kao odgovore na dva zasebna pitanja: "Što mislite zašto mladići ponekad imaju seksualan odnos bez upotrebe kondoma?" i "Što mislite zašto djevojke ponekad imaju seksualan odnos s mladićem koji ne koristi kondom?"

Razloge zašto se mladići ponekad upuštaju u seks bez upotrebe kondoma navelo je 717 ispitanika/ica (72%), 363 djevojke (77%) i 354 mladića (68%). Objašnjenja zašto djevojke ponekad ulaze u seksualan odnos s mladićem koji ne koristi kondom pružilo je 635 mladih (64%), 253 mladića (48%) i 382 djevojke (81%). Tablice br. 14 i 15 prikazuju raspodjelu odgovora prema glavnim izraženim temama.

Tablica 14

ZAŠTO MLADIĆI PONEKAD NE UPOTREBLJAVAJU KONDOME?	MIŠLJENJE DJEVOJAKA		MIŠLJENJE MLADIĆA		UKUPNO	
	N=472	%	N=523	%	N=995	%
Veći užitak bez kondoma	61	13	104	20	165	17
Ne razmišljaju o posljedicama/ nisu svjesni rizika	89	19	42	8	131	13
Uzbuđenje, strast/nije bilo vremena	38	8	50	10	88	9
Nema kod sebe	24	5	50	10	74	7
Alkohol/droga	27	6	30	6	57	6
Ne brinu se za partnericu	46	10	4	1	50	5
Različiti odgovori	16	3	20	4	36	4
Kondom kvari užitak	22	5	10	2	32	3
Koriste metodu prekinutog snošaja	10	2	12	2	22	2
Ne znam	8	2	12	2	20	2
Žele iskusiti nešto drugačije	2	0	14	3	16	1,5
Ispasti faca, dokazivanje u vršnjačkoj grupi	13	3	3	0	16	1,5
Ne žele	7	2	3	0	10	1
Bez odgovora	109	23	169	32	278	28

Najčešće navodena objašnjenja, od strane djevojaka, zašto mladići ponekad ne koriste kondome prilikom "seksa na brzinu" ili "užitka samo za jednu noć" su: da ne razmišljaju, nisu svjesni mogućih rizika i kasnijih posljedica seksa bez zaštite, da im seksualni odnos bez kondoma pruža veći užitak i da se ne brinu za partnericu. Mladići su najčešće navodili sljedeće razloge: veći je užitak bez kondoma, zbog velikog uzbuđenja, strasti nemaju vremena za upotrebu kondoma, u tom trenutku nemaju kondom sa sobom.

Prema odgovorima ispitanica/ika, značajan faktor koji utječe na zanemarivanje upotrebe kondoma čine percepcije muškog seksualnog uzbuđenja i želje za neposrednim zadovoljenjem potreba kao neupitne, neizbježne i duboko utjelovljene.

"Ne stigne ga staviti od uzbuđenja." (m)

*"Zato jer tada nije mislio na ništa osim na seks i bio je preuzbudan za racionalno razmišljanje."
(ž)*

"Razmišljaju doljnjom glavom, a ne o posljedicama. Žele samo užitak i čine skoro sve da to postignu." (ž)

Izrazita razlika između djevojaka i mladića postoji u učestalosti navođenja mladićevog nekorištenja kondoma kao indikatora manjka brige za partnericu.

"Zato jer misle da tu osobu neće više vidjeti." (m)

"Boli me dupe, dao sam joj krivi broj, kaj mi može... ha, ha, bitno da sam ja nju zbario." (ž)

"Žele se zabaviti. Ne razmišljaju, jer ipak, cure su te koje ostaju trudne." (ž)

Također, zanimljivo je i da dvostruko više djevojaka nego mladića navodi da upotreba kondoma kvari mladićevo seksualno zadovoljstvo:

"S kondomom se osjeća sputano i ne toliko moćno." (ž)

"Većina ne može doživjeti orgazam ako ga stave. Bez njega je "opasnije", "divljije". (ž)

"Ne doživiš pravi seks ako koristiš kondom." (m)

Smatramo da je potrebno navesti i one navode koji seks bez kondoma dovode u izravnu vezu s normama muškosti koje se uspostavljaju u vršnjačkoj grupi.

"Jačanje muškosti (pogotovo pred društvom!)." (m)

"Veći je "muškarac" ako ne stavi kondom." (ž)

"U većini slučajeva su pijani, pa ne znaju što rade, ne da mu se, želi pred ħrendovima ispasti ħaca." (ž)

Tablica 15

ZAŠTO DJEVOJKE MOGU IMATI SEKSUALNE ODNOS BEZ UPOTREBE KONDOMA?	MIŠLJENJE DJEVOJAKA		MIŠLJENJE MLADIĆA		UKUPNO	
	N=472	%	N=523	%	N=995	%
Ne razmišljaju o posljedicama/nisu svjesne rizika	83	18	28	5	111	11
Zanesenost, strast/nije bilo vremena	57	12	31	6	88	9
Alkohol/droga	55	12	22	4	77	8
Veći užitak bez kondoma	27	6	47	9	74	7
Različiti odgovori	33	7	34	6	67	7
Ne znam	14	3	34	6	48	5
Da udovolji mladiću	28	6	8	2	36	3,5
Nema kod sebe	21	4	15	3	36	3,5
Boji se pitati/neugodno joj je pitati mladića da stavi kondom	26	5,5	8	2	34	3
Vjeruju mladiću	19	4	11	2	30	3
Zbog osjećaja, ljubavi, moguće veze	12	2,5	7	1	19	2
Žele iskusiti nešto drugačije	0	0	8	2	8	1
Koriste neku drugu kontracepciju (pilula, plodni dani)	7	1	0	0	7	1
Bez odgovora	90	19	270	52	360	36

Ispitanice su u svojim objašnjenjima za poziciju djevojke u seksualnom odnosu u kojem mladić ne koristi kondom najčešće navodile da ne razmišljaju o posljedicama, tj. da nisu svjesne rizika i to zbog trenutačne zanesenosti i strasti, i/ili zbog konzumacije alkohola i/ili droge.

"U takvim situacijama (disco, tulum, koncert) često (gotovo redovito) koriste alkohol i marihuanu, a nakon uzimanja nešto većih količina jednostavno je malo vjerojatno da će im kontracepcija pasti na pamet, najčešće postupaju impulzivno." (ž)

"U tom trenutku jednostavno prorade hormoni, čovjek se samo želi seksati, i ništa mu drugo nije na pameti, uopće ne vidi posljedice." (ž)

Grupu faktora važnih za djevojke pri donošenju odluke o nekorištenju kondoma u seksualnom odnosu, jedna ispitanica kratko je opisala kao *"zbog dečka"*. U jednoj skupini odgovora *"zbog dečka"* znači udovoljavanje mladićevim seksualnim prioritetima i željama te tako zanemarivanje upotrebe kondoma.

"Zato što želi nešto više s tim dečkom i nada se da će ga dobiti tako da mu udovolji i isto tako ne razmišlja u tom trenutku o posljedicama." (ž)

"Nije sigurna, ali momak navaljuje pa mu želi ugoditi, jer ako to ne učini pomislit će da bi on mogao izgubiti interes za nju." (m)

U sljedećim navodima *"zbog dečka"* normalizira seks bez zaštite aktivirajući ljubav, vezu i osjećaje percipirane kao važne aspekte ženske seksualne želje.

"Možda zato što želi razviti čvršću vezu i na neki način bolje se upoznati sa dečkom." (ž)

"Misli da je on stvarno nešto posebno, možda ljubav njenog života." (ž)

"Nije mislila zanesena osjećajima." (m)

"Zbog dečka" za određen broj ispitanika/ica podrazumijeva i pojam povjerenja i sigurnosti u mladića, prepuštanja kontrole i određivanja rizika njemu.

"Ona vjerojatno misli da to mladić bolje zna." (m)

"Dečko će je uvjeravat da "će paziti" (ž)

Koncept povjerenja i sigurnosti ovdje je samo naznačen, dok je detaljnije analiziran u odnosu na odgovore ispitanika/ica na pitanje o mogućim razlozima za seksualne odnose bez upotrebe kondoma u kontekstu stalnih veza. No, jedna dimenzija povjerenja koje djevojke daju mladićima vidljiva je i u odgovorima na ovo pitanje, u razmišljanjima mladih ljudi koji smatraju da je metoda prekinutog snošaja moguća alternativa upotrebi kondoma. U ovom slučaju to znači povjerenje koje djevojka ulaže u mladića da će on "paziti", tj. da će ejakulirati izvan vagine. S druge strane, mladići

se percipiraju kao sigurni u sebe i u svoju mogućnost kontroliranja. Ovakva uvjerenja u suprotnosti su s prije učestalo navođenim pogledima na seksualnu agendu mladića, baziranu na percepciji neobuzdane i nezaustavljive seksualne želje, kao i velikog stupnja uzbuđenja u kojem je jedino važno što prije zadovoljiti svoje potrebe, često bez prevelike brige za partnericu i ostale aspekte seksualne veze.

"Misle da imaju kontrolu nad situacijom." (m)

"Smatraju to nepotrebnim. Sigurni su u sebe." (ž)

Neki odgovori "zbog dečka" ukazuju na strahove, nelagodu i inhibicije koje djevojke mogu imati zbog mogućeg sukobljavanja s mladićevim željama.

"Svida joj se mladić, ne želi ga povrijediti time ako traži kondom ili se ne usudi pitati." (ž)

"Djevojkama je ponekad neugodno reći da žele zaštitu jer ne žele ispast mamine maze." (ž)

"Neugodno im je pitat muškareca." (m)

"Nema dovoljno pameti ili volje da inzistira na kondomu."(m)

Skoro 60% mladića, (uključujući i kategoriju "ne znam") nije pružio svoja mišljenja o mogućim razlozima zbog kojih djevojke imaju seksualne odnose s mladićem koji ne koristi kondom. Od ispitanika koji su odgovorili na pitanje iz zamišljene pozicije djevojke, najčešće je navođen veći užitak ("bolji osjećaj, veće zadovoljstvo, bolji doživljaj, ljepši orgazam, bolji seks") i to u 9% slučajeva, za razliku od 6% djevojaka koje su ponudile isto objašnjenje. Primjetno je da su u nekim slučajevima mladići, dajući iste odgovore za oba spola, jednostavno preslikali vlastitu, mušku percepciju većeg užitka bez upotrebe kondoma na tijelo djevojaka.

"Boljemu je bez, a i djevojci. Vjerujte živa istina." (m)

"Zato što je veći užitak bez kondoma, bolji osjećaj seksa. Isto mislim i za cure, veći užitak." (m)

Zanimljivo je promotriti i pojedinačne navode mladih ljudi koji su pružili odgovore i iz pozicije djevojaka i mladića. Njihovi odgovori navode rodno različite parove razloga, koji su u određenom broju slučajeva argumentirani već usvojenim rodno određenim prioritetima u seksualnoj vezi, a u nekim primjerima jasno svjedoče o nejednakim pozicijama moći u procesu pregovaranja i donošenju odluke o (ne)upotrebi kondoma. U sljedećim primjerima prva izjava se odnosi na pretpostavljene razloge mladića, a druga na razloge djevojaka.

"Opasnije i prirodnije je bolje.

Skoro uvijek slušaju mladića." (m)

"Nije imao kondome, a želio je brzi užitak.

Htjela je da se taj odnos razvije u vezu." (m)

"Povedu ga nagoni, hormoni, a i ne brine previše oko toga. To je djevojčina briga.

Povedu je osjećaji." (ž)

"Zbog toga jer su od "iskusnijih" čuli da je bolje bez njega.

Jer im je neugodno tražiti dečka da stavi kondom." (ž)

Iz nekih odgovora primjetno je da adolescenti/tice naglašavaju izbjegavanje neželjene trudnoće, opravdavajući tako ne korištenje kondoma upotrebom neke druge kontracepcijske metode (pilula, računanje plodnih i neplodnih dana, prekinuti snošaj), često ne uzimajući u obzir mogućnost zaraze spolno prenosivim bolestima.

"Kao jedinu posljedicu vidi trudnoću (a to će s zadovoljstvom ostaviti djevojci na brigu), dok zaboravlja spolne bolesti." (ž)

4.2.9. Seks bez zaštite u stalnoj vezi

S namjerom da istražimo percepcije rizika u kontekstu stalne veze, ispitanice/ici su zamoljeni da odgovore na sljedeće pitanje: Istraživanja su pokazala da mnogi mladi u stalnim seksualnim vezama ne koriste kondome prilikom seksualnog odnosa. Što mislite zašto mladići i djevojke u stalnim vezama mogu imati seksualne odnose bez upotrebe kondoma? (Odgovorite iz pozicije i mladića i djevojke.)

Mišljenja mladih ljudi klasificirali smo kao odgovore na dva zasebna pitanja: Što mislite zašto mladići ne koriste kondome prilikom seksualnog odnosa u stalnoj vezi?, Što mislite zašto djevojke u stalnoj vezi mogu imati seksualan odnos s mladićem koji ne koristi kondom?

Razloge zašto se mladići upuštaju u seks bez upotrebe kondoma u stalnoj vezi navelo je 615 ispitanika/ica (62%), 324 djevojke (69%) i 291 mladić (56%). Objašnjenja zašto djevojke u stalnoj vezi imaju seksualan odnos s mladićem koji ne koristi kondom pružilo je 514 mladih (52%), 193 mladića (37%) i 321 djevojka (68%). Tablice br. 16 i 17 prikazuju podjelu odgovora prema glavnim izraženim temama.

Tablica 16

ZAŠTO MLADIĆI NE UPOTREBLJAVAJU KONDOME U STALNOJ VEZI?	MIŠLJENJE DJEVOJAKA		MIŠLJENJE MLADIĆA		UKUPNO	
	N=472	%	N=523	%	N=995	%
Povjerenje: percepcija poznavanja seksualne povijesti (sigurnost od SPB)	75	16	87	17	162	16
Veći užitak bez kondoma	43	9	37	7	80	8
Koriste metodu prekinutog snošaja	49	10	21	4	70	7
Perspektive preuzimanja odgovornosti u slučaju neželjene trudnoće: zajednička budućnost, brak, dijete	36	8	34	7	70	7
Različiti odgovori	9	2	38	8	47	5
Djevojka pije pilule	33	7	11	2	44	4
Povjerenje: percepcija vjernosti i monogamije (sigurnost od SPB)	21	4	18	3	39	4
Ne znam	20	4	11	2	31	3
Komentari, savjeti	8	2	13	2,5	21	2
Ne razmišljaju o posljedicama, nisu svjesni rizika	13	3	7	1	20	2
Nije ih briga	9	2	8	1,5	17	2
Računaju plodne i neplodne dane	8	2	6	1	14	2
Bez odgovora	148	31	232	44	380	38

Tablica 17

ZAŠTO DJEVOJKE U STALNOJ VEZI MOGU IMATI SEKSUALNE ODNOSI S MLADIĆEM KOJI NE KORISTI KONDOM?	MIŠLJENJE DJEVOJAKA		MIŠLJENJE MLADIĆA		UKUPNO	
	N=472	%	N=523	%	N=995	%
Povjerenje: percepcija poznavanja seksualne povijesti (sigurnost od SPB)	46	10	43	8	89	9
Povjerenje u mladića, zbog dečka	61	13	19	4	80	8
Perspektive preuzimanja odgovornosti u slučaju neželjene trudnoće: zajednička budućnost, brak, dijete	57	12	23	4	80	8
Pije pilule	48	10	12	2	60	6
Različiti odgovori	13	3	29	6	42	4
Veći užitak bez kondoma	16	3	21	4	37	4
Ne znam	10	2	22	4	32	3
Povjerenje: percepcija vjernosti i monogamije (sigurnost od SPB)	14	3	11	2	25	2,5
Koriste metodu prekinutog snošaja	12	3	6	1	18	2
Ne razmišljaju o posljedicama, nisu svjesne rizika	15	3	3	1	18	2
Komentari, savjeti	15	3	3	1	18	2
Računaju plodne i neplodne dane	14	3	1	0	15	1,5
Bez odgovora	151	32	330	63	481	48

Pitanja koja nas ovdje zanimaju su koja uvjerenja i razlozi, prema mišljenjima mladih ljudi, dopuštaju nezaštićen seksualan odnos u stalnoj vezi. Koja značenja i vrijednosti mladi ljudi aktiviraju prilikom opravdavanja što ne upotrebljavaju kondome? Također, naš interes je istražiti kako rodno različita očekivanja i prioritete, koje djevojke i mladići pripisuju seksualnoj vezi, sudjeluju u procesu donošenja odluke o ne korištenju kondoma.

Za razliku od seksa u slučajnom susretu, kontekst stalne veze uspostavlja neke druge komplekse značenja koji normaliziraju seks bez kondoma, a koji se adolescentima ponekad čine samorazumljivima: *"Pa već su duže vrijeme zajedno, pa valjda mogu imati spolne odnose bez kondoma."* (ž)

Ispitanici/ice su često navodili pojam *povjerenja* kao značajan skup ideja koje karakteriziraju shvaćanje stalne veze kao *sigurnog* okvira za prakticiranje penetrativnog seksa bez zaštite. Pojmovi *povjerenja* i *sigurnosti* u izjavama mladih ljudi često dolaze zajedno sugerirajući postojanje čvrste pojmovne veze

"Sigurnost i povjerenje u partnericu." (m)

"U ovoj dobi ima već više-manje redovite menstruacije i može procijeniti kada je za nju sigurno imati seks bez kondoma, tako pokazuje i određeno povjerenje i sigurnost." (ž)

S obzirom na percepciju različitih rizika (neželjena trudnoća, SPI) mijenjaju se i nijanse značenja kompleksnog koncepta povjerenja kao značajnog faktora koji dopušta nezaštićeni penetrativni seks u kontekstu stalne veze dvoje adolescenata. U nekim odgovorima *povjerenje* se uspostavlja kroz *dugu vezu*, u kojoj se djevojka i mladić *dugo i dobro poznaju*, tj. postoji percepcija upoznatosti sa seksualnom poviješću partnera/ice što stvara uvjerenje u *sigurnost* partnera/ice, u nemogućnost infekcije SPI⁷.

"Pa zato što su već u dužoj vezi i sve znaju jedno o drugome." (m)

"On je siguran da ona nema nikakvu spolnu bolest jer ju već dugo pozna. Zna da nisu zaraženi SPB." (ž)

Također, povjerenje se shvaća i kao vjernost u aktualnoj, *stalnoj vezi*, tj. *ne mijenjanje partnera* koje za ispitanice/ike često podrazumijeva i odsutnost spolno prenosivih infekcija.

"Zato što on nije spavao s drugim curama nego je bio potpuno njoj vjeran." (m)

"Zato jer si međusobno vjeruju tj. niko nikog ne vara." (ž)

U odnosu prema percepciji rizika od neželjene trudnoće, povjerenje se u većini slučajeva iskazuje kao djevojčino povjerenje i sigurnost u mladića i njegove sposobnosti kontrole ejakulacije prilikom prekinutog snošaja, ili kako to

⁷Vrijedi napomenuti da samo šestero mladih jasno navodi da je uvjet za takvu pretpostavku liječničko testiranje. ("Testirali su se i nemaju bolesti i vjeruju jedan drugom." (m), "Testirali su se na spolno prenosive bolesti i ona pije pilulu." (ž)).

jedna ispitanica opisuje: *"Pa kad mladić osjeti svoj orgazam prekine spolni odnos i doživi ga van vagine, tj. prekinuti snošaj. Djevojke moraju biti sigurne u svoje dečke da će biti pažljivi te im je najbolja metoda prekinuti snošaj."* (ž)

Zašto se djevojke odlučuju za ovu metodu, ispitanici/ice opisuju na sljedeći način:

"Ona mu vjeruje jer je zanesena." (m)

"U stalnoj vezi stekla je povjerenje u mladića pa pretpostavlja da on zna šta radi." (ž)

Odgovori koji se odnose na objašnjenja dana za mladićevu poziciju u kontekstu prekinutog snošaja naglašavaju njegovo iskustvo i sigurnost.

"Jer je siguran u sebe da može svršiti tek kad ga izvadi iz vagine." (m)

"Mladić se nada da će mu se posrećiti i da djevojka neće ostati trudna, vjeruje u svoju "preciznost" svršavanja." (ž)

Mnogi mladi (u većoj mjeri djevojke) smatraju da i povjerenje uloženo u partnera/icu i vezu, tj. sigurnost u prihvaćanje odgovornosti u slučaju *da dođe do najgorega*, opravdava rizike seksa bez upotrebe kondoma. Ispitanice/ici navode sljedeće razloge koji se odnose na djevojke:

"U vezi su pa ako se trudnoća dogodi... dogodi se, vjeruje da će on biti uz nju." (ž)

"On mene voli i ako ostanem trudna oženit će me." (m)

Slijede i neka karakteristična objašnjenja koja su navedena za mladiće:

"Možda je "on" razuman mladić. I ako je s tom djevojkom već dugo u vezi, pa i ako djevojka ostane trudna mogu se vjenčati." (ž)

"Ako zatrudni, oženit ću je." (ž)

"Voli je, misli da može uzdržavati obitelj. Misli da će je oženiti, da će imati djecu." (m)

Neke ispitanice/ici navode osjećajne aspekte veze kao značajne komponente *sigurnosti* i *povjerenja* u partnericu/a te se tako ljubav često shvaća kao dovoljan razlog za upuštanje u nezaštićen seksualan odnos.

"Zato što su zaljubljeni te smatraju da bi pri trudnoći najvjerojatnije ostali zajedno i zbog toga što vjeruju u ljubav." (m)

"Ako smo već dugo zajedno, znam da me voli i ne bi me prevario s drugom, pa mislim da nije moguće da dobijem zaraznu bolest (spolnu)." (ž)

Međutim, neka mišljenja mladih ljudi ukazuju na pojedine problematične momente u ovako shvaćenom konceptu povjerenja i sigurnosti u adolescentskoj heteroseksualnoj vezi.

"Misli da joj je dečko vjeran, i da će pazit, a u biti nitko joj ne garantira da neće ostat trudna ili se zarazit nekom bolešću za koju ni dečko ne mora znati da je ima." (ž)

"Jer je to postala 'rutina' i opreznost je pala." (m)

Također, neki pojedinačni odgovori ispitanika/ica, u kojima su objašnjenja dana i iz perspektive mladića i s gledišta djevojke (navode se tim redoslijedom), ukazuju na percepciju rodno različitih seksualnih agendi, kao i na davanje prioriteta mladićevim željama, što aktivno utječe na nekorištenje kondoma.

"Najvjerojatnije mladić ne želi koristiti kondom."

Valjda ima povjerenje u svog dečka." (m)

"Ne voli svoju djevojku, bez kondoma mu je veći užitak."

Dečko ju je na to nagovorio." (ž)

"Misli da se može kontrolirati i prekinuti odnos na vrijeme."

Nije dovoljno upoznata pa mu vjeruje na riječ." (ž)

Otprilike dvije trećine mladića ("Bez odgovora" i "Ne znam") nije odgovorilo na dio pitanja o poziciji djevojke i njenim razlozima za sudjelovanje u seksualnom odnosu bez kondoma.

4.2.10. Prednosti i nedostaci seksualne apstinencije⁸

Na pitanje: "Koje bi mogle biti prednosti i nedostaci za mlade ako odluče ne biti seksualno aktivni?", postavljeno s ciljem istraživanja percepcije prednosti i nedostataka za adolescente/tice u slučaju da se odluče ne upuštati u seksualne odnose, odgovorilo je 635 ispitanika/ica (64%), 287 mladića (55%) i 348 djevojaka (74%).

U nekim odgovorima mladi su naveli samo prednosti, u nekima samo nedostatke, a u nekima i nedostatke i prednosti za one koji odluče biti seksualno neaktivni. Ovi odgovori razlikuju se i prema broju navođenih prednosti i/ili nedostataka (od jedne do pet). Također, u određenom broju odgovora ispitanici/ice objašnjavaju zašto mladi donose takvu odluku, ne navodeći niti prednosti niti nedostatke ("*Zbog roditelja, odgoj u obitelji, ili njihove odluke*" (ž)), dok neki odgovori donose samo osobne komentare ("*Vidjet će kad se zaljube.*" (m), "*To je njihova odluka, ako mladić ili cura nisu spremni da budu spolno aktivni nitko ih ne mora natjerati na to.*" (ž)). Pojedini opširniji navodi (uglavnom od strane djevojaka) uključivali su više različitih tema ("*Mislim da je to stvar pojedinca. Ako nije ta osoba sigurna da li želi ili ne imati spolne odnose mislim da je to u redu. Prednosti su sigurnost da ne može doći do trudnoće, a nedostaci su valjda što bude nedostatak intime s osobom koju vole.*" (ž)). Zbog gore navedenih prepreka za dosljednu i potpunu klasifikaciju svih odgovora, analizu smo proveli s obzirom na učestalost navođenja najčešćih prednosti i nedostataka, grupiranih prema srodnim temama.

⁸U ovoj studiji pod pojmom "seksualne apstinencije" podrazumijevamo koitalnu neaktivnost, preuzimajući tako značenje koje su sami ispitanici/ice pripisali izrazu "ne biti seksualno aktivni".

Prednosti seksualne apstinencije

Percepcije mladića:

1. sigurnost od SPI,
2. sigurnost od neželjene trudnoće,
3. nema prednosti,
4. čuvanje za pravu osobu; vrijednost nevinosti,
5. razvijanje osobnosti,
6. izbjegavanje neugodnih, ružnih iskustava.

Percepcije djevojaka:

1. sigurnost od neželjene trudnoće,
2. sigurnost od SPI,
3. izbjegavanje neugodnih, ružnih iskustava,
4. čuvanje za pravu osobu; vrijednost nevinosti,
5. razvijanje osobnosti,
6. nema prednosti.

Najznačajnijim prednostima seksualne apstinencije mladi smatraju sigurnost od SPI (uključujući i HIV virus) i sigurnost od neželjene trudnoće. U većini slučajeva ispitanici/ice ove dvije značajke navode zajedno, dok su mladići skloniji češće percipirati samo nemogućnosti zaraze SPI. Razlika između mladića i djevojaka primjetna je u učestalosti navođenja tvrdnje da ne postoje prednosti za one mlade koji se odluče biti seksualno neaktivni. Mladići i u brojnim komentarima često zastupaju slično mišljenje:

"Ako to misle onda su debilčine! Jebanje zauvijek!" (m)

"Nema prednosti, samo nedostatke, zakon je biti seksualno aktivan." (m)

S druge strane, djevojke su sklonije percepciji i nekih drugih, za njih također važnih prednosti uzdržavanja od seksualnih odnosa. Navođenje izbjegavanja neugodnih iskustava vezanih uz seksualne odnose sugerira svjesnost da za neke djevojke seksualnost nije uvijek i samo izvor užitka i zadovoljstva. Samo tri puta mladići navode slične poglede: ***"izbjegavanje mogućeg iskorištavanje partnera, manja mogućnost da vas neko iskoristi, neće nikada u tom pogledu biti povrijeđeni"***. Djevojke pak u svojim odgovorima pišu o:

"Neće doći do neželjenih spolnih odnosa na koje partner inzistira, a djevojka mu ne želi proturječiti." (ž)

"Ne moraju se brinuti da će ih netko ostaviti odmah nakon što spavaju s njim." (ž)

"Neće biti na lošem glasu (djevojke)." (ž)

"Neće nailaziti na neodobravanje roditelja, imat će malo briga, neće se morati skrivati." (ž)

Neke ispitanice/ici (češće djevojke) navodile su i da prednost (a i razlog za) apstinenciju može biti i ***čuvanje za pravu osobu***, ili kako to kaže jedna djevojka: ***"djevičanstvo je ipak neka vrijednost"***. Neke od karakterističnih izjava uključuju:

"To što taj poseban korak u životu neće napraviti s bilo kim već će se predati osobi koju zaista voli." (ž)

"Čuvanje za brak, za zbilja voljenu osobu." (m)

Grupu prednosti koje smo klasificirali pod zajedničkim nazivom "Razvijanje osobnosti" najbolje ilustriraju sljedeći navodi:

"Ozbiljnost i sazrijevanje, jer će jednoga dana kada im se to dogodi možda biti sigurniji u sebe i bolje informirani, a i zreliji i spremniji na moguće posljedice." (ž)

"Sazrijevanje i pravovremeno donošenje odluke o tome kad će stupiti u spolne odnose." (m)

Nedostaci seksualne apstinencije

Percepcije mladića:

1. propuštanje užitka,
2. nedostatak iskustva,
3. psihički problemi,
4. problemi u aktualnoj vezi,
5. problemi u budućim vezama,
6. problemi u vršnjačkoj grupi,
7. nema nedostataka.

Percepcije djevojaka:

1. propuštanje užitka,
2. nema nedostataka,
3. nedostatak iskustva,
4. problemi u aktualnoj vezi,

5. problemi u vršnjačkoj grupi,
6. psihički problemi,
7. problemi u budućim vezama.

S obzirom na percepciju nedostataka koje sa sobom donosi odluka da ne budu seksualno aktivni, ispitanice/ici najčešće navode propuštanje užitka i zadovoljstva, kao važnog elementa seksualnih odnosa. Sljedeći odgovori predstavljaju neke tipične izjave kojima mladi približe objašnjavaju što je to *"nešto super"* što adolescenti koji se odluče za seksualnu apstinenciju propuštaju:

"Ne znaju koji užitak u životu propuštaju." (m)

"Nedostaci su to da su lišeni seksualnog zadovoljstva, to im može biti želja koju se boje ostvariti, nemaju priliku uvjeriti se da seks može biti nešto lijepo." (ž)

Također, u odgovorima djevojaka i mladića često se kao nedostatak navodi i seksualno neiskustvo, a što kasnije prema nekim percepcijama mladih može za posljedice imati probleme u nekoj budućoj vezi i odnosima sa suprotnim spolom:

"Ako ne odluče biti seksualno aktivni može im naškoditi u budućem životu. Bar ja tako mislim. Jednom će trebati biti seksualno aktivan pa je možda bolje da se naučimo dok smo još mladi jer kasnije će nam biti još teže." (m)

"Problemi u kasnijem seksualnom životu i nelagoda u vezi seksa." (ž)

Međutim, ispitanice/ici su češće navodili moguće probleme koje odluka o apstinenciji može uzrokovati u odnosu na neku njima bližu, aktualnu, adolescentsku (hetero)seksualnu vezu:

"Može im se desiti da budu brže ostavljeni (ali ako druga strana želi samo seks, onda je tako i bolje)." (ž)

"To što veza ne može uspjeti bez seksualnih odnosa ako je to "normalna" veza." (m)

Mogući problemi u odnosu na vršnjačku grupu također se često navode kao jedan od nedostataka odluke o seksualnoj apstinenciji.

"Mogu biti ismijani u nekim društvima (žaloso, ali istinito)." (m)

"Možeš se osjećati isfrustrirano pred ostalim igradovima koji su imali spolne odnose." (ž)

"Neka vrsta pritiska koju popularno društvo vrši nad tobom." (ž)

U određenom broju slučajeva mladi smatraju da biti seksualno neaktivan može dovesti i do izvjesnih psihičkih problema i tegoba, kao što su na primjer, živčanost, nelagodnost, frustracije, praznina, stres, strah, nezadovoljstvo, povlačenje u sebe, manjak samopouzdanja. Izdvajamo još neke od takvih sličnih odgovora:

"Depresija, osjećaj da ih nitko ne voli, istupanje iz društvenog života." (m)

"Psihička labilnost, nemogućnost koncentracije, loš ten, pojačana

sramežljivost, opadanje samouvjerenosti (npr. "svi to rade, samo ja ne!")." (ž)

Pojedina razmišljanja adolescentica pak sugeriraju mogućnost doživljavanja seksualnog užitka i zadovoljstva bez upuštanja u penetrativan seks.

"Pa mislim da je seks sasvim normalan ako se dvoje mladih vole. Zašto ne. Vjerojatno ako nekog voliš da ga i želiš tjelesno. Ne mora to odmah biti seksualna veza, može samo upuštanje, upoznavanje njegovog tijela, a poslije nešto više." (ž)

"To je super. Dečko i ja smo dvije godine zajedno i koristimo samo peting jer nam još seks nije potreban. Premladi smo i petingom upoznajemo jedno drugom tijelo, ima vremena za seks, tek nam je 17 godina." (ž)

4.2.11. Seksualne aktivnosti mladih ljudi

Mnogi se mladi ljudi odlučuju za seksualne aktivnosti koje ne uključuju penetraciju. Kako bi ispitali angažman mladih u ovakvim seksualnim aktivnostima, odnosno da li jesu ili nisu prakticirali određene seksualne aktivnosti, konstruirano je pitanje s ponuđenim sljedećim seksualnim aktivnostima:

- ljubljenje mladića/odnosno djevojke u usta,
- dodirivanje rukom njegovog penisa/odnosno njene vagine,
- dodirivanje rukom njegovog penisa/odnosno njene vagine tako da je doživio/doživjela orgazam,
- dodirivanje jezikom i ustima njegovog penisa/njezine vagine,
- dodirivanje jezikom i ustima njegovog penisa/njezine vagine tako da je doživio/doživjela orgazam,
- dodirivanje vašeg penisa/vagine njegovom/njezinom rukom,
- dodirivanje vašeg penisa/vagine njegovom/njezinom rukom tako da ste doživjeli orgazam,
- dodirivanje vašeg penisa/vagine njegovim/njezinim jezikom i ustima,
- dodirivanje vašeg penisa/vagine njegovim/njezinim jezikom i ustima tako da ste doživjeli orgazam.

Postotak djevojaka i mladića koji imaju iskustvo pojedine seksualne aktivnosti prikazani su u tablici 18.

Tablica 18

SEKSUALNA AKTIVNOST	Djevojke	Mladići	hi-kvadrat (df)
Ljubljenje u usta (N=966)	90	93	2,34 (1)
Dodirivanje tuđih organa rukom (N=966)	46	71	61,44 (1)*
Dodirivanje tuđih organa rukom + orgazam (N=955)	29	48	36,01 (1)*
Dodirivanje tuđih organa ustima (N=953)	18	37	42,09 (1)*
Dodirivanje tuđih organa ustima + orgazam (N=950)	14	29	30,89 (1)*
Dodirivanje vaših organa rukom (N=960)	46	60	20,05 (1)*
Dodirivanje vaših organa rukom + orgazam (N=946)	28	40	16,24 (1)*
Dodirivanje vaših organa ustima (N=950)	26	36	11,34 (1)*
Dodirivanje vaših organa ustima + orgazam (N=943)	18	33	27,1 (1)*

*p<0,05

Iz tablice 18 vidljivo je da mladići u većem postotku iskazuju prakticiranje svih navedenih seksualnih aktivnosti. Ljubljenje je najviše prakticirana seksualna aktivnost što je očekivano u odnosu na dob ispitanika/ica, dok je oralan seks u formi primanja i pružanja najmanje zastupljena aktivnost.

U svim ostalim aktivnostima (osim ljubljenja) mladići su statistički značajnije u odnosu na djevojke iskazali prakticiranje navedenih seksualnih aktivnosti.

4.2.12. Seksualan odnos (koitus) i rizično ponašanje

Dio upitnika koji se odnosio na seksualno iskustvo pojedinog ispitanika/ice ispunjavali su samo oni koji imaju takvo iskustvo. Za one koji su imali više od jednog seksualnog iskustva, jedan set pitanja odnosio se na iskustvo prvog seksualnog odnosa, a drugi set pitanja na zadnji seksualni odnos. S obzirom na dob ispitanika/ica čest je bio slučaj da je prvi seksualni odnos bio ujedno i posljednji pa su ti ispitanici/ice preskakali ovaj dio o posljednjem seksualnom iskustvu. Osim osnovnih informacija o iskustvu seksualnog odnosa⁹, zatim o broju i spolu seksualnih partnera/ica, zanimao nas je kontekst, odnosno rizičnost tog konteksta u kojem se dešava prvi, odnosno posljednji seksualni

⁹Seksualan odnos smo definirali kao penilno-vaginalni ili analni odnos.

odnos. Kontekst rizika uključivao je informacije o okolnostima u kojima se desio prvi (odnosno posljednji) seksualni odnos (“ozbiljna veza”, “slučajan susret”, “prisilno”¹⁰), korištenje kontracepcije, konzumacija alkohola i/ili droga.

Od ukupnog broja ispitanika (N=995) njih 39,4% (N=392) imalo je iskustvo seksualnog odnosa. Prema spolu struktura je sljedeća: 50,7% mladića (N=265) i 27% djevojaka (N=127) imalo je seksualan odnos. Djevojke, u prosjeku, po prvi put stupaju u seksualan odnos sa 15,7 godina, a mladići ranije, s 15 godina. Prosječna starost partnera pri prvom seksualnom odnosu za djevojke je 17,9 godina, a za mladiće starost partnerice je u prosjeku 15,6 godina. Broj partnera i za djevojke i za mladiće kretao se u rasponu od jednog do četiri seksualnih partnera/ice¹¹. Rezultati u tablici 19 pokazuju da mladići iskazuju veći broj seksualnih partnerica nego što to čine djevojke.

Tablica 19

BROJ SEKSUALNIH PARTNERA	Mladići (%)	Djevojke (%)
1 partner/ica	46 (*f=122)	79,5 (f=101)
2 partnera/ice	18,1 (f=48)	12,6 (f=16)
3 partnera/ice	7,5 (f=20)	0,8 (f=1)
4 partnera/ice	14,7 (f=39)	3,1 (f=4)

*f - frekvencija
mladići, N = 229
djevojke, N = 122

Iskustvo prvog seksualnog odnosa (tablica 20) u odnosu prema spolu statistički je značajno za godine ispitanika/ica i za godine partnera pri prvom seksualnom odnosu, gdje su djevojke sklonije kasnijem stupanju u seksualan odnos nego mladići i gdje mladići stupaju u prvi spolni odnos s mladim partnericama, dok djevojke to čine sa starijim partnerima.

¹⁰Kategorija “prisilno” je zbog malog broja ispitanika u toj kategoriji (N<5) izbačena iz statističkih obrada, tako da je nova, rekodirana varijabla sadržavala samo prve dvije kategorije “ozbiljna veza” i “slučajan susret”.

¹¹Budući da se radilo o pitanjima otvorenog tipa, varijable su u daljnjim obradama rekodirane tako da smo na temelju odgovora ispitanika/ica formirali kategorije.

Tablica 20

PRVI SEKSUALNI ODNOS		Mladići (%)	Djevojke (%)	hi-kvadrat (df)
Godine pri prvom seksualnom odnosu: (N=361)	10 - 13 god.	11,4	4,0	8,08 (2)*
	14, 15 god.	36,4	31,2	
	16 - 18 god.	52,1	64,8	
Godine partnera pri prvom seksualnom odnosu: (N=326)	14 - 16 god.	56,1	20,7	49,36 (2)*
	17, 18 god.	34,1	44,6	
	19 - 25 god.	9,8	34,7	
Iskustvo prvog seksualnog odnosa: (N=358)	ozbiljna veza	45,1	78,5	36,27 (1)*
	veza "za jednu noć "	54,9	21,5	
Zaštita pri prvom seksualnom odnosu: (N=367)	ne	28,8	30,6	11,57 (2)*
	kondomi	68,3	58,1	
	prekinut snošaj	2,9	11,3	
Vaša konzumacija alkohola i droge pri prvom seksualnom odnosu : (N=382)	ne	58,6	83,3	23,29 (1)*
	da	41,4	16,7	
Partnerova konzumacija alkohola i droge pri prvom seksualnom odnosu : (N=330)	ne	75,5	83,6	3 (1)
	da	24,5	16,4	

*p<0,05

Kod prvog seksualnog odnosa djevojke su statistički značajno sklonije iskustvu prvog seksualnog odnosa u okviru ozbiljne veze nego mladići. Mladići su statistički značajnije nego djevojke skloniji korištenju kondoma pri prvom seksualnom odnosu.

U odnosu na vlastitu konzumaciju alkohola i droge također postoji statistički značajna razlika po spolu. Djevojke iskazuju veću sklonost stupanju u prvi spolni odnos bez stimulansa (u vidu alkohola i droge) u odnosu na mladiće. Konzumacija partnera pri prvom seksualnom odnosu nije se pokazala statistički značajnom.

Tablica 21

POSljednji SEKSUALNI ODNOS		Mladići (%)	Djevojke (%)	hi-kvadrat (df)
Iskustvo posljednjeg seksualnog odnosa: (N=269)	ozbiljna veza	50,9	81,9	24,96 (1)*
	veza "za jednu noć"	49,1	18,1	
Zaštita pri posljednjem seksualnom odnosu: (N=273)	ne	30,4	30,4	15,05 (2)*
	kondomi	66,3	53,3	
	prekinut snošaj	3,3	16,3	
Vaša konzumacija alkohola i droge pri posljednjem seksualnom odnosu: (N=285)	ne	70,2	86,6	9,36 (1)*
	da	29,8	13,4	
Partnerova konzumacija alkohola i droge pri posljednjem seksualnom odnosu: (N=258)	ne	81,7	85,1	0,48 (1)
	da	18,3	14,9	
Godine partnera pri posljednjem seksualnom odnosu: (N=237)	15, 16 god.	32,2	12,1	28 (2)*
	17 - 19 god.	54,8	47,3	
	20 - 25 god.	13,0	40,7	

*p<0,05

Mladići i djevojke se statistički značajno razlikuju i u nekoliko aspekata posljednjeg seksualnog odnosa (tablica 21). Djevojke su statistički značajno sklonije od mladića iskustvu posljednjeg seksualnog odnosa u okviru ozbiljne veze. Mladići iskazuju statistički značajniju sklonost korištenju kondoma pri posljednjem seksualnom odnosu nego što to čine djevojke. Statistički značajna razlika po spolu vidljiva je i kod starosti partnera pri posljednjem seksualnom odnosu gdje djevojke izražavaju statistički značajniju sklonost vršnjacima i starijim partnerima, a mladići vršnjakinjama i mladim partnericama. Također, mladići su pri posljednjem (kao i pri prvom) seksualnom odnosu skloniji konzumaciji alkohola i droga.

Tablica 22

KOMUNIKACIJA I UPOTREBA KONTRACEPCIJE U STALNOJ VEZI		Mladići (%)	Djevojke (%)	hi-kvadrat (df)
Jeste li u vezi u kojoj imate redovite seks. odnose? (N=365)	Ne	56,4	36,9	173 (2)*
	Da, s mladićem	4,1	63,1	
	Da, s djevojkom	39,5	-	
Razgovor o važnosti sigurnog seksa: (N=299)	Da	62,4	86,3	18,39 (1)*
	Ne	37,6	13,7	
Razgovor o upotrebi kondoma: (N=290)	Da	69,7	94,7	23,2 (1)*
	Ne	30,3	5,3	
Korištenje kondoma: (N=301)	Da, uvijek	47,8	36,0	4,5 (2)
	Da, ponekad	39,8	45,0	
	Ne, nikad	12,4	19,0	
Korištenje prekinutog snošaja: (N=261)	Da, uvijek	15,5	33,3	14,6 (2)*
	Da, ponekad	32,7	35,5	
	Ne, nikad	51,8	31,2	
Korištenje nekog drugog oblika zaštite: (N=279)	Da, uvijek	11,0	8,2	2,07 (2)
	Da, ponekad	17,0	23,7	
	Ne, nikad	72,0	68,0	

*p<0,05

Statistički značajna razlika po spolu postoji i kod veze u kojoj postoje redoviti seksualni odnosi. Pokazalo se da su djevojke u većoj mjeri zastupljene u takvim vezama (63,1%) nego mladići. Prekinut snošaj kao nepouzdana metoda kontracepcije je opcija kojoj su djevojke u stalnoj vezi statistički značajnije sklonije od mladića. U razgovoru o važnosti sigurnog seksa i razgovoru o upotrebi kondoma također se mladići i djevojke statistički značajno razlikuju. Djevojke više razgovaraju o upotrebi kondoma i o važnosti sigurnog seksa nego mladići.

Zanimljivo je da među onim ispitanicima/icama koji su trenutno u vezi u kojoj imaju redovite seksualne odnose ne postoji statistički značajna razlika po spolu u korištenju kondoma. 48% ispitanika i 36% ispitanica izjavljuju da uvijek koriste kondom dok, 40% mladića i 45% djevojaka to čini ponekad. I mladići i djevojke nisu skloni nekim drugim oblicima zaštite kao kontracepcijskim metodama. 72% mladića i 68% djevojaka nikada ne koriste neki drugi oblik zaštite. Posebno je zanimljivo da su djevojke sklonije razgovoru o upotrebi kondoma i važnosti sigurnog seksa, ali istovremeno u praksi koriste vrlo nepouzdanu metodu kontracepcije, tj. prekinut snošaj.

Zanimalo nas je, također, da li je kod ispitanika/ica u stalnoj vezi upotreba kondoma povezana s razgovorom o upotrebi kondoma i razgovorom o važnosti sigurnog seksa. Pokazalo se da postoji statistički značajna povezanost između korištenja kondoma i razgovora o upotrebi kondoma (hi kvadrat= 8,7; df = 1, p<0,05). Oni ispitanici/ice koji razgovaraju o upotrebi kondoma skloniji su korištenju istoga, za razliku od onih koji ne razgovaraju o tome. Razgovor o važnosti sigurnog seksa nije se pokazao statistički značajan u odnosu na korištenje kondoma.

4.2.13 Rizičan kontekst prvog seksualnog odnosa

Konzumacije alkohola i droge te nekorištenje kontracepcije dio su rizičnog konteksta u kojem se dešava prvo seksualno iskustvo. Statistički značajna povezanost postoji između prvog seksualnog odnosa i konzumacije alkohola i droge od strane ispitanika/ica i od strane njihovih partnera/ica i zaštite pri prvom seksualnom odnosu (tablice 23, 24 i 25).

Oni ispitanici/ice koji su u ozbiljnoj vezi s partnerom/icom statistički značajnije su skloniji pri prvom seksualnom odnosu ostati "čisti", tj. ne koristiti stimulanse u vidu alkohola i droge za razliku od veza "za jednu noć" gdje su ispitanici/ice skloniji biti pod utjecajem alkohola. Isto tako, postoji statistički značajna razlika u partnerovom/ičinom korištenju stimulansa s obzirom na vrstu odnosa u kojem se događa prvi seks. Također i u ovom slučaju, kontekst ozbiljne veze sugerira manje konzumiranje alkohola i droga.

Pri prvom seksualnom odnosu u okviru ozbiljne veze ispitanici/ice iskazuju veću sklonost prema korištenju kondoma i prekinutog snošaja kao metode kontracepcije, za razliku od onih u vezama "za jednu noć" koji su statistički značajnije neskloni korištenju kontracepcije, što predstavlja izuzetno rizičan moment.

Tablica 23

PRVI SEKSUALNI ODNOS	VAŠA KONZUMACIJA ALKOHOLA I DROGE (%), N=352	
	NE	DA
Ozbiljna veza	66.3	35.7
Veza "za jednu noć"	33.7	64.3
Hi-kvadrat = 28,98, df = 1, p<0,05	100 %	100 %

Tablica 24

PRVI SEKSUALNI ODNOS	PARTNEROVA KONZUMACIJA ALKOHOLA I DROGE (%), N=308	
	NE	DA
Ozbiljna veza	67.3	44.4
Veza "za jednu noć"	32.7	55.6
Hi-kvadrat = 11,23, df = 1, p<0,05	100 %	100 %

Tablica 25

PRVI SEKSUALNI ODNOS	ZAŠTITA PRI 1. SEKSUALNOM ODNOSU (%), N=338		
	NE	KONDOMI	PREKINUTI SNOŠAJ
Ozbiljna veza	47.3	61.8	65
Veza "za jednu noć"	52.7	38.2	35
Hi-kvadrat = 6,08, df =2, p<0,05	100 %	100 %	100 %

4.2.14. Rizičan kontekst posljednjeg seksualnog odnosa

Rizičan kontekst posljednjeg seksualnog iskustva uključivao je također vlastitu konzumaciju alkohola i droge, partnerovu/ičinu konzumaciju alkohola i droge prije posljednjeg seksualnog odnosa te korištenje kontracepcije (tablice 26, 27).

Ispitanici/ice koji su u ozbiljnoj vezi su skloniji pri posljednjem seksualnom odnosu ne koristiti stimulanse jednako kao i njihovi partneri u usporedbi s onima koji su imali iskustvo veze "za jednu noć". Ispitanici/ice koji imaju iskustvo veze "za jednu noć" skloniji su konzumaciji alkohola i droge jednako kao i njihovi partneri, nego što su tome skloni ispitanici u ozbiljnim vezama.

Korištenje kontracepcije pri posljednjem seksualnom odnosu nije se pokazalo statistički značajno u odnosu na oblik odnosa (hi kvadrat=1,79, df = 2, p>0,05) .

Tablica 26

POSLEDNJI SEKSUALNI ODNOS	VAŠA KONZUMACIJA ALKOHOLA I DROGE (%), N=264	
	NE	DA
Ozbiljna veza	73.3	25.8
Veza "za jednu noć"	26.7	74.2
Hi-kvadrat = 45,4, df = 1, p<0,05	100 %	100 %

Tablica 27

POSLEDNJI SEKSUALNI ODNOS	PARTNEROVA KONZUMACIJA ALKOHOLA I DROGE (%), N=242	
	NE	DA
Ozbiljna veza	74	26.3
Veza "za jednu noć"	26	73.7
Hi-kvadrat = 32,7, df = 1, p<0,05	100 %	100 %

4.2.15. Korištenje kondoma

Zanimalo nas je koje varijable su najznačajniji prediktori korištenja/nekorištenja kondoma. U tu svrhu je korištena logistička regresija, pri čemu je kriterijska varijabla bila dihotomna varijabla korištenje/nekorištenje kondoma, a prediktori su bili: broj seksualnih partnera, dob pri prvom seksualnom odnosu, dob partnera pri prvom seksualnom odnosu i dob partnera pri zadnjem seksualnom odnosu. Niti jedna od ovih varijabli nije se pokazala statistički značajnim prediktorom korištenja kondoma (prilog 5).

4.2.16. Vrsta škole i prvo seksualno iskustvo

Analizom varijance pokušali smo utvrditi da li se učenici/ice ove tri vrste škole (gimnazije, tehničke, obrtničke škole) razlikuju s obzirom na godine stupanja u prvi seksualni odnos, konzumaciju alkohola i droga pri prvom seksualnom odnosu, zaštiti pri prvom seksualnom odnosu i broju seksualnih partnera. Rezultati pokazuju da statistički značajna razlika postoji kod broja seksualnih partnera $F(2, 346) = 6,1, p < 0,01$.

Učenici/ice gimnazija se statistički značajno razlikuju od učenika/ica tehničkih i obrtničkih škola, dok se međusobno učenici/ice tehničkih i obrtničkih škola statistički značajno ne razlikuju. Učenici/ice gimnazija imaju statistički značajno manji broj seksualnih partnera (a.s. = 1,27) nego učenici tehničkih (a.s. = 1,73) i obrtničkih škola (a.s. = 1,77). Gledajući prosjek, učenici/ice gimnazija imaju jednog seksualnog partnera/icu, a učenici/ice tehničkih i obrtničkih škola dva partnera/ice.

4.2.17. Očekivanja seksualno neaktivnih adolescenata/tica

Jedan dio upitnika odnosio se i na one ispitanike/ice koji još nisu stupili u seksualne odnose, a trenutno imaju, odnosno nemaju vezu s mladićem/djevojkom. Kod onih ispitanika/ica koji su u vezi koja nije seksualna zanimao nas je proces donošenja odluke, razgovor o sigurnom seksu i pritisak od strane partnera/ice da stupe u seksualan odnos. Ako su ispitanici/ice u vezi u kojoj nemaju seksualne odnose, cilj nam je bio ispitati da li su tu odluku raspravili zajedno, da li razgovaraju o mogućnosti stupanja u seksualni odnos, da li mogu otvoreno razgovarati s partnerom/partnericom o sigurnom seksu (upotrebi kondoma) te da li osjećaju pritisak od strane partnera/ice da stupe u seksualne odnose, ili možda oni sami vrše pritisak na partnera/icu.

Statistički značajna razlika po spolu postoji kod dva aspekta donošenja odluke, a to su: zajednička odluka o ne stupanju u seksualne odnose (hi-kvadrat = 6,7, df = 2, $p < 0,05$) i vaš pritisak na partnera/icu da stupite u seksualne odnose (hi-kvadrat = 8,11, df = 2, $p < 0,05$).

U vezi u kojoj nemaju seksualne odnose, djevojke statistički značajnije u odnosu na mladiće potvrđuju da su tu odluku raspravili zajedno. Istovremeno, mladići su skloniji nagovaranju svojih partnerica da stupe u seksualan odnos, nego što su djevojke (tablica 28).

Tablica 28

VEZA U KOJOJ NEMATE SEKSUALNE ODNOSE	Mladići (%)	Djevojke (%)	hi-kvadrat (df)
Jeste li tu odluku raspravili zajedno? DA NE N=157	47,1 51,5	66,3 33,7	6,7 (2)*
Raspravljate li o mogućnostima da stupite u seksualne odnose? DA NE N=158	58,8 39,7	52,2 47,8	2,2 (2)
Možete li otvoreno razgovarati s partnerom o sigurnom seksu/upotrebi kondoma? DA NE N=156	83,8 14,7	86,4 13,6	1,3 (2)
Osjećate li pritisak od strane partnera/ice da stupite u seksualne odnose? DA NE N=157	26,9 71,6	16,7 83,3	3,9 (2)
Pokušavate li nagovoriti partnera/icu da stupite u seksualne odnose? DA NE N=158	14,7 83,8	3,3 96,7	8,1 (2)*

*p<0,05

Iako se nije pokazalo statistički značajno, smatramo potrebnim komentirati podatak da više mladića u našem uzorku izjavljuje da osjeća pritisak od strane partnerice da stupe u seksualne odnose, nego što taj pritisak osjećaju djevojke. Moguće je pretpostaviti da se djevojke češće nalaze u takvim situacijama, ali da to i očekuju te takvim pritiscima pridaju manji značaj. Također, moguće je da "nagovaranje" u nekim slučajevima niti ne doživljavaju kao pritisak. S druge strane, za mladiće nagovaranja na seks od strane djevojaka možda mogu biti više neočekivana, uzimajući u obzir uvriježene stereotipe o pasivnoj ulozi djevojaka (žena) prilikom iniciranja seksualnog odnosa. Tako, aktivniji stav djevojaka može ugroziti rodni identitet mladića i stoga je njihova percepcija pritiska drugačija.

Osobe koje nisu imale seksualnu vezu pokušale su procijeniti koliko bi za njih osobno bili važni pojedini aspekti seksualne veze. Procjena je vršena na skali od 1 do 5 (1 = izrazito važno, 2 = važno, 3 = niti važno, niti nevažno, 4 =

nevažno, 5 = potpuno nevažno) pa je sukladno tome niža vrijednost aritmetičke sredine (a.s) predstavljala veću važnost pojedinog aspekta. Rezultati t-testa dani su u tablici 29.

Tablica 29

PROCJENE VAŽNOSTI POJEDINIH ASPEKATA SEKSUALNE VEZE ONIH KOJI NISU IMALI SEKSUALNO ISKUSTVO (aritmetičke sredine)			
	Mladići	Djevojke	t
Osjećaj intimnosti i povjerenje u partnera/icu	1,74	1,31	-4,07*
Jačanje veze	1,87	1,56	-2,7*
Razgovor o osjećajima	2,03	1,73	-2,25*
Dodirivanje partnerovih/ičinih spolnih organa	2,37	2,92	3,28*
Govoriti partneru/ici da ga/je voli	1,95	2,03	0,6
Dodirivanje spolnih organa od strane partnera/ice	2,30	2,96	3,86*
Koristiti kontracepciju kako bi izbjegli trudnoću	1,76	1,30	-3,56*
Govoriti partneru/ici u čemu seksualno uživam	2,29	2,67	2,29*
Imati seksualan odnos	2,01	2,55	3,22*
Pružiti partneru/ici seksualno zadovoljstvo	1,90	2,21	1,71
Koristiti kondom prilikom seks. odnosa	1,57	1,42	-1,13
Isprobavati različite načine seksa	2,14	2,80	3,87*
Pobrinuti se da partner/ica doživi orgazam	1,99	2,15	0,9
Doživjeti orgazam	1,82	2,04	1,31

*p<0,05

Iz tablice 29 vidljivo je da se mladići i djevojke, koji nisu imali seksualno iskustvo statistički značajno razlikuju u procjeni važnosti devet aspekata seksualne veze. Djevojke koje nisu imale seksualno iskustvo procjenjuju osobno važnijim osjećaj intimnosti i povjerenja u partnera, jačanje veze, razgovor o osjećajima, korištenje kontracepcije kako bi izbjegle trudnoću, nego što procjenjuju mladići.

S druge strane, u usporedbi s djevojkama, mladići koji nisu imali iskustvo seksualne veze osobno važnijim procjenjuju dodirivanje partneričinih spolnih organa, dodirivanje vlastitih spolnih organa od strane partnerice, govoriti partnerici u čemu seksualno uživaju, imati seksualni odnos i isprobavati različite načine seksa.

Očigledna je različita percepcija buduće seksualne veze, dok djevojke važnijom procjenjuju emotivnu stranu seksualne veze, kod mladića je naglasak na užitku i fizičkoj/tjelesnoj strani seksualnosti.

4.2.18. Očekivanja seksualno aktivnih adolescenata/tica

Osobe koje su imale iskustvo seksualnog odnosa, osim informacija o vlastitom seksualnom iskustvu i rizičnosti konteksta u kojem se desio seksualni odnos (čiji rezultati su prezentirani ranije u tekstu), trebale su procijeniti važnost pojedinih aspekata seksualne veze na skali od 1 do 5 (1 = izrazito važno, 2 = važno, 3 = niti važno, niti nevažno, 4 = nevažno, 5 = potpuno nevažno) pa je sukladno tome niža vrijednost aritmetičke sredine (a.s) predstavljala veću važnost pojedinog aspekta. Rezultati t-testa dani su u tablici 30.

Tablica 30

PROCJENE VAŽNOSTI POJEDINIH ASPEKATA SEKSA ONIH KOJI SU IMALI SEKSNALNO ISKUSTVO (aritmetičke sredine)			
	Mladići	Djevojke	t
Osjećaj intimnosti i povjerenja u partnera/icu	1,72	1,27	-6,05*
Jačanje veze	2,00	1,50	-5,96*
Razgovor o osjećajima	2,10	1,58	-5,47*
Dodirivanje partnerovih/ičinih spolnih organa	2,06	2,47	3,86*
Govoriti partneru/ici da ga/je voli	2,12	1,89	-1,93
Dodirivanje spolnih organa od strane partnera/ice	2,06	2,42	3,34*
Koristiti kontracepciju kako bi izbjegli trudnoću	1,76	1,59	-1,61
Govoriti partneru/ici u čemu seksualno uživam	2,16	2,21	0,46
Imati seksualni odnos	1,73	2,00	2,77*
Pružiti partneru/ici seksualno zadovoljstvo	1,53	1,70	2,1*
Da vi ili vaš partner koristi kondom prilikom seks. odnosa	1,73	1,73	0,03
Isprobavati različite načine seksa	1,91	2,39	4,54*
Pobrinuti se da partner/ica doživi orgazam	1,63	1,66	0,24
Doživjeti orgazam	1,61	1,59	-0,25

*p<0,05

Djevojke i mladići koji imaju iskustvo seksualne veze statistički značajno se razlikuju u procjeni važnosti sljedećih aspekata seksualne veze. Djevojke sa seksualnim iskustvom procjenjuju osobno važnijim osjećaj intimnosti i povjerenja u partnera, jačanje veze i razgovor o osjećajima, nego što to procjenjuju mladići. Dok seksualno iskusni mladići procjenjuju važnijim dodirivanje partneričinih spolnih organa, dodirivanje vlastitih spolnih organa od strane partnerice, imati seksualni odnos, pružiti partnerici seksualno zadovoljstvo i isprobavati različite načine seksa, nego što to procjenjuju djevojke.

I u ovom slučaju, kao i kod osoba koje nisu imale seksualno iskustvo, primjetno je da djevojke veću važnost pridaju emotivnoj dimenziji seksualne veze, dok su mladići usmjereni na vlastiti i partneričin užitak (tjelesnu dimenziju seksualnosti), ali istodobno važan im je i osjećaj intimnosti.

4.2.19. Osobni prioriteti u seksualnoj vezi

Na pitanje: "Što, vi osobno, najviše želite od veze u kojoj imate seksualne odnose?", u kojem smo od mladih ljudi tražili da se izjasne o osobnim željama u seksualnoj vezi, odgovorilo je ukupno 653 ispitanika/ica (66%), tj. 341 djevojka (72%) i 312 mladića (60%). U tablici br. 31 prikazana je podjela odgovora s obzirom na iste kategorije značenja upotrijebljene prilikom analize pitanja "Što mislite da mladići žele od seksualne veze?" i "Što mislite da djevojke žele od seksualne veze?".

Tablica 31

PRIORITETNI ASPEKTI U OSOBNOJ SEKSUALNOJ VEZI	DJEVOJKE		MLADIĆI		UKUPNO	
	N=472	%	N=523	%	N=995	%
Osjećajni	185	39	107	20	292	29
Tjelesni i osjećajni	78	17	51	10	129	13
Tjelesni	26	6	92	18	118	12
Različiti odgovori	22	5	37	7	59	6
Ne znam	11	2	15	3	26	3
Zaštita od SPB i trudnoće, upotreba kondoma, kontracepcije	14	3	10	2	24	3
Bez odgovora	131	28	211	40	342	34

Kao značajna, izdvaja se činjenica da se u 20% odgovora mladića, njihove želje za osobnu seksualnu vezu odnose prvenstveno na ljubav, povjerenje, sigurnost, kvalitete veze i ostale indikatore kategorije "osjećajni aspekti". Smatramo da je važno navesti nekoliko primjera koji ukazuju da i kod mladića postoji želja za zadovoljavanjem emocionalnih potreba, kao i briga za partnericu i sigurnost u vezi.

"Želim da ta veza ne ostane samo na seksu, nego da se razvijaju osjećaji povjerenja, ljubavi, zajedništva, ali i ostati u dobrim odnosima s prijateljima." (m)

"Želim biti u odnosu sa djevojkom koju volim, a ne s nekom curom s kojom ću imati odnose zato što su moji prijatelji svi imali seksualne odnose, a ja sam "jungler". (m)

"Osobno želim da moja partnerica i ja uživamo u toj vezi, odnosno spolnom odnosu. Veoma mi je važno ne povrijediti partnericu na bilo koji način, a kamoli da se dogodi da zatrudni." (m)

S druge strane, neznatno manji broj mladića (18%) u svojim odgovorima izražava želje koje mušku seksualnost prikazuju kao isključivo orijentiranu na vlastito tjelesno zadovoljstvo i užitak, koje se uspostavlja kao prioritet u vezi.

"Samo užitak, trenutno nisam spreman na ništa ozbiljno." (m)

"Da seks bude redovit, recimo evo, svaka dva dana, osim kada moja partnerica ima menstruaciju i onda moram čekat pet dana i onda ozbiljno poludim." (m)

"Da bude kako ja želim!" (m)

Djevojke su pak, u dosta slučajeva, u svojim izjavama navodile i što ne bi željele da im se dogodi u seksualnoj vezi, sugerirajući svjesnost o mogućim neugodnim iskustvima i rizičnim situacijama:

"Da imamo uzajamno povjerenje ali najviše ljubav i da se ne dogodi da imamo seksualne odnose pa da me ostavi." (ž)

"Najviše želim to da se veza ne prekine. Jer smo u vezi već 3 godine. A što se tiče seksa meni baš i nije važniji od ljubavi." (ž)

"Sve što je potrebno, želim nježnu, osjećajnu, pažljivu i brižljivu osobu. Ne želim da se to desi tek tako, na nekom tulumu, bez kontracepcije." (ž)

Ostali odgovori djevojaka koje ovdje navodimo ilustriraju raznovrsnost, kompleksnost i artikuliranost djevojačkih želja u kontekstu ostvarivanja seksualne veze:

"Želim uživati u seksu, ševiti se dan i noć, zadovoljiti partnera, biti zadovoljena, imati povjerenja u partnera, isprobavati različite metode (nemojmo isključiti niti sado-mazo u malo blažem obliku)." (ž)

"Kao što sam rekla i prije, protivnik sam seksa prije braka, tako da bi veza u kojoj bih imala seksualne odnose bio moj brak. Željela bih da bude dug i sretan te da jednog dana, kad oboje budemo spremni, na svijet donesemo dvoje djece." (ž)

"Imati puno povjerenja u tu osobu. Znati da me ta osoba voli, a takva veza u kojoj će biti seksa trebati će vremena (najmanje pola godine) da se stupi u seksualne odnose i ne osjećati pritisak za seks od te osobe." (ž)

4.2.20. Osjećaji ispitanika/ica pri ispunjavanju upitnika

Na kraju ankete postavili smo pitanje ispitanicima/ama kako su se osjećali/le ispunjavajući upitnik s obzirom na potencijalnu osjetljivost teme i pojedinih pitanja. Ponuđena im je skala od pet stupnjeva od "sasvim ugodno" do "izrazito neugodno". Većina odgovora je izražavala neutralnu poziciju koja je išla u smjeru prema pozitivnom kraju skale. Većina ispitanika/ica (42%) je odgovorilo da su se osjećali "niti ugodno, niti neugodno", 34% njih se osjećalo sasvim ugodno, a 22% ugodno, dok je postotak onih koji su se osjećali neugodno relativno mali (2%).

4.2.21. Pitanja i teme

Na posljednje pitanje "Koja pitanja ili teme je ovaj upitnik potaknuo u vama?", zamišljeno kao mogućnost da ispitanice/ici izraze svoja razmišljanja u odnosu na upravo završeni proces ispunjavanja upitnika, odgovorilo je 283 mladića (54%) i 298 djevojaka (63%), tj. ukupno 581 mlada osoba (58%). Iako velik broj adolescenata/tica nije odgovorio na pitanje, kao šest najčešće navođenih tematskih skupina (uz veliku raznolikost ostalih iskaza) izdvajaju se:

djevojke:

1. zaštita od SPI i trudnoće, upotreba kondoma, kontracepcije,
2. rodni odnosi, razlike između žena i muškaraca,
3. seksualnost,
4. komunikacija, partnerski odnosi, veza,
5. prvo seksualno iskustvo,
6. seksualna edukacija u školi,

mladići:

1. zaštita od SPI i trudnoće, upotreba kondoma, kontracepcije,
2. seksualnost,
3. rodni odnosi, razlike između žena i muškaraca,
4. prvo seksualno iskustvo,
5. komunikacija, partnerski odnosi, veza,
6. seksualna edukacija u školi.

Adolescenti/tice su najčešće navodili temu sigurnog seksa, odnosno zaštitu od SPI i neželjene trudnoće te upotrebu kondoma i kontracepcije:

"Duboko razmišljanje o zaštiti i zdravlju jebote! Plašim se zaraze, želim još da živim, još ljubavi želim uživati!" (m)

"Da li se isplati jebati bez kondoma?" (m)

"Zašto se ne bi napravilo nešto gdje bi mogli kupiti kondom bez straha (kao automat za Coca-Colu) kao i u Španjolskoj što su napravili, da možete kupiti na svakom uglu kondom, a da se ne sramotite u dućanu." (ž)

Od ostalih razmišljanja mladih ljudi izdvojili bi i nekoliko koja se odnose na aktualno pitanje uvođenja seksualne edukacije u školski plan i program.

"Ima pitanja na koja ne mogu sama odgovoriti, tj. ne mogu samo odgovoriti, tj. staviti "x", o takvim temama trebalo bi raspravljati. Mislim da bi se trebao uvesti seksualni odgoj u školama, mi smo još klinci i nama treba netko tko će nas educirati o tome." (ž)

"O tome, da bih trebalo uvesti seksualnost kao predmet u škole i obrazovati mlade o načinu i posljedicama." (m)

Smatramo da je važno zabilježiti i one navode koji propituju poziciju homoseksualnosti i biseksualnosti u kontekstu istraživanja i edukacije o adolescentskoj seksualnosti:

"Kako će izgledati i hoće li se posvetiti nekoliko rečenica u slijedećim anketama biseksualnim učenicima?" (ž)

"Zašto se tako malo govori o homoseksualnosti, tj. o lezbijstvu? Trebalo bi biti više edukacije o tome, naravno bez osuđivanja takvih veza. Hvala!" (ž)

"Što je s pravima homoseksualnih osoba (u našim godinama), te da li bi o njima bilo dobro napraviti anketu? Zašto je ovaj svijet tako konzervativan?" (m)

Ali i one koji ukazuju na mogućnost boljeg razumijevanja između mladića i djevojaka:

"Pa počnjem razmišljati o tome što žene misle i osjećaju." (m)

"Da razmislim kako je i ženskoj." (m)

No, u određenom broju slučajeva mladiće i djevojke zanimaju ista pitanja koja i mi istražujemo.

"Potaknuo me je na razmišljanja koliko su zapravo dečki drugačiji od djevojaka što se tiče seksa." (ž)

"Koja je prava vrijednost seksualne veze? Da li ljudi pod seksualnom vezom podrazumijevaju isto? Da li to što djevojke i mladići različito gledaju na seksualnu vezu utječe na njihove osjećaje i ponašanje?" (m)

DISKUSIJA

U ovom dijelu izvještaja razmatramo rezultate cjelokupnog istraživanja u odnosu na teorijsko-istraživački okvir opisan u dijelovima 2. *Adolescentska seksualnost u društvenom kontekstu* i 2.1. *Adolescentska seksualnost u hrvatskom kontekstu*. Analiza obuhvaća nalaze FGD-a, kvalitativne i kvantitativne podatke dobivene primjenom upitnika, kao i razmišljanja mladih ljudi prikupljena tijekom nekoliko istraživačkih faza: diskusija nakon prezentacija rezultata FGD-a, diskusija neposredno nakon ispunjavanja upitnika i diskusija nakon prezentacije rezultata upitnika. (Prilozi br. 4, 5 i 6)

Interpretativan okvir ove analize polazi od šireg društvenog i kulturalnog konteksta rodnih odnosa, promatranih kroz adolescentsku percepciju društvenog položaja žena i muškaraca u RH, kao i odgovarajućih rodnih uloga na područjima javnog i osobnog te u odnosu na njihova razumijevanja medijskih predstavljanja žena, muškaraca i seksualnosti. Zatim se u raspravi fokusiramo na rodno određena poimanja adolescentske seksualnosti, iznoseći percipirane različitosti i sličnosti (hetero)seksualnih identiteta djevojaka i mladića, vidljive kroz dominantne rodno normirane seksualne skripte i agende. U nastavku diskusije ukazujemo na načine na koje ovako definirane rodne i seksualne uloge djevojaka i mladića utječu na, i oblikuju adolescentsko ponašanje. Rodnu analizu tako primjenjujemo na područjima komunikacijskih obrazaca i vještina, prvog heteroseksualnog iskustva te upotrebe kondoma. Na kraju, prepoznatljive obrasce rodne dinamike unutar konteksta adolescentske veze sagledavamo u odnosu na pitanja povjerenja, sigurnosti i seksualnih rizika.

DRUŠTVENE NORME I RODNE ULOGE

Struktura rodnih odnosa rezultat je šireg društvenog konteksta. Mladići i djevojke u našem istraživanju iskazuju uglavnom podjednaka shvaćanja postojećih društvenih struktura i odgovarajućih rodnih uloga. Njihovi stavovi i vjerovanja o položaju muškaraca i žena u RH, kao i o ulogama i aktivnostima koje obavljaju dijelom odražavaju tradicionalna uvjerenja koja u osnovi imaju rodnu neravnopravnost, a dijelom naznačuju mogućnost promjena. Njihove

percepcije rodne neravnopravnosti vidljive su kroz dvije sfere: javno, političko područje koje uključuje uloge, prava, zaposlenje, društvene djelatnosti i doprinose te privatnu sferu, tj. obitelj i kućanske poslove i obveze.

Povoljniji društveni položaj muškaraca ispitanice/ici prepoznaju kroz lakšu mogućnost zaposlenja, veću mogućnost napredovanja, viša primanja, posjedovanje većih društvenih privilegija i prava, kao i u većoj zastupljenosti i utjecaju na pozicijama moći, vodstva, odlučivanja i autoriteta u području javnih djelatnosti. Uloge i doprinosi muškarca u privatnoj sferi percipiraju se kao nepostojeći. S druge strane, društveni položaj žena adolescenti/tice opažaju kao podređen i manje vrijedan te podložan diskriminaciji i u javnoj i u privatnoj sferi. Oko 80% ispitanika/ica smatra da muškarac ima važniju ulogu u "biznisu", a više od polovice njih podupire postojeću ulogu muškaraca kao "hranitelja obitelji" (62%) i žena kao "odgajateljica" (57%). Jedan dio mladića iskazuje vrlo tradicionalan stav u odnosu na različite društvene uloge žena i muškaraca, smatrajući da su takve rodne uloge očekivane i društveno poželjne te uglavnom ne odobravaju mogućnost promjene, dok je kod drugog dijela prisutna tendencija ka promjenama takvog stanja. Djevojke u većoj mjeri uočavaju neravnan tretman žena u javnoj i političkoj sferi te jasno iskazuju neslaganje s takvim položajem. Također, primjećuju i dvostruku opterećenost žena, kao posljedicu dodatnih, društveno određenih, obaveza i odgovornosti na području obitelji i kućanskih poslova.

Vrsta škole koju ispitanici/ice pohađaju također je pokazala diskriminantan utjecaj u odnosu na stavove. Gimnazijalci/ke iskazuju izrazito liberalan stav, teže promjenama i ravnopravnijim rodnim odnosima u hrvatskom društvu, uočavajući istovremeno i postojeće oblike rodne neravnopravnosti. Učenici/ice obrtničkih i tehničkih škola skloniji su tradicionalnom shvaćanju društvenih uloga muškaraca i žena.

Prema mišljenjima ispitanica/ika, postojeći rodni sistem hrvatskog društva, usprkos prepoznatim pozitivnim pomacima na području legislative, i dalje za svoju osnovu ima tradicionalnu rodnu podjelu društvenih uloga, favorizirajući i privilegirajući muški rod, a diskriminirajući žene. Negativne predrasude prema ženama i pozitivne predrasude prema muškarcima mladi prepoznaju i na razini svakodnevnih životnih iskustava i praksi (dostupnost određenih zanimanja, podjela kućanskih poslova ...).

Uz ovakva shvaćanja društvenog položaja žena i muškaraca, adolescentske vrijednosti i stavove u velikoj mjeri oblikuju i mediji, proizvodeći i reproducirajući rodno stereotipne prikaze i poruke. Mladi ljudi primjećuju da medijske slike muškaraca i žena većinom odgovaraju kategorijama maskuliniteta i femininiteta određenim tradicionalnim rodnim odnosima. Medijski prikazi muškosti signaliziraju superiornost, odvažnost i aktivnost. Nasuprot, ali i u odnosu na

predstavljanja muške slobode i snage, medijski prikazi ženskosti uglavnom sadrže značajke podređenosti i nemoćnosti i naglašavaju fizički (vanjski) izgled kao kriterij vrednovanja i uspješnosti.

Društveno konstruirani i naučeni rodni identiteti i uloge, koji u osnovi sadrže odnose neravnopravnosti, adolescenti/tice, kao pripadnice/ici društva, usvajaju i reproduciraju u svakodnevnim interakcijama kroz stavove i ponašanja. Rodno stereotipne značajke dolaze do izražaja u vjerovanjima i stavovima mladih prema ulogama, očekivanjima i aktivnostima muškaraca i žena u društvu. Neki/e ispitanici/ice skloni su tako smatrati da se od muškaraca očekuje da izdržavaju obitelj, radeći i zarađujući, dok se ženina uloga uglavnom odnosi na brigu za obitelj i kućanstvo, a naročito za djecu. Možemo pretpostaviti da važnu komponentu adolescentskih stavova prema ženama i muškarcima čini i shvaćanje rodnog sistema kao modela "urođenih" razlika. Zamoljeni/ene da, osim bioloških (tjelesnih) razlika između muškaraca i žena, navedu i ostale rodne različitosti za koje smatraju da postoje, djevojke i mladići pružili su mnoštvo primjera, uključujući i prepoznate različite društvene statuse i uloge za žene i muškarce.

RODNA ODREĐENJA ADOLESCENTSKE SEKSUALNOSTI

Neke od razlika za koje adolescenti/tice smatraju da postoje između žena i muškaraca izravno se odnose na područje seksualnih veza. Muškarci se tako percipiraju kao više zainteresirani za seks, manje osjećajni, ali i skloniji neodgovornom, rizičnom ponašanju, dok su djevojke mnogo osjećajnije, komunikativnije i odgovornije. Ove naznake različitih rodni značajki uglavnom se potvrđuju u stavovima i razmišljanjima ispitanika/ica o željama, očekivanjima i važnosti pojedinih aspekata seksualne veze za djevojke i mladiće. Dok je moguće prepoznati neke generalne trendove identificiranja pojedinih karakteristika kao više značajnih za djevojke, a nekih za mladiće, pojedini nalazi ukazuju na kompleksnost i promjenljivost rodni pretpostavki koje adolescenti/tice pripisuju identitetima i odnosima u heteroseksualnoj vezi.

I djevojke i mladići u svojim procjenama važnosti određenih aspekata seksualne veze većinom odražavaju dominantne rodne skripte koje za mladiće naglašavaju veći značaj tjelesne dimenzije seksualne veze, dok one aspekte koje se odnose na emocije, odgovornost i samu kvalitetu odnosa, određuju kao važnijim za djevojke. Otprilike polovica ispitanika/ica smatra da su želje mladića prvenstveno usmjerene prema fizičkom seksualnom zadovoljstvu, dok se adolescentske percepcije seksualnih želja djevojka u većini odnose na kombinaciju osjećajnih i tjelesnih prioriteta, ili

samo na emocionalne aspekte heteroseksualne veze. Također, bez obzira na iskustvo seksualnog odnosa, osobna očekivanja adolescenata/tica od seksualne veze potvrđuju da su suprotstavljanja emocionalne i tjelesne dimenzije seksualnosti značajno rodno određena.

Za mladiće, pitanja seksualnosti uokvirena su zahtjevima muškosti, interpretiranih u odnosu na medijske prikaze muške nadmoćnosti i prvenstva, poželjne i dopuštene seksualnosti, ali i prema imperativu prvog seksualnog odnosa, "postajanja muškarcem", artikuliranim u pritiscima i normama grupe vršnjaka. Vrijednost seksa mladići većinom nalaze u zadovoljavanju tjelesnih nagona učestalim i raznolikim seksualnim aktivnostima, kao i u činjenici da seksualno iskustvo i "uspjesi" donose i veći status unutar muške vršnjačke grupe. Naši nalazi pokazuju značajnu razliku između mladića i djevojaka u odnosu na iskustva ne-penetrativnih seksualnih aktivnosti (osim ljubljenja), u kojima su adolescenti zastupljeniji, kao i kod iskustva samog seksualnog odnosa (koitusa), za koje izjavljuje da ga je doživjelo 51% mladića i 27% djevojaka. Kao jedan od zanimljivijih nalaza izdvaja se podatak da su mladići najveću važnost pojedinog aspekta seksualne veze za mladiće pripisali pružanju seksualnog zadovoljstva partnerici. Također, seksualno iskusni mladići pridaju značajno veću važnost brizi za partneričino zadovoljstvo, nego što to za svoje partnere iskazuju djevojke koje su imale seksualno iskustvo. Neka od razumijevanja ove izražene orijentiranosti mladića na ženski užitak, navode i sami adolescenti/tice smatrajući da za mladiće pružanje užitka partnerici predstavlja značajan dio "seksualne zadaće" koji uspješno "obavljen" donosi "par bodova više" na osobnoj skali najboljeg ljubavnika.

S druge strane, dominantan model ženske seksualnosti koji mediji nude adolescenticama baziran je na prikazima savršenog, idealnog tijela, naglašavajući vanjski izgled i privlačnost i postavljajući većinom neostvarive normative 'ljepote' koji značajno umanjuju samopouzdanje i samopoštovanje djevojaka. Mladi također prepoznaju da se, u odnosu na medijska predstavljanja muškosti, ženska uloga često prikazuje u podređenom položaju i kao ovisna o muškarcu. Postojeći dvostruki rodni standardi vršnjačkih grupa (a često i roditeljskog svjetonazora), za razliku od seksualnih sloboda dopuštenih mladićima, aktivno izražavanje seksualnih želja, interesa i iskustava od strane adolescentica označuju kao "moralno neispravno" te reguliraju u skladu s pravilima "ispravne" ženskosti.

Sva ova društvena i kulturalna određenja rodnih uloga i identiteta, utječu i na očekivanja, želje i prioritete koje djevojke ulažu u adolescentsku heteroseksualnu vezu. Kao glavne značajke djevojačke seksualnosti izdvajaju se kompleksnost i isprepletenost značenja osjećajnih i tjelesnih aspekata, izražene težnje ostvarivanja seksualne bliskosti i intimnosti u kontekstu "stalne veze", naglašavanje sigurnosti i povjerenja kao preduvjeta seksualnih odnosa te kod

nekim djevojaka pretpostavljanje mladićevih prioriteta vlastitim seksualnim željama i potrebama. Za mnoge djevojke fizičko zadovoljstvo i uživanje u seksu realizira se usporedno s procesima jačanja i produblivanja povezanosti i komunikacije s mladićem u vezi, a simbolički gubitak nevinosti nadoknađuje se osjećajem potvrđene i dokazane ljubavi. No, ponekad seksualan odnos nije idealan nastavak razumijevanja i "međusobnog dijeljenja", već može biti i cijena za nastavak veze koju djevojke plaćaju odgovarajući na pritiske mladića, a da bi zadovoljile svoje potrebe za emocionalnom sigurnošću. Isticanje osjećaja sigurnosti kao važnog aspekta zadovoljavajuće seksualne veze za adolescentice sugerira postojanje zabrinutosti i straha od mogućih negativnih iskustava i rezultata seksualne veze, uključujući neželjenu trudnoću, SPI, ali i emocionalne i psihičke nelagode i "osjećaj iskorištenosti", kao posljedice često navođenog primjera u kojem mladić prekida vezu nakon "zadovoljenja svojih seksualnih potreba".

U odnosu na percepcije mogućih rizika seksualnog odnosa bez upotrebe kondoma, u kontekstu slučajnog susreta dvoje mladih, i mladići i djevojke kao najvjerojatniji ishod procjenjuju zabrinutost djevojke zbog posljedica seksa. Također, i mladići i djevojke najveću važnost pojedinih aspekata seksualne veze za djevojke pripisuju osjećaju intimnosti i povjerenja u mladića, kao i upotrebi kontracepcije i kondoma te smatraju da su adolescentice značajno sklonije brinuti o sigurnom seksualnom ponašanju nego mladići. Situacija u kojoj se djevojke smatraju odgovornijima za upotrebu zaštitnih sredstava, a istovremeno se percipiraju kao manje uključene i zainteresirane za tjelesne seksualne aktivnosti (dodirivanje genitalija, oralan seks, isprobavanje različitih načina seksa), problematična je u odnosu na sigurnost mogućih ishoda.

Usporedbe procjena važnosti određenih seksualnih aspekata koje mladići i djevojke pripisuju posebno za svaki spol, ukazuju na dodatne nijanse dinamike rodni odnosa u adolescentskoj vezi. S obzirom na značaj seksualne veze za mladiće, djevojke procjenjuju da su emotivne komponente veze, kao i one koje se odnose na pružanja seksualnog zadovoljstva partnerici te korištenje zaštitnih sredstava, mladićima manje važne nego što to oni sami izjavljuju. O podcjenjivanju značaja kojeg mladići pripisuju emocionalnom angažmanu u vezi govori i podatak da je 20% mladića kao osobne¹², prioritetne aspekte seksualne veze navelo baš one koji se prvenstveno odnose na ljubav, povjerenje, sigurnost, i kvalitetu veze. Međutim, ne smijemo zaboraviti da često postoji i određena diskrepancija između javnih i privatnih izvođenja muških emocionalnih identiteta, ili kako jedna djevojka kaže: "*...mladići imaju dva lica, jedno za djevojku i drugo za društvo.*" Ovdje vrijedi naglasiti da djevojke upravo pokušajima odvajanja partnera od muške vršnjačke grupe, nastoje umanjiti utjecaj dominantnih normi muške heteroseksualnosti na dinamiku njihove veze jer

¹²Za razliku od samo 4% njih koji osjećajne aspekte seksualne veze procjenjuju kao općenito prioritetne mladićima.

"...dečke društvo tjera da se ponašaju frajerski, a u njima postoji ono nešto mekano što pokazuju prema svojim curama."

Usporedba procjene važnosti pojedinih karakteristika seksualne veze za djevojke pokazuje tendencije mladića da aspekte tjelesnog uživanja u seksualnosti smatraju značajnijim za djevojke, nego što to one same iskazuju. Ovaj obrazac donekle se ponavlja i u adolescentskim percepcijama djevojačkih želja u seksualnoj vezi, koje pokazuju da čak 30% mladića¹³ smatra da djevojke većinom traže tjelesni užitak i seksualno zadovoljstvo, u odnosu na samo 10% djevojaka koje izjavljuju isto. Moguće je pretpostaviti da su u ovom slučaju mladići jednostavno preslikali vlastite prioritete fizičkog seksualnog uživanja na identitete djevojaka, sugerirajući da su takve projekcije i uvjeravanja, s obzirom na nejednake pozicije moći, moguća i u slučajevima nagovaranja na seksualni odnos. No, također je moguće pretpostaviti i da određen broj djevojaka, u skladu s tradicionalističkim rodним očekivanjima, nije otvoreno iskazao svoje želje za tjelesnim aspektima seksa.

S druge strane, trećina ispitanica izjavljuje da djevojke u seksualnoj vezi podjednako žele i fizičko, seksualno zadovoljstvo (u više slučajeva artikulirano kao orgazam) i osjećaje povjerenja, sigurnosti i razumijevanja koje shvaćaju kao jednakovrijedne dijelove kvalitetnog partnerskog odnosa koji uključuje i seks i ljubav. Ovakva multidimenzionalnost ženske seksualnosti često može predstavljati prevelike zahtjeve za one mladiće koji su isključivo orijentirani na tjelesne aspekte seksualne veze pa njihove percepcije djevojačkih želja dopuštaju samo takve koje odgovaraju njihovim željama za fizičkim seksualnim zadovoljstvom.

Ispitanice i ispitanici svoje percepcije seksualnih identiteta, uloga i ponašanja karakterističnih za adolescente/tice uglavnom smještaju unutar stereotipnih rodних obrazaca, baziranih na modelu binarnih opozicija žensko-muško i odgovarajućih nadopunjavajućih razlika koje se pripisuju seksualnosti mladića i djevojaka. Ova rodna shvaćanja u velikoj mjeri određuju osnovne dimenzije adolescentske heteroseksualne veze kao što su česta su-postavljanja tjelesnosti i osjećajnosti te pitanja (ne)preuzimanja odgovornosti za siguran seks. No, važno je ponovno istaknuti i one nalaze koji problematiziraju navedena, stereotipna razumijevanja muške i ženske seksualnosti. Ovdje mislimo na izraženi povećani značaj koji neki mladići vezuju uz osjećajne komponente adolescentske seksualne veze te na jasno izražene želje skoro polovice djevojaka za tjelesnim zadovoljstvom i uživanjem u seksualnoj vezi, najčešće uz istovremeno emocionalno ispunjenje i sigurnost.

¹³Uzimajući u obzir da oko 40% mladića nije pružilo odgovor na ovo pitanje.

PITANJA KOMUNIKACIJE

S obzirom da je manje od polovice (oko 40%) ispitanica/ika imalo iskustvo seksualnog odnosa, moguće je pretpostaviti da je za veći broj adolescenata seksualnost u značajnoj mjeri prisutna i na razini verbaliziranja i komunikacije. Kroz artikuliranje i izražavanje vlastitih stavova i osjećaja, potreba, želja i strahova, kao i uz razvijanje vještina i sposobnosti za razumijevanje i uvažavanje drugih, mladići i djevojke, više ili manje uspješno, započinju upoznavanje s osjetljivim, kompleksnim i njima često još zbunjujućim svijetom u kojem seks može biti *"ejakulacija, ali ne u svakom slučaju, na primjer, ako je djevojka posebna to je zблиžavanje"*, kako jedan mladić opisuje što mladići žele od seksualne veze. Uz raznovrsnost i različitost mogućih interpretacija, značenja i poruka (kako na verbalnom nivou, tako i onih izrečenih "govorom tijela"), dodatne poteškoće prilikom uspostavljanja komunikacije, razmjene iskustva i informacija te pregovaranja o seksu i/ili kontracepciji, predstavljaju i rodni parametri dozvoljenih i očekivanih sadržaja i modela izražavanja za mladiće i djevojke.

Određeni broj razlika koje su mladi asocirali uz žene i muškarce uključivao je i različitosti prisutne na području komunikacije, *"pričanja i izražavanja"*, s time da se žene percipiraju uglavnom kao *"mnogo komunikativnije, više predlažu ili traže nekakva rješenja, te određene probleme mogu riješiti mirnim putem."* Također, jedna od najčešće navođenih ženskih karakteristika je i sposobnost izražavanja osjećaja, kao i "razgovora o dubljim stvarima u odnosima". S druge strane, mladići su često percipirani kao "zatvoreniji", s poteškoćama u artikuliranju i izražavanju osjećaja te "teže započinju ozbiljniji razgovor o osobnim i intimnim pitanjima." Osim toga, djevojke kao najmanje važne aspekte seksualne veze za mladiće procjenjuju upravo one koji se odnose na izražavanje, komunikaciju i osjećaje.

Neke od ovih karakteristika vidljive su i usporedbom odgovora na otvorena pitanja u upitniku. Djevojke su u svih devet pitanja više zastupljene u postotku onih koji su izrazili svoje mišljenje, a u velikoj većini pružile su duže i sadržajno bogatije odgovore. Pismene izjave mladića uglavnom pokazuju oskudniji vokabular, nedovoljno razvijenu sposobnost artikulacije, kao i neprepoznavanje raznovrsnijih mogućnosti na kontinuumu seksualnih i emotivnih želja i ponašanja. Također, veći broj mladića imao je poteškoća s pitanjima u kojima se od njih tražilo da odgovore iz zamišljene pozicije djevojke. Čak 40 - 75% nije pružilo odgovore na takva pitanja, neki navodeći da ih to ne zanima, da nisu oni žensko i zašto ih to uopće pitamo.

Rodno utjelovljena seksualnost postaje vidljiva u riječima i terminima koje djevojke i mladići koriste kada pišu i govore o seksualnoj vezi. Mladići: *"nategnut; povaliti; pokarati; obaviti radnju; doći do zgoditka; samo to dobiti;*

staviti stvar u svoje mjesto." Djevojke: "stapanje; sjedinjenje; lijep trenutak u kojem bi se sva ljubav i povjerenje stopilo u još čvršću vezu; iskazati svoje osjećaje dajući dio sebe; postati jedno; osjećati se kao jedno tijelo; spoj dvije osobe emotivno, duhovno i tjelesno." Ove rodne različitosti također se održavaju i reproduciraju kroz dinamiku i sadržaje komunikacije unutar istospolnih vršnjačkih grupa, kao jednog od identificiranih područja najčešćih adolescentskih razgovora o seksualnosti.

Za djevojke, kontekst vršnjačke grupe često se percipira kao podržavajući te predstavlja mogućnost za razvijanje komunikacijskih vještina, ali i vrijedan izvor informacija o seksualnosti. Djevojke pričaju *"otvorenije, ozbiljnije, i iskrenije, smatraju to dosta važnim. Konzultiraju se i savjetuju, izbacuju iz sebe stvari koje ih muče, više međusobno razgovaraju."* Teme i sadržaji ovakvih povjeravanja i razmjene iskustva vezani su uz rodno određene aspekte seksualnosti adolescentica. O kontracepciji se priča zbog straha od neželjene trudnoće čije posljedice u najvećoj mjeri snose one same; brojni razgovori o zaljubljanju, ljubavi, osjećajima i vezi ukazuju na emotivnu prožetost djevojačke seksualnosti, dok spominjanje seksualnog nasilja svjedoči o percepciji izloženosti mogućim rizicima.

Za mladiće, grupa vršnjaka često je hijerarhijski strukturirana "pozornica" za neprestana dokazivanja i izvođenja nadiruće i ponekad neukrotive muškosti. Rituali međusobnog ruganja i ismijavanja, vrijeđanja i vulgarnosti, hvaljenja i pretjerivanja, predstavljaju područja za isprobavanja, ali i učvršćivanje dominantnih muških rodni i seksualnih uloga. Za velik broj mladića seksualnost je područje testiranja njihove muškosti "par excellence". Tijekom adolescencije, status u vršnjačkoj grupi, ali i neki osnovni slojevi maskulinog identiteta, u značajnoj mjeri oblikuju se u odnosu na prihvaćanja ili odbijanja normi "ispravne" heteroseksualne muškosti.

U sferi komunikacije i verbalizacije takva muškost često se iskazuje kroz prepričavanje seksualnih iskustava koja svoje puno značenje i vrijednosti poprimaju tek unutar grupe vršnjaka. S jedne strane, o seksu se priča kao o *"vrsti zabave, konzumaciji, neobveznim, kratkotrajnim susretima"*, dok se istovremeno kao ključni elementi muških seksualnih postignuća naglašavaju sposobnost, vještina i izvedba. Ostvarivanje muškog seksualnog identiteta znači i biti upućen i informiran o svim pitanjima seksualnosti, tako da mladići izjavljuju da jako rijetko pričaju o kontracepciji, *"jer se općenito smatra da to svatko zna, misli se da je to normalno da se zna"*. Traženje informacija ili pomoći, pitanje za savjet, priznavanje neiskustva, sve to dovodi u pitanje poželjnu sliku čvrstog, iskusnog, odlučnog i samostalnog mladića-muškarca. Također, muška adolescentska grupa vrlo često sankcionira priznavanje i izražavanje osjećaja, kao i pokazivanje nježnosti. U ovom slučaju muškost se uspostavlja odricanjem od onoga što nije, od emocija i ranjivosti kao značajki pripisanih ženskom rodu.

Period kada se romantična veza mladića i djevojke postepeno mijenja prema seksualnoj je drugo prepoznato područje adolescentske komunikacije o seksualnosti. Uspostavljanje povjerenja i prostora diskrecije kroz period upoznavanja često predstavlja preduvjet za razgovor o seksu u adolescentskoj vezi. No, i djevojke i mladići smatraju da postoje određene poteškoće prilikom takve komunikacije. Često su to problemi koji proizlaze iz adolescentskih percepcija rodno različitih seksualnih agendi za djevojke i mladiće.

Djevojke se tako ponekad ustručavaju verbalizirati svoje seksualne želje zbog straha od negativne reputacije stvorene na osnovi rodni standarda koji asertivnu seksualnost adolescentica često interpretiraju kao promiskuitetnu, problematičnu i nemoralnu. S druge strane, mladići izjavljuju da njihovo započinjanje razgovora na temu seksa ili kontracepcije, djevojke (vjerujući da svi mladići jedino žele seks) krivo tumače kao pokušaj iniciranja seksualnih odnosa, što može dovesti do narušavanja postignutog povjerenja. No, i mladići priznaju da im je nekad neugodno ozbiljnije razgovarati na temu seksualnog odnosa, pogotovo ako dovoljno ne poznaju partnericu (koja može biti iskusnija!). Zauzimanjem stava "*Zna se kako ćemo - što se o tome ima pričati!*" mladići preuzimaju kontrolu, smanjuju potencijalnu ugroženost svog nesigurnog seksualnog autoriteta, ali i prekidaju daljnju komunikaciju.

Ali niti otvorenost i spremnost na komunikaciju i planiranje ne mora uvijek značiti i realizaciju sigurnog seksa. Naši rezultati pokazuju da oko 90% djevojka u okviru stalne veze razgovara o upotrebi kondoma i prakticiranju sigurnog seksa, dok otprilike njih dvije trećine izjavljuje da ponekad ili uvijek kao sredstvo zaštite koriste metodu prekinutog snošaja. Objašnjenja diskontinuiteta između svjesnosti o rizicima i aktualiziranog nesigurnog seksualnog ponašanja vezujemo uz neravnopravne rodne odnose koje čine sastavni dio velikog broja heteroseksualnih adolescentskih veza. U nastavku diskusije analiziramo kako nejednake rodno određene pozicije djevojaka i mladića utječu na procese pregovaranja i donošenja odluke o stupanju u prvi seksualni odnos, kao i na dogovaranje i odlučivanje o upotrebi kondoma.

PRVI HETEROSEKSUALNI ODNOS

Povezanost prevladavajućeg rodno sistema i seksualnosti vidljiva je i u različitim značenjima koja naši ispitanici/ice pripisuju prvom seksualnom odnosu. Za djevojke, prevladavajuća značenja odnose se na "biti spremna". "Spremnost" na seksualni odnos adolescentice percipiraju kao proces koji uključuje postepeno upoznavanje s mladićem, stjecanje povjerenja i sigurnosti u svog budućeg seksualnog partnera, kao i uvjerenja u njegovu pravu i istinsku ljubav. Nakon

zadovoljavanja ovih preduvjeta, u nastavku razvoja ovakvog "idealnog" modela prvog heteroseksualnog iskustva za djevojke, tema seksualnosti pažljivo se uvodi u adolescentski odnos. Prvo kroz razgovor ("*mjesec dana nakon ulaska u vezu*"), a tek nakon toga planira se i odlučuje o prvom seksualnom odnosu ("*šest mjeseci od početka veze*"). Odluka o stupanju u seksualni odnos, u takvom slučaju, u potpunosti ovisi o djevojci. Kroz svoju ulogu davanja pristanka, pregovaranjem, odgađanjem i određivanjem "spremnosti za seks" kao "prirodnog" razvoja veze, adolescentice priskrbljuju za sebe barem dio moći. No, pristajanje na seksualni odnos u velikom broju slučajeva motivirano je i osjećajima ljubavi "*ona zbog toga što ga voli popusti tome*" i straha "*da ne izgubi tog dečka jer nije sigurna da bi on ostao s njom poslije seksa*".

Za veći broj djevojaka očekivanja od "prvog puta" često su idealizirana i obojana romantičnim maštarijama u kojima je sve "savršeno" ("*večera, svijeće, prigušena svjetla, muzika*"). One svoju seksualnost pretežno konstruiraju oko očekivanja, prioriteta i značenja koja su prožeta osjećajima, ljubavlju i vizijom idealnog partnera. Iz ovog proizlazi da za djevojke prvi seksualni odnos, između ostalog, predstavlja i određen "emocionalni rizik" u slučaju da takvo iskustvo ne odgovora njihovim zamišljanjima seksa kao *stapanja, sjedinjenja i savršenog i lijepog trenutka*.

Procesi učenja o seksu, kao i prikazi seksualnosti, za djevojke su obično romantični i narativni⁴, što podrazumijeva i potrebu za sigurnim, zaštitničkim, i emocionalnim okruženjem stupanja u prvi seksualni odnos. Ovakva vrednovanja potvrđuje i većina naših ispitanica smještajući željeno prvo seksualno iskustvo unutar konteksta ozbiljne, stalne veze. Za djevojke to znači sigurnost da je taj mladić voli, povjerenje u njega da ju neće povrijediti i ostaviti nakon seksa. "Gubitak nevinosti" u okviru stalne, ozbiljne veze adolescentice tako simbolički transformiraju u "davanje posebnog poklona specijalnoj, voljenoj osobi".

Za mladiće "prvi put" ima drugačija značenja. Za razliku od "gubitka" s kojim se suočavaju djevojke, prvi heteroseksualni odnos za mladiće predstavlja "dobitak" rodnog identiteta "uspješne" i "prave" muškosti. Također, nasuprot postepenosti, procesualnosti i emocionalnosti kojom djevojke donose odluku o stupanju u seksualne odnose, dominantna značenja muškosti pojačana kroz norme vršnjačke grupe, odnose se na trenutačno "zadovoljenje nagona", bez nekih posebnih preferencija ("*što prije to obaviti jer je onda faca*", "*dečku je svejedno*"). Za mladiće iskustvo prvog seksualnog odnosa, često lišeno romantičnih idealiziranja i konstruiranja, postaje označitelj odraslosti i "postajanja pravim muškarcem". No, neki mladići izražavaju zabrinutost da percepcije svih mladića kao onih koji žele samo seks, mogu uzrokovati dodatne komunikacijske poteškoće u osobnoj vezi. Drugi pak svojim izjavama da ne

⁴Jedan od primjera su ljubavni romani kao izvor idealiziranih informacija.

žele da im prvo iskustvo bude takvo u kojem djevojka pristaje na seks samo zbog potreba i želja mladića, dodatno destabiliziraju univerzalnost maskuliniteta.

Medijska predstavljanja adolescentske seksualnosti, često eksploatirajuća i idealizirajuća istovremeno, kod mnogih mladih ljudi stvaraju dodatne nedoumice o stupanju u seksualne odnose. Prikazi adolescenata kao nesumnjivo seksualno aktivnih, kao i poruke "svi to rade" jer je to "nešto sasvim prirodno i jednostavno" zanemaruju realnost adolescentske seksualnosti, kao i cijeli spektar pitanja i problema koji se, za veliki broj djevojka i mladića, mogu pojaviti pri započinjanju seksualnog života.

Djevojke i mladići na različite načine doživljavaju pritiske da započnu seksualni život. Za mladiće iskustvo takvih pritisaka odnosi se na izloženost medijskim utjecajima, kao i na mnogo neposrednije norme vršnjačke grupe. U oba slučaja naglašava se muška seksualna aktivnost, kao i važnost same seksualne izvedbe. Utjelovljujući neizbježnu i uvijek prisutnu seksualnost, mladići su ti koji "više nagovaraju", "potiču tu temu" i "preuzimaju inicijativu" jer "*...nema da dečki ne bi željeli*". Prema našim rezultatima mladići koji su trenutno u vezi u kojoj nemaju seksualne odnose skloniji su, nego djevojke, nagovaranju svojih partnerica da stupe u seksualan odnos, dok djevojke u većoj mjeri iskazuju da su odluku o nestupanju u seksualan odnos raspravile zajednički s partnerom. U periodu adolescencije pozicije moći uvelike su određene i dobnom razlikom, tako da se djevojke koje stupaju u prvi seksualan odnos sa starijim partnerima (što je vidljivo i u našim rezultatima), nalaze u dvostruko podređenom položaju, s obzirom na spol/rod, ali i u odnosu na godine starosti.

S obzirom na seksualne rizike, kontekst ozbiljne veze, za razliku od veze za jednu noć, manje je rizično okruženje za iskustvo prvog heteroseksualnog odnosa. Naši rezultati pokazuju da su ispitanice/ici koje su prvi seksualni odnos doživjeli u okviru stalne adolescentske veze, skloniji korištenju zaštitnih sredstava, a manje skloni konzumiranju alkohola i droga neposredno prije seksa, u odnosu na one kojima je to iskustvo vezano uz slučajan susret. Analiza rezultata s obzirom na spol pokazuje se također kao značajna: za 78% djevojaka iskustvo prvog seksualnog odnosa zbiva se u kontekstu ozbiljne veze, dok je 55% mladića takvo iskustvo doživjelo u vezi za jednu noć. Otprilike 40% mladića izjavljuje da je prije prvog seksualnog odnosa konzumiralo alkohol i/ili droge, a samo 17% djevojaka tvrdi isto, što uglavnom i odgovara stereotipnim percepcijama muškaraca kao sklonijih alkoholu i neobaveznim seksualnim avanturama. Podatak da je 68% mladića koristilo kondom prilikom prvog seksualnog odnosa te da su statistički značajnije skloni upotrebi kondoma nego djevojke, može sugerirati nejednake pozicije mladića i djevojaka pri donošenju

odluke o upotrebi kondoma pri prvom seksu. Ovdje pretpostavljamo da su mladići ti koji su, s obzirom na postojeće odnose moći unutar heteroseksualne veze, u povoljnijem položaju za realizaciju sigurnog seksa (u slučajevima kada su takve namjere prisutne), kao i u poziciji donošenja konačnih odluka o korištenju kondoma.

Prvi heteroseksualni odnos za mladiće i djevojke tako uglavnom predstavlja rodno specifično iskustvo utemeljeno na razlikama prije negoli na sličnostima. Različite percepcije mladića i djevojaka o značenjima "prvog puta", o očekivanjima i prioritetima suprotnog spola, znače postojanje i prihvaćanje zajedničkih stereotipa i odgovarajućih stereotipnih ponašanja. Seksualne aktivnosti postaju rodno specifične, kao i očekivanja koja se ulažu u partnericu/a.

UPOTREBA KONDOMA

Upotreba kontracepcije u adolescentskoj dobi ne svodi se samo na jednostavno uvođenje nekog oblika zaštite u svrhu očuvanja seksualnog i reproduktivnog zdravlja, već ima puno dublja, kako individualna, tako i društvena značenja. Pitanja korištenja kontracepcije, u odnosu dvoje adolescenata, često aktiviraju neravnotežne rodne odnose i pozicije moći u procesima komunikacije, pregovaranja, dogovaranja te donošenja odluka. Upotreba kondoma otvara pitanja povjerenja, odgovornosti, granica i reputacije, a može doprinijeti pojavi straha, nedoumica, sumnji i pritisa.

U slučaju prvog seksualnog iskustva, kontekst odnosa (ozbiljna veza ili veza "za jednu noć") pokazuje se kao značajan s obzirom na upotrebu kontracepcije. 62% ispitanica/ika¹⁵ koje su prvo seksualno iskustvo doživjeli unutar ozbiljne veze izjavljuje da je tada koristilo kondome, jer *"ako se vole i ako žele jedno drugom dobro onda će se dogovoriti."* Značajno od njih razlikuje se 53% mladih, za koje je prvi seksualni odnos bio posljedica slučajnog "jedno-noćnog" susreta i koji izjavljuju da nisu koristili nikakav oblik zaštite, ili kako to jedna djevojka objašnjava, *"ako će spavati samo zato što će spavati, kakva kontracepcija, neće biti razgovora, neće im pasti na pamet da pričaju."*

Međutim, iako se na prvi pogled čini da kontekst ozbiljne veze podrazumijeva i siguran seks, mišljenja adolescenata/tica pokazuju da situacija nije tako jednostavna. U dužim vezama, nakon uspostavljanja "povjerenja", upotreba kondoma postaje sve rjeđa i rjeđa, *"sve se manje pažnje tome posvećuje"*, jer povjerenje postaje "najsnažnije" kontracepcijsko sredstvo.¹⁶ Tako, u okviru stalne veze 48% mladića izjavljuje da uvijek koriste kondom, dok 45% djevojaka ponekad koriste kondom. Naši podaci govore i o povezanosti komunikacije i korištenja kondoma pa tako oni ispitanici/ice koji razgovaraju o upotrebi kondoma su skloniji korištenju istoga, za razliku od onih koji ne razgovaraju o tome.

¹⁵Rodnu razliku u upotrebi kondoma pri prvom seksualnom odnosu (68% mladića i 58% djevojaka) razmatramo u drugim dijelovima diskusije.

¹⁶Adolescentske percepcije "povjerenja" unutar stalne veze detaljnije analiziramo u dijelu "Rizici, sigurnost i povjerenje".

U ozbiljnoj vezi, djevojke su sklonije razgovoru o sigurnom seksu i upotrebi kondoma, ali isto tako sklonije i prakticiranju prekinutog snošaja, vrlo nepouzdanе metode sprečavanja trudnoće. Objašnjenja za ovu diskrepanciju moguće je pronaći u nejednakim rodним odnosima moći. Percepcije ispitanika/ica skiciraju mehanizam djelovanja koji sprečava djevojke da u konkretnim seksualnim susretima predlože upotrebu kondoma umjesto prekinutog snošaja. Osnovu procesa pregovaranja čine odnosi moći izraženi kroz njenu veću zabrinutost oko mogućih rizika i brigu oko kontracepcije, i većinom njegovo, konačno donošenje odluke o korištenju ili nekorisćenju kondoma; često pod snažnim utjecajem vjerovanja da kondomi kvare užitek te pod pritiskom da ne “popusti” i “bude muško” do kraja.

Razlike u adolescentskim razmišljanjima o upotrebi kontracepcije povezane su i proizlaze iz važećih rodних normi koje reguliraju mušku i žensku seksualnost. Model femininiteta prihvaćen i podržavan od strane djevojaka i mladića sadrži u sebi naglašenu brigu i odgovornost za korištenje kontracepcije, što implicira nejednaku raspodjelu odgovornosti te doprinosi rizičnosti seksualnog susreta. Za djevojke to konkretno znači zabrinutost oko mogućih negativnih posljedica seksualnog odnosa te manjak kontrole i utjecaja na tijek seksualne aktivnosti, što često rezultira postavljanjem mladićevih potreba i želja kao prioriternih.

Na primjeru upotrebe kondoma vidljive su i rodno različite percepcije i nejednaka raspodjela moći u adolescentskim vezama. U situacijama gdje se kondomi shvaćaju kao nešto što kvari i/ili umanjuje mladićevo zadovoljstvo (kao posljedica rasprostranjenog vjerovanja), djevojkama može biti problematično ili se mogu ustručavati predložiti i zahtijevati da mladić upotrijebi kondom. Najčešće navođeni razlozi zašto mladići ne koriste kondom uključivali su sljedeće: veći je užitek bez kondoma; zbog uzbuđenja, strasti, nemaju vremena; nisu svjesni mogućih rizika i posljedica, ne razmišljaju; nebriga za partnericu. Razlozi mladića podcrtavaju važnost fizičkog zadovoljstva i usmjerenosti na što brže postizanje vlastitog užitka koje može dovesti i do manjka brige za partnericu i njene potrebe.

Za djevojke razlozi zašto one ne koriste kondom odnosili su se na sljedeće: ne razmišljaju o posljedicama, nisu svjesne rizika; zanesenost, strast; zbog konzumacije alkohola/droga; zbog dečka. Iako su razlozi i jednih i drugih u osnovi slični, djevojke kao jedan od razloga navode i “zbog dečka”, kategoriju koja u sebi podrazumijeva udovoljavanje mladićevim seksualnim potrebama i željama, istovremeno riskirajući svoje reproduktivno zdravlje, jer smatraju da će mladić “paziti”, tj. kontrolu i definiranje rizičnosti njihovog odnosa prepuštaju njemu.

RIZICI, SIGURNOST I POVJERENJE

Ispitanice/ici su kao jednu od dimenzija razlika između žena i muškaraca prepoznali i rodne karakteristike koje se odnose na sklonost rizičnom ili odgovornom ponašanju. Nasuprot ženskoj "odgovornosti", "savjesnosti" i "zrelosti", muškarci se opisuju kao "nemarniji", "skloniji preuzimanju rizika", "skloniji raznim vrstama poroka", ali i kao "slobodniji" i "nosioci prava na sve". Razlike između djevojaka i mladića postoje i u percepcijama mogućnosti problematičnih ishoda adolescentskih seksualnih odnosa kao što su neželjena trudnoća i mogućnost zaraze SPI. S obzirom na već opisan scenarij slučajnog seksualnog susreta dvoje adolescenata, djevojke u odnosu na mladiće procjenjuju značajno veću vjerojatnost negativnih posljedica neželjene trudnoće i zaraze SPI-om (uključujući HIV virus) za oboje mladih. Međutim, stereotipima usprkos, mladići za sebe procjenjuju korištenje kondoma i upotrebu kontracepcije kao "važne-do-izrazito-važne" aspekte seksualne veze, što potvrđuje čak 68% mladića koji izjavljuju da su koristili kondom prilikom prvog seksualnog odnosa, kao i 48% onih koji tvrde da u stalnoj vezi uvijek upotrebljavaju kondom, uz 40% onih koji to rade samo ponekad.

Adolescentske percepcije seksualnih rizika unutar konteksta stalne veze ukazuju na dodatna značenja i vrijednosti koja određuju shvaćanja rizičnosti i sigurnosti seksualnih odnosa. "Biti u stalnoj vezi", "biti zajedno" za mnoge mlade, a naročito za djevojke, podrazumijeva izgrađeno povjerenje, kompleksan pojam koji se vrlo često navodi zajedno s pojmom sigurnosti i tako u velikoj mjeri utječe na redefiniranje percepcije rizika. Prema odgovorima adolescenata/tica, značenja koncepta povjerenja, u odnosu na sklonost umanjivanja percepcije rizika zaraženosti SPI-om u okviru heteroseksualne veze, uključuju upoznatost sa seksualnom prošlošću partnera/ice¹⁷ te stanje monogamije (ne mijenjanje partnera, vjernost). U nekim svojim izjavama i sami mladi primjećuju potencijalna problematična područja ovako postavljenih parametara sigurnog seksa, jer: iako *"ona vjeruje svome dečku da nema nikakvu seksualnu bolest, u biti zna samo ono kaj joj je on rekao; za neku bolest ni dečko ne mora znati da ju ima; još se može nešto zalomiti."* Ovdje smatramo važnim ukazati i na podatak da je 80% seksualno aktivnih adolescentica i 46% seksualno aktivnih mladića imalo seksualni odnos samo s jednim partnerom/icom.

Značenje povjerenja u odnosu prema mogućnosti trudnoće (za neke ne nužno i riziku) u adolescentskoj vezi, u velikoj mjeri određena su osjećajima djevojke prema mladiću, ili riječima jedne djevojke: *"Povjerenje zapravo znači da mi idemo na rizik zato što ga volimo."* Zato jer *"joj je mladić jako važan"*, ili jer *"je zanesena"* djevojka ulaže potpuno povjerenje u njegovu percipiranu *pouzdanost, sigurnost, iskustvo, znanje, i sposobnost* kontroliranja ejakulacije

¹⁷Potrebno je napomenuti da se u velikoj većini odgovora ovako određena sigurnost temelji na pretpostavljenoj "međusobnoj iskrenosti" i "dugom i dobrom poznavanju" mladića i djevojke, a samo u nekoliko slučajeva izravno se navodi potreba za liječničkim testiranjem.

prilikom prekinutog snošaja. Trećina djevojaka izjavljuje da u stalnoj seksualnoj vezi uvijek koristi metodu prekinutog snošaja. Motivacije adolescentica za ovakvu odluku određene su, jednim dijelom, percipiranim emocionalnim prioritetima feminiteta ("*Želi veću bliskost s partnerom što, vjeruje, kondom otežava.*"), ali i prepoznatljivim obrascem davanja prioriteta mladićevim željama za "*boljim seksom bez kondoma*" ("*veći užitek, više zadovoljstva.*"). Dok na jednoj razini postoji svijest i prihvaćanje mogućnosti da zatrudni, često idealizirana vjera u ljubav zamagljuje realne okolnosti i posljedice adolescentske trudnoće. Za neke djevojke, trudnoća, makar i neplanirana, može značiti i mogućnost ostvarivanja onih percepcija ženskih identiteta koje se odnose na ulogu majke i supruge, a dodatno su motivirane osjećajima "prave ljubavi": "*spremnost na osnivanje obitelji i dijete*"; "*ako ostanem trudna mogu se vjenčati*"; "*voli svog momka, želi to dijete, zna da se neće odvojiti od njega više nikad, da je on čovjek njenog života*". Također, za pojedine djevojke trudnoća može predstavljati i test odgovornosti za njenog partnera: "*misli da je neće ostaviti ako dođe do nekih posljedica*"; "*vjeruje da će preuzeti odgovornost*"; "*ako ostane trudna može računati na njega*". Određen broj mladića uistinu i percipira mogućnost preuzimanja odgovornosti skoro u potpunosti odgovarajući perspektivama zajedničkog života (brak, ljubav, djeca, obitelj)¹⁸, izraženih od strane djevojaka.

S obzirom na rizike seksualne viktimizacije, neznan je broj onih ispitanika/ica koje su svoje iskustvo seksualnog odnosa okarakterizirali kao prisilno. Međutim, percepcije nekih djevojaka u odnosu na prednosti seksualne apstinencije, kao i navođenja onoga što ne bi željele da im se dogodi u seksualnoj vezi (a upitane o onome što bi, osobno, željele od seksualne veze) ukazuju na svjesnost o postojanju mogućih neželjenih emocionalnih i psiholoških posljedica seksualnih odnosa. Uglavnom prepoznati i izraženi od strane adolescentica¹⁹ ovi seksualni rizici uključuju mogućnost manipulacija, ucjena, prijetnja (prekidanjem odnosa), insistiranja partnera na spolnim odnosima kada djevojka za to nije spremna, seksualna iskorištavanja i prisiljavanja na neželjene seksualne aktivnosti. U velikoj mjeri pritisci u adolescentskim vezama znače nagovaranja na stupanje u seksualne odnose. Dok 15% mladića i 3% djevojaka u vezi u kojoj nemaju seksualne odnose, izjavljuje da pokušava prisiliti partnericu/a na započinjanje seksualnih odnosa, 17% djevojaka i čak 27% mladića tvrdi da osjeća pritisak partnera/ice da stupi u seksualne odnose. Ovaj posljednji podatak zahtjeva dodatno pojašnjenje, s obzirom da niti u jednom drugom nalazu cjelokupnog istraživanja ne postoje vidljive naznake da su djevojke te koje nagovaraju mladiće na seks, već je situacija upravo obrnuta, a mladići ti koji češće pokazuju više želje za započinjanje seksualnih odnosa. Ako pretpostavimo da u ovom slučaju mladići nisu pružili istinite iskaze, razloge tome skloni smo tražiti unutar kompleksa rodno određenih motivacija. U nekima od njih prepoznajemo želje za ismijavanjem i izrugivanjem "ozbiljnosti" istraživanja o temi o kojoj se unutar muške

¹⁸Samo dvoje mladih u svojim odgovorima izravno je spomenulo mogućnost abortusa.

¹⁹Samo u tri slučaja mladići percipiraju mogućnost seksualnog iskorištavanja i/ili povređivanja partnera/ice.

vršnjačke grupe uglavnom razgovara "onako uz zezanciju, ... kod nas je ono, ... jedva čekam da neku, ... tak, ... i to je to, nema da baš ono razmišljamo o tome ko cure." Neka druga moguća tumačenja govore o žudnjama mladića za time da i djevojke aktivnije zahtijevaju seksualno zadovoljstvo, da s više entuzijazma, inicijative, pa čak i agresivnosti izražavaju svoju seksualnost.²⁰ Ovakve tendencije vidljive su i u podatku da je skoro trećina mladića kao svoje percepcije želja koje djevojke vežu uz seksualnu vezu navela one koje su prvenstveno orijentirane na tjelesne aspekte seksualnosti, na užitak i zadovoljstvo, tj. "orgazam, što veći penis, samo svršavanje, čisti seks" te slične, još eksplicitnije izraze seksualnih radnji.

²⁰Što predstavlja učestalu fantaziju heteroseksualnih muškaraca i mladića.

6

ZAKLJUČNE NAPOMENE I SMJERNICE

Temeljna namjera ovog istraživanja bila je razmotriti značaj koji kategorija roda ima za mlade ljude u periodu kada svjesnije i intenzivnije započinju oblikovati svoje seksualne identitete i uloge. Za mnoge adolescente/tice to je razdoblje povećanog stjecanja iskustava; postavljanja, propitivanja i prelaženja granica; uspoređivanja s drugima; stvaranja i mijenjanja vrijednosnih orijentacija. Mladići i djevojke, kroz artikulaciju svojih očekivanja i iskustava, kroz osjećaje zabrinutosti, ali i užitka u prvom seksualnom odnosu, kroz romantične i seksualne veze, također i prihvaćaju ili odbijaju, ponavljaju ili mijenjaju i dominantne norme heteroseksualne ženskosti i muškosti. Jedna od osnovnih pretpostavki našeg istraživanja je shvaćanje da se mladi ljudi u kontekstu heteroseksualnih veza i odnosa, uz sve svoje različitosti i individualnosti, značajno pozicioniraju kao “mladići” i “djevojke”, pripadnici/ice određenog društvenog i kulturalnog rodno sistema.

Polazeći tako od širih društvenih odrednica žena i muškaraca, željeli smo istražiti adolescentske stavove i shvaćanja društvenih kategorija muškosti i ženskosti: kakve su njihove percepcije razlika i sličnosti između žena i muškaraca? Kakve društvene položaje i uloge muškarci i žene zauzimaju? Kako se prikazuju u medijima? Nadalje, zanimalo nas je i kako razumijevanja što znači biti muško ili žensko utječu na djevojke i mladiće prilikom oblikovanja i vrednovanja želja i prioriteta seksualne veze, kako za sebe, tako i za onaj drugi rod. Također, cilj nam je bio istražiti kako i u kojoj mjeri, prevladavajuće rodne norme i očekivanja sudjeluju u strukturiranju adolescentskog ponašanja i iskustava, kao što su obrasci komunikacije, doživljaji prvog heteroseksualnog odnosa, percepcije seksualnih rizika te pitanja povjerenja i sigurnosti, odgovornosti i zaštite.

Analize su pokazale da naši ispitanici/ice svoje rodne identitete ostvaruju u okviru binarnog modela razlika žensko-muško, kao kulturalnog sistema nejednakih, ali i nadopunjavajućih suprotnosti. U RH mladići i djevojke svoje buduće položaje i uloge muškaraca i žena prepoznaju unutar društva koje je, unatoč zakonskoj regulativi i nekim pozitivnim promjenama, još uvijek u velikoj mjeri prožeto rodnom neravnopravnošću. Društveno privilegiran položaj muškaraca, percipirana veća prava i slobode te pozicije odlučivanja i autoriteta, odražavaju se i u kontekstu adolescentskih heteroseksualnih veza.

Sumirajući nalaze, možemo ustvrditi da postoje značajne rodne razlike u odnosu na seksualna iskustva za mladiće i za djevojke, kako na individualnom nivou, tako i s obzirom na percipirana društvena pravila heteroseksualnosti. Dvostruki rodni standardi adolescentske seksualnosti primijenjeni kroz društvene mehanizme seksualne reputacije i norme vršnjačkih grupa, pokazuju se vidljivima i u različitim motivacijama djevojaka i mladića za seks, kao i u neravnopravnim pozicijama moći prilikom pregovaranja i donošenja odluke o stupanju u seksualne odnose te odluke o (ne)upotrebi kondoma.

Međutim, evidentni su i nalazi koji ukazuju na mijenjanje i pomičnost značenja koja adolescenti/tice pripisuju ženskoj i muškoj seksualnosti. Tako ne smijemo zanemariti važnost koju mladići pripisuju brizi za seksualno zadovoljstvo i užitak partnerice, kao ni primjetan dio njih koji jasno izražavaju svoje želje za osjećajnim aspektima seksualne veze. S druge strane, značajan broj djevojaka svojim artikuliranjem i izricanjem želja za fizičkim zadovoljstvom i orgazmima dokazuje da je seksualni užitak za njih jednako tako legitiman i poželjan kao i za mladiće. Neki rezultati pak svjedoče o nepodudaranju pojedinih rodno-stereotipnih percepcija i stvarnosti adolescentskog ponašanja. Ovdje prvenstveno mislimo na visok postotak (68%) mladića koji su koristili kondom pri prvom seksualnom odnosu. Svi ovi primjeri pokazuju da rodna očekivanja i ponašanja nisu "urođena" i nepromjenjiva, već prije skup društveno oblikovanih karakteristika i značenja; naučenih pa tako i promjenjivih.

Naglašavanje mogućnosti promjenjivosti dominantnih shvaćanja muškosti i ženskosti (kao "urođenih" razlika koje predodređuju i seksualno ponašanje), mladim ljudima može pružiti mnogo širi i fleksibilniji okvir za uspostavljanje međusobno zadovoljavajućih, sigurnih i ravnopravnih heteroseksualnih veza i odnosa. Međutim, u slučaju kada dominantna rodna uvjerenja rezultiraju neravnopravnošću i rizičnim ponašanjima, promjena je nužna. Ako se mladići percipiraju kao "jači spol", više zainteresiran za seks i tjelesne užitke te kao neodgovorniji i manje osjećajan, a djevojke kao "slabiji spol", zainteresirane za ljubav, osjeća je i ostvarivanje veze te kao više zabrinute i odgovornije u odnosu na seksualne rizike, izvjesnost ravnopravnog i sigurnog odnosa je upitna.

Namjera ovog istraživanja je i naglasiti potrebu za uključivanjem rodne perspektive u edukacijske i preventivne programe usmjerene na smanjivanje seksualnih rizika. Također, smatramo da je aktualna pitanja povezanosti rodne neravnopravnosti i rizičnog seksualnog ponašanja potrebno uključiti u projekt izrade budućeg programa obrazovanja za seksualno zdravlje, namijenjenog osnovnim i srednjim školama u RH. S jedne strane to znači prepoznavanje i uvažavanje postojanja različitih percepcija, očekivanja, značenja i prioriteta koje mladići i djevojke pripisuju ženskoj

i muškoj seksualnosti. Međutim, rodno-osjetljiv program seksualne edukacije mora sadržavati i kritičko sagledavanje postojećih društvenih tradicija i medijskih predstavljanja rodnih razlika i neravnopravnosti. Drugim riječima, potrebna je programska usmjerenost²¹ prema osvještavanju i preispitivanju tradicionalnih stereotipa i predrasuda vezanih uz žene i muškarce (aktivnih u dvostrukim rodnim standardima seksualnosti), a koji direktno utječu na zdravlje mladih, podržavajući seksualnu ranjivost djevojaka i određena rizična ponašanja mladića.

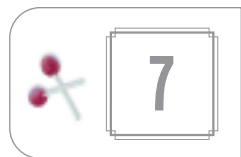
Nadalje, u sklopu edukacijskih programa seksualnog zdravlja, potrebno je osigurati mogućnost za otvorenu i slobodnu komunikaciju djevojaka i mladića te poticati zamišljanja perspektive drugog roda, kao i razvijati vještine međusobnog slušanja i razumijevanja. S obzirom na rodne različitosti uočene u ovom istraživanju, takve obrazovne intervencije kod mladića bi trebale dodatno razvijati artikulaciju i izražavanje osjećaja, dok je za djevojke potrebno pronaći edukacijske aktivnosti usmjerene na poticanje asertivnog ponašanja, na jasno i sigurno izražavanje vlastitih želja i potreba vezanih uz seksualnost.

Također, informacije o seksualnom zdravlju, sigurnom seksu i seksualnim rizicima potrebno je transparentnije povezati s kritičkim pogledom na dominantne društvene norme i medijske prikaze o tome što žene i muškarci jesu i kako bi se trebali ponašati u seksualnim situacijama. Konkretnije, važno je objasniti kako se tehnički pravilno upotrebljava kondom, ali je isto tako važno postaviti pitanje kakve su reakcije na djevojku koja nosi sa sobom kondom, kao i koje su to moguće prepreke upotrebi kondoma.

Smatramo da je i samim mladim ljudima potrebno omogućiti aktivno sudjelovanje u kreiranju i izboru sadržaja programa koji su prvenstveno usmjereni na njih i njihovo zdravlje. Veći broj naših ispitanica/ika, u različitim dijelovima istraživanja, izrazili su potrebu za informacijama i savjetima u vezi seksualnosti, naglašavajući pritom i dodatnu važnost izgrađivanja samopouzdanja te osvještavanja društvenih utjecaja i pritisaka. Povezivanja rodno-usmjerenih istraživačkih i edukacijskih aktivnosti na području adolescentske seksualnosti ključna su za uspješnost strategije promocije seksualnog zdravlja.

Uz tjelesno zdravlje, pojam seksualnog zdravlja znači i ostvarivanje uspješnih međuljudskih odnosa unutar seksualne veze, postizanje uzajamnog emocionalnog i psihičkog zadovoljstva. Preduvjet za takve odnose je ravnopravan položaj oba partnera/ice. U heteroseksualnim vezama to znači rodnu ravnopravnost, kao i međusobno uvažavanje i poštivanje djevojaka i mladića.

²¹ Izvjesno je da i svaka dodatna izobrazba voditelja/ica takvih edukacijskih programa treba razvijati sposobnosti kritičkog odnosa prema postojećim društvenim organizacijama rodnih razlika.

SAŽETAK REZULTATA

FOKUSIRANE GRUPNE DISKUSIJE

- **MEDIJI:** adolescenti/tice uočavaju da medijski prikazi žena i muškaraca utjelovljuju i prenose uglavnom stereotipne rodne uloge i odnose. Također, medijski diskurs prepoznaje se kao naglašeno seksualiziran te kao nerealan i u neskladu s adolescentskom društvenom stvarnošću.
- **KOMUNIKACIJA O SEKSUALNOSTI:** o seksualnosti se najčešće priča u istospolnim vršnjačkim grupama. Načini i sadržaji komunikacije rodno se razlikuju. Djevojke se više konzultiraju, savjetuju i pričaju ozbiljnije. Mladići međusobno ne razgovaraju tako otvoreno, već većinom zadržavaju stvari za sebe, a komunikacija se odvija uz česte neozbiljnosti, vulgarnosti, hvaljenja i pretjerivanja. Vidljiva je prisutnost nerazvijene ili nepostojeće komunikacije između mladića i djevojaka koja rezultira nerazumijevanjem i nesporazumima u međusobnim interakcijama. Tema seksualnosti i kontracepcije u adolescentskim vezama predstavlja izvor brojnih komunikacijskih problema. I mladići i djevojke jasno su izrazili potrebu za informacijama i savjetima o seksualnosti.
- **PREGOVARANJE I DONOŠENJE ODLUKA VEZANIH UZ SEKSUALNOST:** mladići su ti koji više nagovaraju, potiču tu temu i preuzimaju inicijativu, dok djevojke više razmišljaju o kontracepciji, odgovornosti i posljedicama rizičnih seksualnih aktivnosti.
- **PRITISCI:** djevojke najčešće doživljavaju pritisak od strane mladića u obliku manipulacija, prijetnji, (emocionalnih) ucjena i fizičkog nasilja, dok su mladići više izloženi pritisku od strane grupe vršnjaka i medija. Za djevojke, strategije odupiranja pritisacima uglavnom su teško prepoznatljive i uokvirene osjećajima ljubavi i straha.

STAVOVI

- Stavovi i vjerovanja mladića i djevojaka o položaju muškaraca i žena u RH uglavnom odražavaju tradicionalna uvjerenja koja u osnovi imaju rodnu neravnopravnost, ali dijelom naznačuju i mogućnost promjena. Razlike u stavovima postoje s obzirom na spol i vrstu škole koju ispitanici/ice pohađaju. U javnoj, političkoj sferi, djevojke uočavaju neravnopravan tretman žena i iskazuju neslaganje s takvim stavom. U sferi obitelji i kućanskih poslova djevojke također uočavaju dvostruku opterećenost žena te iskazuju potrebu za promjenom takvog stanja. Mladići većinom nisu skloni takvim promjenama, već izražavaju tradicionalistički stav, naročito u odnosu na raspodjelu prava, dužnosti i odgovornosti na području kućanstva i obitelji. Trećina mladića i nešto više od polovice djevojaka smatra da su muškarci u boljem društvenom položaju u odnosu na žene u tri ključne sfere: posao, političke djelatnosti i obiteljske uloge. S obzirom na vrstu škole koju pohađaju, gimnazijalci/ke iskazuju izrazito liberalan stav, dok su učenici/ice obrtničkih i tehničkih škola skloniji tradicionalnijem shvaćanju društvenih uloga muškaraca i žena.
- Najčešće navođena područja za koje ispitanici/ice smatraju da razlikuju žene i muškarce (osim bioloških razlika), su sljedeće: razmišljanje, inteligencija, obiteljske uloge, ponašanje, društveni položaj, osjećaji, snaga, sposobnost, seks, ljubav. Rodne razlike iskazane su kroz kategoriju "više/manje od", pa se tako muškarci percipiraju kao fizički jači, manje osjećajni, imaju više društvene moći i privilegija..., dok su žene osjećajnije, više brinu za obitelj, imaju manje društvene moći i privilegija ...
- Aspekti seksa koje mladići procjenjuju važnim za mladiće se odnose na fizičku stranu seksualnosti, dok istovremeno smatraju da je djevojkama važnija emocionalna strana seksualnosti. Djevojke, isto kao i mladići, procjenjuju važnijim za mladiće one aspekte seksa koji se odnose na fizički užitak, dok se aspekti koje djevojke smatraju važnim djevojkama uglavnom odnose na emocionalnu stranu seksualnosti, vezu i siguran seks. Diskrepancije postoje u načinu iščitavanja potreba suprotnog spola: sklonost djevojaka da podcijene važnost građenja intimnosti, kao i da precijene važnost nekih fizičkih aspekata seksa za mladiće, jednako kao što su mladići skloni precijeniti važnost nekih emocionalnih aspekata seksa za djevojke.

- Oko polovice ispitanika/ica smatra da su želje mladića u seksualnoj vezi prvenstveno orijentirane na tjelesne aspekte seksualnosti, dok su u percepcijama seksualnih želja djevojka ispitanice/ici podjednako navodili i fizičke i emocionalne prioritete te kombinaciju osjećajnih i tjelesnih aspekata seksualne veze.
- Percepcija rizika u slučajnom susretu rodno je različita: djevojke vjerojatnijim procjenjuju one ishode koji uključuju brigu oko posljedica rizičnih seksualnih aktivnosti. Također, i djevojke i mladići procjenjuju zabrinutost djevojke kao najvjerojatniju mogućnost ishoda nezaštićenog seksualnog odnosa u slučajnom susretu.
- Najčešće navođeni razlozi zašto mladići ne upotrebljavaju kondome u slučajnom susretu: veći je užitak bez kondoma, nisu svjesni rizika i ne razmišljaju o posljedicama, uzbuđenje i strast (nije bilo vremena), nebriga za partnericu. Razlozi zašto djevojke mogu imati seksualne odnose bez upotrebe kondoma uključuju sljedeće: nisu svjesni rizika i ne razmišljaju o posljedicama, strast i zanesenost, alkohol i droge, zbog dečka.
- Razlozi zašto se mladići upuštaju u seks bez upotrebe kondoma u stalnoj vezi uključuju: povjerenje, veći užitak bez kondoma, korištenje prekinutog snošaja. Razlozi zašto djevojke mogu imati seksualne odnose u stalnoj vezi s mladićem koji ne koristi kondom uključivali su sljedeće: povjerenje, "zbog dečka" (povjerenje u mladića), perspektive preuzimanja odgovornosti u slučaju neželjene trudnoće, tj. pretpostavku o zajedničkoj budućnosti (braku, djeci).
- Mladići kao najčešće prednosti seksualne apstinencije percipiraju: sigurnost od SPI-a, sigurnost od neželjene trudnoće, ali i to da nema prednosti. Za djevojke, prednosti su sljedeće: sigurnost od neželjene trudnoće, sigurnost od SPI-a, izbjegavanje neugodnih, ružnih iskustava. Kao nedostatke seksualne apstinencije mladići percipiraju propuštanje užitka, nedostatak iskustva i psihičke probleme, dok djevojke najčešće navode sljedeće nedostatke: propuštanje užitka, nedostatak iskustva, kao i to da nedostataka nema.

- Seksualno neaktivni adolescenti/tice različito percipiraju buduću seksualnu vezu: djevojke važnijom procjenjuju njenu emotivnu stranu, dok je mladićima važnija tjelesna strana seksualnosti, uključujući užitak.
- Procjene seksualno aktivnih adolescenata/tica, kao i onih koji nisu imali seksualno iskustvo u velikoj većini se ne razlikuju: djevojke veću važnost pridaju emotivnoj dimenziji seksualne veze, dok su mladići usmjereni na vlastiti i partnerski užitak (tjelesnu dimenziju seksualnosti), ali istodobno važan im je i osjećaj intimnosti.
- Na pitanje što vi osobno želite od veze u kojoj imate seksualne odnose, odgovori ispitanika/ica odnose se uglavnom na osjećajne aspekte (ljubav, povjerenje, sigurnost) te na kombinaciju tjelesnih i osjećajnih značajki.
- Pitanja i teme koje je upitnik potaknuo kod naših ispitanika/ica odnosila su se na zaštitu od SPI-a i trudnoće, upotrebu kondoma, razlike između žena i muškaraca, seksualnost, komunikaciju, partnerske odnose, prvo seksualno iskustvo.

PONAŠANJA

- S obzirom na iskustvo ne-penetrativnih seksualnih aktivnosti, mladići u većem postotku iskazuju prakticiranje svih navedenih seksualnih aktivnosti osim ljubljenja. Ljubljenje je najviše prakticirana seksualna aktivnost. 90% djevojaka i 93% mladića posjeduje to iskustvo. Oralni seks najmanje je zastupljena aktivnost.
- 39,4% ispitanika/ica u našem uzorku imalo je seksualni odnos. 50,7% mladića i 27% djevojaka ima iskustvo seksualnog odnosa. Djevojke u prosjeku po prvi put stupaju u seksualni odnos s 15,7 godina, a mladići s 15 godina. Prosječna starost partnera pri prvom seksualnom odnosu za djevojke je 17,9 godina, a za mladiće starost partnerice u prosjeku je 15,6 godina. Broj partnera, i za djevojke i za mladiće, kretao se u rasponu od jednog do četiri. Jednog partnera/icu je imalo 46% mladića i 79,5% djevojaka, dok je četiri partnera/ice imalo 14,7% mladića i 3,1% djevojaka.

- Iskustvo prvog seksualnog odnosa: djevojke su sklonije kasnijem stupanju u seksualni odnos nego mladići, mladići stupaju u prvi spolni odnos s vršnjakinjama, dok djevojke to čine sa starijim partnerima. Djevojke su sklonije iskustvu prvog seksualnog odnosa u okviru ozbiljne veze (78,5%), a mladići u okviru veze "za jednu noć" (54,9%). Mladići su skloniji koristiti kondom (68,3%) pri prvom seksualnom odnosu te konzumirati alkohol i droge (41,4%). Pri prvom seksualnom odnosu u vezama "za jednu noć", ispitanici/ice i njihovi partneri/ice skloniji su to iskustvo doživjeti pod utjecajem alkohola i droga, za razliku od onih u ozbiljnoj vezi. Ispitanici/ice u ozbiljnim vezama iskazuju veću sklonost prema korištenju kondoma i prekinutog snošaja kao metode kontracepcije, dok su oni u vezama "za jednu noć" statistički značajnije neskloni korištenju kontracepcije.
- Iskustvo posljednjeg seksualnog odnosa: za djevojke događa se u okviru ozbiljne veze s vršnjacima i starijim partnerima. Za mladiće posljednji seksualni odnos događa se s mlađim partnericama, uz korištenje kondoma, ali i stimulansa (alkohol, droge). Ispitanici/ice u ozbiljnoj vezi i njihovi partneri/ice izražavaju nesklonost prema korištenju alkohola i droge pri zadnjem seksualnom odnosu.
- U vezi u kojoj postoje redoviti seksualni odnosi pokazalo se da su djevojke u većoj mjeri zastupljene u takvim vezama (63,1%). Prekinut snošaj kao nepouzdana metoda kontracepcije opcija je kojoj su djevojke u stalnoj vezi statistički značajnije sklonije od mladića. Djevojke više razgovaraju o upotrebi kondoma i važnosti sigurnog seksa nego mladići. Među onim ispitanicima/ama koji su trenutno u vezi u kojoj imaju redovite seksualne odnose ne postoji statistička značajna razlika po spolu s obzirom na korištenje kontracepcije. 48% ispitanika i 36% ispitanica izjavljuju da uvijek koriste kondom, dok 40% mladića i 45% djevojaka to čini ponekad. I mladići i djevojke nisu skloni nekim drugim oblicima zaštite kao kontracepcijskim metodama. 72% mladića i 68% djevojaka nikad ne koriste neki drugi oblik zaštite. Pokazalo se da postoji statistički značajna povezanost između korištenja kondoma i razgovora o upotrebi kondoma. Oni ispitanici/ice koji razgovaraju o upotrebi kondoma skloniji su korištenju istoga, za razliku od onih koji ne razgovaraju o tome.

- Razlika s obzirom na broj seksualnih partnera/ica postoji u odnosu na vrstu škole koju ispitanici/ice pohađaju: učenici/ice gimnazija imaju manji broj partnera/ica (u prosjeku jednog/jednu) od učenika/ica tehničkih i obrtničkih škola (u prosjeku dva partnera/ice).
- Seksualno neaktivni adolescenti/tice: u vezi u kojoj trenutno nemaju seksualne odnose djevojke u većoj mjeri potvrđuju da su tu odluku raspravile zajedno s partnerom, dok mladići izražavaju veću sklonost nagovaranju svojih partnerica da stupe u seksualan odnos.

PRILOG 1

FORMULAR SUGLASNOSTI za fokusirane grupne diskusije

Cilj istraživanja

Centar za edukaciju i savjetovanje žena, Križanićeva 1/III, Zagreb, provodi istraživanje u cilju razumijevanja kako rodni sistem i pripadajući obrasci ponašanja utječu na seksualnost adolescenata, uključujući seksualno ponašanje i reproduktivno zdravlje, da bi nadležne zdravstvene i edukacijske institucije mogle bolje reagirati na potrebe adolescentske populacije.

Procedure

Kao jedan dio ovog istraživanja planiramo okupiti male grupe sastavljene od djevojaka i mladića da bi prodiskutirali i pružili nam informacije o nekim relevantnim pitanjima. Vi ste jedan/jedna od sudionika/ica okupljenih za ovu svrhu. Smatramo da ste u mogućnosti diskutirati o ovim pitanjima s drugim članovima/icama grupe i na taj način približiti nam bitne stavove adolescentne populacije.

Grupe za diskusiju kojima se možete priključiti bit će sastavljene od 10 - 15 osoba (mladića i djevojaka), plus još dvoje ljudi iz našeg istraživačkog tima. Jedna osoba iz istraživačkog tima koordinirat će diskusiju, usmjeravati grupu da raspravi sva bitna pitanja i da svatko dobije šansu da izrazi vlastito mišljenje. Druga osoba iz istraživačkog tima će zapisivati glavne točke diskusije i ako se grupa složi snimiti diskusiju na audio vrpce. Audio vrpce će biti čuvane dok materijal ne bude transkribiran na papir. Pristup vrpcama, koje će biti tretirane kao strogo povjerljiv materijal, imat će samo istraživači i neće biti korištene u druge svrhe. Vaša škola neće imati pristup podacima, nego tek preliminarnim podacima istraživanja, uostalom kao i vi.

Svaka grupna diskusija može trajati otprilike 3 - 4 sata i može uključivati pitanja koja Vi osobno možete smatrati osjetljivim. Molimo Vas da imate na umu da se u grupnim diskusijama od Vas ne očekuje da govorite o sebi ili o bilo kome koga poznate. U grupnim diskusijama Vas nećemo pitati o vašim osobnim iskustvima.

Umjesto toga, od Vas se očekuje da govorite o ljudima općenito ili o tipičnom mladiću ili djevojci u RH. Naša preporuka Vama i ostalim članovima grupe je da izbjegavate otvoreno referiranje na bilo koju poznatu individuu i da ste u svakom trenutku svjesni da će rezultati diskusije biti tretirani kao strogo povjerljivi.

Rizici i koristi istraživanja

Sudjelujući u ovom istraživanju nećete imati nikakve direktne koristi. Međutim, pomoći ćete nam da poboljšamo razumijevanje potreba adolescentne populacije vezanih uz seksualnost, uključujući seksualno ponašanje i reproduktivno zdravlje. Nadamo se da će rezultati istraživanja poboljšati i približiti korisnicima programe nadležnih zdravstvenih i edukacijskih institucija. Smatramo da sudjelovanjem u ovom istraživanju niste izloženi riziku i nećete biti prisiljeni na ništa što Vi osobno ne želite.

Prava

Potpuno ste slobodni u odluci želite li ili ne želite sudjelovati u istraživanju. Čak i kada pristanete sudjelovati u istraživanju, imat ćete slobodu da napustite diskusiju ako to želite / ili da odbijete sudjelovati u diskusiji o temi koja vam stvara nelagodu. Odluka da ne sudjelujete u istraživanju ili da se povučete neće imati negativnih posljedica za vas osobno.

(Osoba koja vodi ovaj intervju treba pitati ispitanika ima li još neka pitanja i treba odgovoriti na njih te dati potrebna pojašnjenja).

IZJAVA VOLONTERA/KE

Shvaćam da je cilj ovog istraživanja ispitati kako rodni sistem i pripadajući obrasci ponašanja utječu na seksualnost adolescenata, uključujući seksualno ponašanje i reproduktivno zdravlje

Pročitao/la sam, ili su mi bile pročitane, gore navedene informacije. Imao/la sam priliku da postavljam pitanja o istraživanju na koja sam dobio/la zadovoljavajući odgovor. Dobrovoljno pristajem sudjelovati u istraživanju i razumijem da imam pravo povući se iz istraživanja u bilo kom trenutku, bez ikakvih negativnih posljedica za mene osobno.

Potpis volontera/ke _____

Datum _____

Potpis istraživača/ice _____

Datum _____

PRILOG 2

FORMULAR SUGLASNOSTI za upitnik

Cilj istraživanja

Centar za edukaciju i savjetovanje žena, Križanićeva 1/III, Zagreb, provodi istraživanje u cilju razumijevanja kako rodni sistem i pripadajući obrasci ponašanja utječu na seksualnost adolescenata, uključujući seksualno ponašanje i reproduktivno zdravlje, da bi nadležne zdravstvene i edukacijske institucije mogle bolje reagirati na potrebe adolescentske populacije.

Procedure

Ovim upitnikom želimo prikupiti informacije o vašim mišljenjima, stavovima i potrebama vezanim uz rodni sistem i seksualnost adolescenata, uključujući seksualno ponašanje i reproduktivno zdravlje, zajedno s nekim vašim karakteristikama. Ako pristanete sudjelovati u istraživanju postoji mogućnost da ćemo vas ponovno kontaktirati kako bi sudjelovali u radionici na kojoj će se diskutirati o temama iz upitnika. Neka pitanja u upitniku ćete možda smatrati osjetljivim jer se tiču vas osobno. Sve informacije koje prikupimo uz pomoć upitnika bit će tretirane kao strogo povjerljive i jedino će istraživači imati pristup upitnicima. Škola neće imati pristup podacima, nego tek preliminarnim podacima istraživanja, uostalom kao i vi.

Rizici i koristi istraživanja

Sudjelujući u ovom istraživanju, nećete imati nikakve direktne koristi. Međutim, pomoći ćete nam da poboljšamo razumijevanje potreba adolescentne populacije vezanim uz seksualnost, uključujući seksualno ponašanje i reproduktivno zdravlje. Nadamo se da će rezultati istraživanja poboljšati i približiti korisnicima programe nadležnih zdravstvenih i edukacijskih institucija. Smatramo da sudjelovanjem u ovom istraživanju niste izloženi riziku i nećete biti prisiljeni na ništa što Vi osobno ne želite.

Prava

Vaše sudjelovanje u ovom istraživanju je potpuno dobrovoljno što znači da imate pravo odbiti sudjelovati u istraživanju ili odgovoriti na pitanja koja vam stvaraju nelagodu. Odluka da ne sudjelujete u istraživanju ili da se povučete neće imati negativnih posljedica za vas osobno.

IZJAVA VOLONTERA/KE

Shvaćam da je cilj ovog istraživanja ispitati kako rodni sistem i pripadajući obrasci ponašanja utječu na seksualnost adolescenata, uključujući seksualno ponašanje i reproduktivno zdravlje

Pročitao/la sam, ili su mi bile pročitane, gore navedene informacije. Imao/la sam priliku da postavljam pitanja o istraživanju na koja sam dobio/la zadovoljavajući odgovor. Dobrovoljno pristajem sudjelovati u istraživanju i razumijem da imam pravo povući se iz istraživanja u bilo kojem trenutku, bez ikakvih negativnih posljedica za mene osobno.

Potpis volontera/ke _____

Datum _____

Potpis istraživača/ice _____

Datum _____

PRILOG 3

Upitnik o vašim gledištima o: ODNOSIMA IZMEĐU MUŠKARACA I ŽENA

Ovaj upitnik je sastavljen kako bi se ispitala gledišta mladih o spolu i seksualnosti. Informacije koje pružite bit će od velike koristi za planiranje edukativnih programa o seksualnom zdravlju i prevenciji AIDS-a za mlade ljude.

Ovaj upitnik je **ANONIMAN**. Nitko neće znati tko je ispunio svaki pojedini upitnik. To je stoga da bi vam se omogućilo slobodno izražavanje vlastitih ideja.

Ne postoje ispravni ili pogrešni odgovori na ova pitanja. Samo napišite ono što osjećate ili vjerujete da će biti istinit odgovor na pitanje.

Molimo vas, ne žurite i ispunite upitnik pažljivo i promišljeno, koliko je to moguće. Također vas molimo da pružite što više informacija ili objašnjenja u pitanjima gdje tražimo da napišete detaljniji iskaz.

Molimo vas, označite križićem odgovarajuće kućice ili napišite odgovore u odgovarajući prostor.

Ako na neko pitanje ne želite odgovoriti, molimo vas da ga precrtate.

Osnovne informacije (Molimo, označite križićem odgovarajući kvadratić.)

1. DOB 15 16 17 18

2. SPOL ženski muški

3. ŠKOLA gimnazija tehnička obrtnička

Položaj žena i muškaraca u Republici Hrvatskoj

Ispod se nalaze parovi tvrdnji o položaju muškaraca i žena u Republici Hrvatskoj danas. Za prvu tvrdnju, ako mislite da je istinita, označite križićem odgovor "da", a ako mislite da je neistinita, označite "ne". Ako ste nesigurni ili ne znate, označite srednji kvadratić. Za drugu izjavu, ako se slažete da bi trebalo biti tako, označite "da", a ako mislite da ne bi trebalo biti tako, označite "ne". Ako niste sigurni, označite srednji kvadratić.

U Republici Hrvatskoj danas...

	Da	Nisam siguran/na	Ne
4a. Muškarci i žene imaju jednaka zakonska prava i obaveze.	☐	☐	☐
4b. Muškarci i žene bi trebali imati jednaka zakonska prava i obaveze.	☐	☐	☐
5a. Ima više muškaraca nego žena s političkom moći.	☐	☐	☐
5b. Trebalo bi biti više muškaraca nego žena s političkom moći.	☐	☐	☐
6a. Muškarci igraju važniju ulogu u biznisu nego žene.	☐	☐	☐
6b. Muškarci bi trebali igrati važniju ulogu u biznisu nego žene.	☐	☐	☐
7a. U većini poslova muškarcima je lakše napredovati nego ženama.	☐	☐	☐
7b. Muškarcima bi trebalo biti lakše napredovati nego ženama.	☐	☐	☐
8a. Od muškaraca se više nego od žena očekuje da rade i izdržavaju svoju obitelj.	☐	☐	☐
8b. Od muškaraca bi se trebalo više nego od žena očekivati da rade i izdržavaju svoju obitelj.	☐	☐	☐
9a. Muškarci koji rade isti posao kao i žene plaćeni su više.	☐	☐	☐
9b. Muškarci koji rade isti posao kao i žene trebali bi biti plaćeni više.	☐	☐	☐
10a. Mladići i djevojke imaju iste mogućnosti odabira bilo koje škole.	☐	☐	☐
10b. Mladići i djevojke trebali bi imati iste mogućnosti odabira bilo koje škole.	☐	☐	☐

11a. Majke provode više vremena nego očevi brinući oko male djece.

11b. Majke bi trebale provoditi više vremena nego očevi brinući oko male djece.

12a. Muškarci i žene koji žive zajedno obično utroše istu količinu vremena obavljajući kućanske poslove.

12b. Muškarci i žene koji žive zajedno trebali bi utrošiti istu količinu vremena obavljajući kućanske poslove.

13a. Muškarci i žene su skloni izvršavanju različitih uloga u društvu.

13b. Muškarci i žene bi trebali izvršavati različite uloge u društvu.

14a. Ljudi smatraju da su žene i muškarci jednako važni na temelju njihovih doprinosa društvu.

14b. Žene i muškarci bi trebali biti smatrani jednako važnim na temelju njihovih doprinosa društvu.

Što vi mislite?

15. Molimo vas, da na temelju gore navedenih tvrdnji, izrazite svoje mišljenje o položaju žena i muškaraca u Republici Hrvatskoj danas?

...

16. Osim očitih fizičkih (tjelesnih) razlika, da li možete nabrojati tri važne razlike koje po vašem mišljenju postoje između muškaraca i žena?

...

A

B

C

Seksualne veze između mladića i djevojaka

Što vi mislite?

17. Što mislite da mladići najviše žele od seksualne veze?

...

18. Što mislite, općenito, koliko su sljedeći aspekti važni mladićima u seksualnoj vezi s djevojkom? (označite križićem odgovarajući kvadratić)

	Izrazito važno	Važno	Niti važno niti nevažno	Nevažno	Potpuno nevažno
A. Osjećaj intimnosti i povjerenje u djevojku	☐	☐	☐	☐	☐
B. Jačanje veze	☐	☐	☐	☐	☐
C. Razgovor o osjećajima	☐	☐	☐	☐	☐
D. Dodirivanje djevojčinih spolnih organa i grudi	☐	☐	☐	☐	☐
E. Govoriti djevojci da je voli	☐	☐	☐	☐	☐
F. Dodirivanje spolnih organa od strane djevojke	☐	☐	☐	☐	☐
G. Koristiti kontracepciju kako bi izbjegli trudnoću	☐	☐	☐	☐	☐
H. Govoriti djevojci u čemu mladići seksualno uživaju	☐	☐	☐	☐	☐
I. Imati seksualni odnos (penis u vagini ili anusu)	☐	☐	☐	☐	☐
J. Pružiti djevojci seksualno zadovoljstvo	☐	☐	☐	☐	☐
K. Koristiti kondom prilikom seksualnog odnosa	☐	☐	☐	☐	☐
L. Isprobavati različite načine seksa	☐	☐	☐	☐	☐
M. Pružiti oralni seks djevojci	☐	☐	☐	☐	☐
N. Primati oralni seks od djevojke	☐	☐	☐	☐	☐
O. Pobrinuti se da djevojka doživi orgazam	☐	☐	☐	☐	☐
P. Doživjeti orgazam	☐	☐	☐	☐	☐

Što vi mislite?

19. Što mislite da djevojke najviše žele od seksualne veze?

...

20. Što mislite, općenito, koliko su sljedeći aspekti važni djevojkama u seksualnoj vezi s mladićem? (Označite križićem odgovarajući kvadratić.)

	Izrazito važno	Važno	Niti važno niti nevažno	Nevažno	Potpuno nevažno
A. Osjećaj intimnosti i povjerenja u mladića	☐	☐	☐	☐	☐
B. Jačanje veze	☐	☐	☐	☐	☐
C. Razgovor o osjećajima	☐	☐	☐	☐	☐
D. Dodirivanje mladićevih spolnih organa	☐	☐	☐	☐	☐
E. Govoriti mladiću da ga voli	☐	☐	☐	☐	☐
F. Dodirivanje spolnih organa i grudi od strane mladića	☐	☐	☐	☐	☐
G. Koristiti kontracepciju kako bi izbjegli trudnoću	☐	☐	☐	☐	☐
H. Govoriti mladiću u čemu djevojke seksualno uživaju	☐	☐	☐	☐	☐
I. Imati seksualni odnos (penis u vagini ili anusu)	☐	☐	☐	☐	☐
J. Pružiti mladiću seksualno zadovoljstvo	☐	☐	☐	☐	☐

K. Da mladić koristi kondom prilikom seksualnog odnosa	☐	☐	☐	☐	☐
L. Isprobavati različite načine seksa	☐	☐	☐	☐	☐
M. Pružati oralni seks mladiću	☐	☐	☐	☐	☐
N. Primati oralni seks od mladića	☐	☐	☐	☐	☐
O. Pobrinuti se da mladić doživi orgazam	☐	☐	☐	☐	☐
P. Doživjeti orgazam	☐	☐	☐	☐	☐

Seksualne situacije i njihove posljedice

21. Zamislite da se djevojka i mladić, vaši vršnjaci, sretnu se po prvi put jednu večer u disku ili na tulumu, u nekom većem gradu u Republici Hrvatskoj. Plešu, puno pričaju i osjećaju jaku međusobnu privlačnost. Kasnije tijekom večeri imaju seksualan odnos. Ona ne koristi kontracepciju, a on ne koristi kondom. Prije rastanka, razmjene telefonske brojeve ali bez ikakvog dogovora da se nađu...

U situacijama kao što je ova, koliko je ono što slijedi moguće?

(označite križićem odgovarajući kvadratić)

	Posve sigurno	Vrlo vjerovatno	Ne mogu procjeniti	Malo vjerovatno	Nemoguće
A. Mladić se nada da bi se veza mogla razviti	☐	☐	☐	☐	☐
B. Djevojka se nada da bi se veza mogla razviti	☐	☐	☐	☐	☐
C. Mladić se srami onog što se desilo	☐	☐	☐	☐	☐
D. Djevojka se srami onog što se desilo	☐	☐	☐	☐	☐
E. Mladić misli da bi on prvi trebao nazvati djevojku	☐	☐	☐	☐	☐
F. Djevojka misli da bi ona prva trebala nazvati mladića	☐	☐	☐	☐	☐
G. Mladić je zabrinut zbog mogućih posljedica seksa	☐	☐	☐	☐	☐
H. Djevojka je zabrinuta zbog mogućih posljedica seksa	☐	☐	☐	☐	☐
I. Djevojka traži hitnu kontracepciju ("pilula dan poslije")	☐	☐	☐	☐	☐
J. Mladić traži savjet u zdravstvenoj klinici	☐	☐	☐	☐	☐
K. Djevojka traži savjet u zdravstvenoj klinici	☐	☐	☐	☐	☐
L. Djevojka ostane trudna	☐	☐	☐	☐	☐
M. Mladić se zarazi spolno prenosivom bolešću	☐	☐	☐	☐	☐
N. Djevojka se zarazi spolno prenosivom bolešću	☐	☐	☐	☐	☐
O. Mladić se zarazi HIV virusom	☐	☐	☐	☐	☐
P. Djevojka se zarazi HIV virusom	☐	☐	☐	☐	☐

Što vi mislite?

22. Što mislite zašto mladići i djevojke, u situacijama sličnima onoj opisanoj u pitanju 21., ponekad imaju seksualan odnos bez upotrebe kondoma? (Odgovorite iz pozicije i mladića i djevojke.)

...

Gledište mladića

Gledište djevojke

23. Istraživanja su pokazala da mnogi mladi u stalnim seksualnim vezama ne koriste kondome prilikom seksualnog odnosa.

Što mislite zašto mladići i djevojke u stalnim vezama mogu imati seksualne odnose bez upotrebe kondoma? (Odgovorite iz pozicije i mladića i djevojke.)

...

Gledište mladića

Gledište djevojke

24. Mnogi adolescenti nisu imali iskustvo seksualne veze. Možda još nisu imali ozbiljnog mladića ili djevojku; možda misle da njihovi roditelji ne bi odobrali njihovu seksualnu aktivnost; ili su možda uvjereni da je seks nešto što se dešava samo u ozbiljnim vezama ili u braku.

Što vi mislite?

Koje bi mogle biti prednosti i nedostaci za mlade ako odluče ne biti seksualno aktivni ?

...

25. Mnogi mladi odlučuju se za seksualne aktivnosti koje ne uključuju penetraciju (penis u vagini ili anusu). Jeste li ikada prakticirali neke od ovih aktivnosti :

- Ljubljenje mladića/djevojke u usta	☐ da	☐ ne
- Dodirivanje rukom njegovog penisa/njene vagine	☐ da	☐ ne
- Dodirivanje rukom njegovog penisa/njene vagine tako da je doživio/la orgazam	☐ da	☐ ne
- Dodirivanje jezikom i ustima njegovog penisa/njene vagine	☐ da	☐ ne

- Dodirivanje jezikom i ustima njegovog penisa/njene vagine tako da je doživio/la orgazam

da

ne

- Dodirivanje vašeg penisa/vagine njegovom/njezinom rukom

da

ne

- Dodirivanje vašeg penisa/vagine njegovom/njezinom rukom tako da ste doživjeli orgazam

da

ne

- Dodirivanje vašeg penisa/vagine njegovim/njezinim jezikom i ustima

da

ne

- Dodirivanje vašeg penisa/vagine njegovim/njezinim jezikom i ustima tako da ste doživjeli orgazam

da

ne

Ako ste imali seksualni odnos (penis u vagini ili anusu), molimo vas pređite na pitanje broj 26. Ako niste imali iskustvo seksualnog odnosa, molim vas pređite na pitanje 45.

Vaše seksualno iskustvo

26. Jeste li ikada imali seksualni odnos? (penis u vagini ili anusu)

da

ne

27. S koliko partnera ste imali seksualni odnos ?

28. Kojeg spola su bili vaši partneri ?

muškog

ženskog

oba spola

Razmislite sada o vašem prvom seksualnom odnosu .

29. Koliko ste imali godina kad ste imali prvi seksualni odnos?

30. Koliko je bio/la star vaš/a partner/ica kad ste vi imali prvi seksualni odnos?

(Ako niste sigurni zaokružite "Ne znam".)

Ne znam

31. Je li vaše prvo iskustvo seksualnog odnosa bilo:

S partnerom/icom u ozbiljnoj, "pravoj" vezi

U slučajnom susretu, veza "za jednu noć"

Prisilno (protiv vaše volje)

32. Jeste li, prilikom prvog seksualnog odnosa, vi ili vaš partner/ica koristili zaštitu?

Ne, nikakav oblik zaštite

Da, kondome

Da, prekinuti snošaj (coitus interruptus)

Da, neki drugi oblik zaštite

Ne znam/ne sjećam se

33. Jeste li, neposredno prije prvog seksualnog odnosa, konzumirali alkohol ili uzimali droge?

- Ne, ništa od toga
- Da, konzumirao/la sam alkohol
- Da, uzimao/la sam droge
- Da, i alkohol i droge

34. Je li vaš partner/ica, neposredno prije vašeg prvog seksualnog odnosa, konzumirao/la alkohol i uzimao/la droge?

- Ne, ništa od toga
- Da, konzumirao/la je alkohol
- Da, uzimao/la je droge
- Da, i alkohol i droge
- Ne znam

Ako je vaš prvi seksualni odnos ujedno bio i vaš posljednji seksualni odnos, molimo vas pređite na pitanje broj 41.

Ako ste imali više od jednog seksualnog odnosa, razmislite sada o vašem **posljednjem** seksualnom odnosu.

35. Prije koliko tjedana ste imali posljednji seksualni odnos?

36. Koliko je bio/la star vaš/a partner/ica kad ste vi imali posljednji seksualni odnos?

(Ako niste sigurni zaokružite "Ne znam".)

Ne znam

37. Je li vaše posljednje iskustvo seksualnog odnosa bilo:

- Sa partnerom/icom u ozbiljnoj, "pravoj" vezi
- U slučajnom susretu, "veza za jednu noć"
- Prisilno (protiv vaše volje)

38. Jeste li, prilikom posljednjeg seksualnog odnosa, vi ili vaš partner/ica koristili zaštitu?

- Ne, nikakav oblik zaštite
- Da, kondome
- Da, prekinuti snošaj (coitus interruptus)
- Da, neki drugi oblik zaštite
- Ne znam/ne sjećam se

39. Jeste li, neposredno prije posljednjeg seksualnog odnosa, konzumirali alkohol ili uzimali droge?

- Ne, ništa od toga
- Da, konzumirao/la sam alkohol
- Da, uzimao/la sam droge
- Da, i alkohol i droge

40. Je li vaš partner/ica, neposredno prije vašeg posljednjeg seksualnog odnosa, konzumirao/la alkohol i uzimao/la droge?

- Ne, ništa od toga
- Da, konzumirao/la je alkohol
- Da, uzimao/la je droge
- Da, i alkohol i droge
- Ne znam

41. Jeste li trenutno u vezi u kojoj sa partnerom/icom održavate redovite seksualne odnose?

- Ne
- Da, s mladićem
- Da, s djevojkom

42. Ako da, jeste li ikada s partnerom/icom razgovarali o:

- a) Važnosti sigurnog seksa da ne
- b) Upotrebi kondoma da ne

43. Ako da, da li prilikom seksualnog odnosa:

- a) koristite kondome? Da, uvijek
- Da, ponekad
- Ne, nikad

b) koristite "prekinuti snošaj" (coitus interruptus)?

Da, uvijek

Da, ponekad

Ne, nikad

c) koristite neki drugi oblik zaštite?

Da, uvijek

Da, ponekad

Ne, nikad

44. Ako ste trenutno, ili ste bili u seksualnoj vezi, koliko su sljedeći aspekti važni za vas osobno? Ako do sada niste imali seksualnu vezu, koliko mislite da bi ovi aspekti mogli biti važni za vas? (Označite križićem odgovarajući kvadratić.)

	Izrazito važno	Važno	Niti važno niti nevažno	Nevažno	Potpuno nevažno
A. Osjećaj intimnosti i povjerenje u partnera/icu	☐	☐	☐	☐	☐
B. Jačanje veze	☐	☐	☐	☐	☐
C. Razgovor o osjećajima	☐	☐	☐	☐	☐
D. Dodirivanje partnerovih/ičnih spolnih organa	☐	☐	☐	☐	☐
E. Govoriti partneru/ici da ga/je voli	☐	☐	☐	☐	☐
F. Dodirivanje spolnih organa od strane partnera/ice	☐	☐	☐	☐	☐
G. Koristiti kontracepciju kako bi izbjegli trudnoću	☐	☐	☐	☐	☐
H. Govoriti partneru/ici u čemu seksualno uživam	☐	☐	☐	☐	☐
I. Imati seksualan odnos (penis u vagini ili anusu)	☐	☐	☐	☐	☐

J. Pružiti partneru/ici seksualno zadovoljstvo	☐	☐	☐	☐	☐
K. Da vi ili vaš partner koristi kondom prilikom seksualnog odnosa	☐	☐	☐	☐	☐
L. Isprobavati različite načine seksa	☐	☐	☐	☐	☐
M. Pobrinuti se da partner/ica doživi orgazam	☐	☐	☐	☐	☐
N. Doživjeti orgazam	☐	☐	☐	☐	☐

Ako ste odgovorili na pitanja 26 do 44, molim vas pređite na pitanje 48.

45. Jeste li trenutačno u vezi u kojoj nemate seksualne odnose?

Ne (pređite na pitanje 47)

Da, sa mladićem

Da, sa djevojkom

46. Ako ste u vezi u kojoj nemate seksualne odnose:

- da li ste tu odluku raspravili zajedno	☐ da	☐ ne
- da li raspravljate o mogućnosti da stupite u seksualne odnose	☐ da	☐ ne
- možete li otvoreno razgovarati s partnerom/icom o sigurnom seksu/upotrebi kondoma	☐ da	☐ ne
- da li osjećate pritisak od strane partnera/ice da stupite u seksualne odnose	☐ da	☐ ne
- da li pokušavate nagovoriti/prisiliti partnera/icu da stupite u seksualne odnose	☐ da	☐ ne

47. Ako do sada niste imali seksualnu vezu, koliko mislite da bi ovi aspekti bili važni za vas? (označite križićem odgovarajući kvadratić)

	Izrazito važno	Važno	Niti važno niti nevažno	Nevažno	Potpuno nevažno
A. Osjećaj intimnosti i povjerenje u partnera/icu	☐	☐	☐	☐	☐
B. Jačanje veze	☐	☐	☐	☐	☐
C. Razgovor o osjećajima	☐	☐	☐	☐	☐
D. Dodirivanje partnerovih/ičinih spolnih organa	☐	☐	☐	☐	☐
E. Govoriti partneru/ici da ga/je voli	☐	☐	☐	☐	☐
F. Dodirivanje spolnih organa od strane partnera/ice	☐	☐	☐	☐	☐
G. Koristiti kontracepciju kako bi izbjegli trudnoću	☐	☐	☐	☐	☐
H. Govoriti partneru/ici u čemu seksualno uživam	☐	☐	☐	☐	☐
I. Imati seksualni odnos (penis u vagini ili anusu)	☐	☐	☐	☐	☐
J. Pružiti partneru/ici seksualno zadovoljstvo	☐	☐	☐	☐	☐
K. Koristiti kondom prilikom seksualnog odnosa	☐	☐	☐	☐	☐
L. Isprobavati različite načine seksa	☐	☐	☐	☐	☐
M. Pobrinuti se da partner/ica doživi orgazam	☐	☐	☐	☐	☐
N. Doživjeti orgazam	☐	☐	☐	☐	☐

Što vi mislite?

48. Što, vi osobno, najviše želite od veze u kojoj imate seksualne odnose?

...

Na kraju...

49. Kako ste se osjećali ispunjavajući ovaj upitnik?

- Sasvim ugodno
- Ugodno
- Niti ugodno, niti neugodno
- Neugodno
- Izrazito neugodno

50. Koja pitanja ili teme je ovaj upitnik potaknuo u vama?

...

PRILOG 4

VRSTA ŠKOLE I STAVOVI O POLOŽAJU I ULOZI MUŠKARACA I ŽENA U DRUŠTVU

Statistički značajna razlika među učenicima/ama ova tri obrazovna profila škola postoji u sljedećim tvrdnjama koje se odnose na položaj i uloge muškaraca i žena u društvu:

- "Muškarci i žene imaju jednaka zakonska prava i obveze." (hi-kvadrat = 16,6; df = 4; $p < 0,05$)
- "Muškarci i žene bi trebali imati jednaka zakonska prava i obveze." (hi-kvadrat = 23,6; df = 4; $p < 0,05$)
- "Ima više muškaraca nego žena s političkom moći." (hi-kvadrat = 31,9; df = 4; $p < 0,05$)
- "Trebalo bi biti više muškaraca nego žena s političkom moći." (hi-kvadrat = 100,3; df = 4; $p < 0,05$)
- "Muškarci bi trebali igrati važniju ulogu u biznisu nego žene." (hi-kvadrat = 93,6; df = 4; $p < 0,05$)
- "Muškarcima bi trebalo biti lakše napredovati nego ženama." (hi-kvadrat = 126,5; df = 4; $p < 0,05$)
- "Od muškaraca bi se trebalo više nego od žena očekivati da rade i izdržavaju obitelj."
(hi-kvadrat = 77,9; df = 4; $p < 0,05$)
- "Muškarci koji rade isti posao kao i žene trebali bi biti plaćeni više." (hi-kvadrat = 58,8; df = 4; $p < 0,05$)
- "Mladići i djevojke imaju iste mogućnosti odabira bilo koje škole." (hi-kvadrat = 16,5; df = 4; $p < 0,05$)
- "Mladići i djevojke trebali bi imati iste mogućnosti odabira bilo koje škole." (hi-kvadrat = 21,1; df = 1; $p < 0,05$)
- "Majke bi trebale provoditi više vremena nego očevi brinući oko male djece."
(hi-kvadrat = 63,7; df = 4; $p < 0,05$)
- "Muškarci i žene koji žive zajedno obično utroše istu količinu vremena obavljajući kućanske poslove."
(hi-kvadrat = 33,5; df = 4; $p < 0,05$)

- Muškarci i žene koji žive zajedno trebali bi utrošiti istu količinu vremena obavljajući kućanske poslove." (hi-kvadrat = 28,7; df = 4; $p < 0,05$)
- "Muškarci i žene su skloni izvršavanju različitih uloga u društvu." (hi-kvadrat = 15,3; df = 4; $p < 0,05$)
- "Muškarci i žene bi trebali izvršavati različite uloge u društvu." (hi-kvadrat = 17,3; df = 4; $p < 0,05$)
- "Ljudi smatraju da su žene i muškarci jednako važni na temelju njihovih doprinosa društvu." (hi-kvadrat = 60,3; df = 4; $p < 0,05$)
- "Žene i muškarci bi trebali biti smatrani jednako važnim na temelju njihovih doprinosa društvu." (hi-kvadrat = 48,1; df = 4; $p < 0,05$)

PRILOG 5

KORIŠTENJE KONDOMA (rezultati logističke regresije)

PREDIKTORI	KORIŠTENJE KONDOMA N=174 interval pouzdanosti (95%) exp.B R ² logit=0,04*
Broj partnera/ica	0,92 (0,52 - 1,62)
Dob pri prvom seksualnom odnosu	1,29 (0,48 - 3,43)
Dob partnera/ice pri prvom seksualnom odnosu	1,78 (0,86 - 3,66)
Dob partnera/ice pri zadnjem seksualnom odnosu	1,16 (0,5 - 2,68)

* postotak protumačene varijance izračunat je prema sljedećoj formuli: $R^2(\text{logit}) = -2LL_{\text{null}} - (-2LL_{\text{model}}) / -2LL_{\text{null}}$

PRILOG 6

PREZENTACIJA I DISKUSIJA REZULTATA FGD

Prezentacija rezultata analize fokusiranih grupnih diskusija održana je u svibnju 2001. godine. Prisustvovala su četiri djevojke u dobi od 15 godina. Sa zanimanjem su pratile i komentirale izlaganje, uključivale se u diskusije, navodile primjere iz vlastitog života putem kojih su potvrdile istinitost iznesenih podataka. Njihovu pristupačnost i komunikativnost uzrokovala je poprilično opuštena i ležerna atmosfera, te ugodan i prijateljski pristup samih voditelja. Na prezentaciji su izneseni dobiveni podaci o utjecaju medija i utjecaju vršnjaka, donošenju odluka i pritiscima vezanim uz seksualnost.

Utjecaj medija

Djevojke su znatiželjno slušale, prateći ponajviše podatke koji su se odnosili na mišljenja mladića. Smiješkom su popratile podatke koji su govorili da većina dečki čita Playboy i pornografske časopise. Zanimalo ih je da li dečki uistinu shvaćaju da su djevojke mnogo više izložene utjecaju medija. Na ovu temu se otvorila i mala rasprava u kojoj je došlo do podijeljenih mišljenja. Jedna sudionica je iznijela mišljenje da mediji negativno utječu na stavove mladih, da uglavnom daju gotova rješenja, i da bi se i bez njihova postojanja također pričalo o ovim temama (s prijateljima). Složila se također da unatoč negativnom utjecaju medija oni služe kao vrlo poticajan faktor. Druge sudionice su burno reagirale komentirajući: *Suprotno! Da nije medija ne bi uopće pričali o tim temama.*

Utjecaj vršnjaka

Ovu temu su shvatile jako emotivno. Iznosile su mnoge primjere o njihovim iskustvima s dečkima ili iskustvima njihovih prijateljica. Bile su uznemirene a u nekim trenucima čak i bijesne. *"Dečki se stalno hvale kako su zabrijali s*

ovom, onom. Hrabri su samo u muškom društvu, a sa nama rijetko pričaju o tim temama. Stalno žele da trčiš za njima, da ih moliš..."

Osudile su ponašanje njihove poznanice koja je i nakon što ju je dečko nazvao "kurvom" i "droljom" ostala s njim. Smatraju da je takvim ponašanjem izdala i sebe i sve cure koje će se jednoga dana naći u sličnoj situaciji. Rekle su: *"Dečki ako se jebu su frajeri, a cure ako se jebu su kurve. Oni mogu sve, a mi smo samo predmet koji im mora udovoljavati."*

Istaknule su i odgoj kao bitan faktor koji utječe na njihovo mišljenje. Zaključile su da bogati dečki uglavnom imaju iskrivljen stav o životu jer misle da sve mogu kupiti. *"Bogati dečki su kreteni!"* Također im je nejasan odnos između dečki i cura po pitanju komunikacije: *"Zašto dečki nikada ništa ne pitaju cure? Uvijek je dovode pred gotov čin! Uopće nisu u stanju razgovarati o seksu. Oni ne mogu pričati sa curama direktno, samo indirektno, mobitelom, slanjem SMS poruka. Dečki su potpuno drugačiji kad su u društvu prijatelja i kad su sa curom. Cure vole pokazivati nježnost, za razliku od dečki. Njihovo pokazivanje nježnosti u društvu se osuđuje kao ono baš je pravi papak!"*

Donošenje odluka

Ovdje je također došlo do podijeljenih mišljenja. Jedna sudionica je izjavila kako bi se cura i dečko trebali prvo dobro upoznati, tek onda reći da se vole, a tek onda bi trebali pričati o seksu. Druga sudionica je odmah replicirala: *"Konzervo! Pa koliko bi trebalo proći vremena da napokon spavate."* Na pitanje voditelja gdje njihovi vršnjaci pronalaze mjesta da bi bili sa curom ili dečkom, one su izjavile: *"To se događa u WC-u škole, diska. To je sad fora!"* Spominjale su i to da na kraju sve upućuje na seksualni odnos. *"Istina je da dečki stalno ucjenjuju glede seksa, ali smatram da to ipak nisu pravi dečki. Prije nego li cura i dečko žele spavati zajedno trebali bi razgovarati o toj situaciji. Ali sve na kraju ipak vodi do seksa."* Uočile su i bitnu razliku u tretiranju dečki i cura u društvu: *"Cura ne može zaplesati s drugim, niti otići na piće, njima je to dopušteno. Zašto? Nisam ni ja zadnja krpa. Cura ako je spavala s dečkom najebala je, a dečko postaje faca u društvu."*

Nakon čitanja nekih citata, od strane voditelja, u kojima se dečki pitaju o djevojačkim mislima i snovima, djevojke su ostale zbunjene. *"Nakon ovoga imamo skroz drugačiju sliku o dečkima. Sami su krivi. Zašto ne razgovaraju s nama."*

S obzirom na korištenje kontracepcijskih sredstava sve su se složile kako su dečki manje odgovorni i kako u većini slučajeva ne žele koristiti kondom. *"Mojoj prijateljici je dečko rekao da on ne želi koristiti kondom, te ona da bi mu udovoljila počela je piti pilule koje su na nju negativno utjecale uzrokujući joj depresivno i razdražljivo stanje; Moja je sestrična zatrudnjela. Koristila je prekinuti snošaj; Kakav je to užitak za ženu kad cijelo vrijeme razmišlja hoće li ostati trudna samo zato jer on ne želi preuzeti odgovornost?"*, *"Trebali bi više osjećati za curu, biti uz nju"*, *"Mi smo u 21. stoljeću, a njemu smeta kondom!"* Govorile su i kako dečki prvo žele razgovarati o seksu, pa tek potom o kontracepciji: *"Briga njih oni neće snositi posljedice."* Spomenule su i pojam "slobodne veze", budući da je po njihovom mišljenju većina današnjih veza zasnovana na "brijačini". *"Slobodna veza je kad imam dečka, a mogu biti i s drugima. Dečki ne žele ozbiljnu vezu! Mlađi dečki su uglavnom djevci i žele samo spavati s curom, dok su stariji spremni na ozbiljniju vezu."*

Pritisci

O ovoj temi se također dosta diskutiralo. *"Dečko koji podilazi društvu nema "svoje ja" i treba se maknuti od njega."*, *"Dečki imaju potrebu da lažu u društvu da bi ispali frajeri."*, *"Možda se i dečki u podsvijesti boje kao i mi ali to ne pokazuju."*, *"Ako si s dečkom duže od 4 - 5 mjeseci podrazumijeva se seks."*, *"Tata ne voli da izlazim s dečkima, čak niti na kavu, dok bratu savjetuje što prije to bolje!"*, *"Ako se cura zeza u novom društvu ona je odmah koketa, dok se za dečka kaže da je komunikativan i simpatičan."*, *"Ako se cura malo izazovnije obuče ona je odmah kurva."* Prema njihovom mišljenju i cure, kao i dečki trebaju odlučiti o svom spolnom životu. Smatraju da njihov spolni život uglavnom nema puno veze s njihovim odlukama, već su rezultat potvrde i zadovoljenja formi, odnosno posljedica određenih pritisaka u društvu. *"Za dečke je ponižavajuće ako ih cura odbije u krevetu."*, *"Kad cura kaže ne oni to obično shvaćaju suprotno."*, *"Pravi dečko je koji doista prestaje kad cura kaže NE!"*, *"Cura ako je duže s dečkom seks joj dođe kao potvrda ljubavi. Ona se predaje cijela."*

Na kraju su cure zaključile da dečki imaju dva lica, jedno za djevojku i drugo za društvo. Upitale su se zašto ih dečki ništa ne pitaju, a s druge strane toliko žele saznati o njima. Misle da su suviše zatvoreni i da jako teško pokazuju osjećaje. Bilo im je žao što na prezentaciji rezultata nije bilo dečki jer bi voljele zajedno s njima raspraviti i čuti što oni kažu o svemu tome.

PRILOG 7

DISKUSIJE NEPOSREDNO NAKON ISPUNJAVANJA UPITNIKA

Upitnik na temu seksualnosti izazvao je različite reakcije kod ispitanika/ica. Najčešće reakcije bile su smijeh, smijuljenje, šale, dobacivanja, "značajna pogledavanja", ali i oduševljenje i odobravajući komentari: *"Zašto nas nitko nikada ne pita o tome?"*, *"Zašto nam ne dolazite češće?"* Neki komentari imali su za cilj isticanje i privlačenje pažnje među vršnjacima: *"Ovo je perverzno, anketa je kao iz South Parka!"*, *"Šta bi mi mama rekla da vidi šta ispunjavam!"*, dok su neke reakcije izražavale "moralnu paniku": *"Fuj, kako takvo nešto može biti u anketi! Odvratno! Nemoralno!"* Jedan dio ispitanica/ika ozbiljno je pristupio ispunjavanju upitnika, a drugi ravnodušno i bez komentara.

Nakon popunjavanja upitnika, uslijedila je diskusija. Mladići su pretežno dominirali tijekom diskusija, a djevojke su rjeđe iznosile svoja mišljenja koja su se često razlikovala. Mladići su se vrlo teško poistovjećivali sa suprotnim spolom: *"Ma daj kako ću ja znat šta ona o tome misli, uopće me to ne zanima."*

Mladići o seksu uglavnom pričaju kao o vrsti zabave, konzumaciji, sastavnom dijelu tuluma, kao neobveznim, kratkotrajnim susretima, uz drogu i alkohol: *"Ja kad se napijem povalim prvog komada s reda."*, *"Uzmem ekstazi u švercera za 70 kuna, pa s njom na plažu."*, *"Uvijek na tulumu povalim neku."* *"Ševimo se na motoru."* Kontracepciju uglavnom ne koriste: *"Sramota me je otić kupit kondom u kiosk."*, *"Pijan sam i nemam kontracepciju."*, *"Kad se napijem, ko misli na kontracepciju"*, *"Ma koja zaštita, ljepše mi je bez ičeg."*

Muška seksualnost neprestano se mora dokazivati u krugu vršnjaka: *"Pa neću ispasti pred frendovima papak, moram i ja zbarit koga."*, *"Često kad se tuširamo mjerimo i uspoređujemo veličine naših penisa."*

Prisutan je i konzervativan stav prema rodним ulogama: *"Molim te koja prava žena... da mi još one rade u policiji i vojsci."*, *"Trebalo se znati ko je glava obitelji."*, *"Žene su nesposobnije za mnoge stvari."*, *"Cura samo na klečeći..."* i negativan stav prema homoseksualcima: *"Nek idu na neki drugi planet."*, *"Udario bi ga kamenom da ga vidim."*, *"Sve pedere bi trebalo poubijati."*, *"Ja bi im svima zavezao šupak."*

Neznanje o AIDS-u: *"Ma tko to priča nama o tome.", "Ne mogu ja oboljet, ne spavam ja sa prostitutkom."* Pojmovne nepoznanice za njih predstavljaju: prekinuti snošaj, penetracija, anus. Oralni seks im je nevažan: *"To nije seks."*

Zamijetili su da postoje razlike u odgoju mladića i djevojaka i da se roditelji slobodnije, u odgoju i u savjetima, obraćaju dečkima te da su djevojkama još uvijek zabranjene mnoge stvari koje se smatraju normalnima za dečke: *"Muškarcima je seks samo seks.", "Samo ti sine daj, kad ćeš brijat ako ne sad." A za djevojke: "Prvo završi školu, pa onda misli na dečke.", "Nisi ti drolja pa da se smucaš okolo.", "Samo kurve odmah ulaze u krevet."*

Izvori informacija: časopisi, televizija, iskusni vršnjaci/kinje (često se iznose negativna i bolna iskustva). Smatraju da bi stručne osobe trebale razgovarati s njihovim roditeljima, jer je ključ nerazumijevanja upravo slaba komunikacija djece i roditelja: *"Ne mogu se pomiriti da smo odrasli."*

Trebala bi postojati seksualna edukacija u školi: *"Zašto nas nitko nikada ništa ne pita o tome?", "Zašto se o ovoj temi ne raspravlja na satu razredne nastave?", "Zašto je muškarcima seks važniji od veze?", "Zašto žene ne izražavaju svoje seksualne želje?", "Zašto ja moram uvijek plaćati, prvi nju pozivati van?"*

Većina djevojaka bi htjela više znati o kontracepciji i samom seksualnom činu: *"Je li je istina da boli prvi put?", "Kako se točno piju kontracepcijske pilule? Je li istina da su štetne?", "Jel istina da dečkima smeta kondom?"* Posjet ginekologu za njih je još uvijek sramota i osjećaju nelagodu. Ne znaju kome bi se obratile za savjet, toliko toga žele, a ne mogu doznati; iskusnije prijateljice im prenose vlastita iskustva koja su ponekad negativna i izazivaju strahove. Smatraju da većina njihovih vršnjakinja izmišlja priče o seksualnim odnosima kako bi se pokazale "fajericom" u društvu.

Za neke djevojke seks je vezan uz ljubav i emocije, dok je za druge posljedica pritiska: *"Neću ja jedina ostat nevinna.", "Osjećam grižnju savjesti nakon seksualnog odnosa.", "Spavala sam s njim iz ljubavi.", "On je čekao da budem spremna."*

Djevojke tvrde da nemaju dobru komunikaciju s mladićima, svojim vršnjacima i da ih uglavnom oni seksualno ne privlače: *"Mi smo mnogo ozbiljnije od njih, oni su prava djeca.", "Stariji muškarac zna svoj posao i uz njega sam sigurna.", "Naši vršnjaci su neozbiljni i njima je to samo biološka potreba."*

Mladići, također imaju problema u komunikaciji s djevojkama: *"Zašto mi šalje poruke preko mobitela a kad ju nazovem ne želi izaći sa mnom?", "Cure padaju samo na materijalno."*

Djevojke su imale pitanja vezana uz odnos seksualna/ljubavna veza - da li jedno isključuje drugo?

Mladići u seksualnim vezama s djevojkama također spominju neke probleme. Najčešći problem je komunikacija s partnericom, odnosno odsustvo komunikacije što se tiče seksualnog odnosa. Nedostaje im povratna informacija o tome što je poželjno činiti (kako to doživljava partnerica), kako započeti razgovor o kontracepciji (koja se uglavnom svodi na korištenje kondoma, a ako djevojka "ne traži", onda bez zaštite). Nisu skloni vezama "za jednu noć"; ako se to dogodilo, obično je djevojka bila pod utjecajem alkohola, a mladići se nakon toga nisu dobro osjećali, čak spominju (suprotno uvriježenom mišljenju) da su oni ti koji su se "osjećali iskorišteno" (dok je djevojku eventualno bilo sram).

Priznaju da im je nekad neugodno u situaciji ozbiljnijeg razgovora na temu seksualnog odnosa, pogotovo ako dovoljno ne poznaju partnericu. Stav mladića je: *"Zna se kako ćemo - što se o tome ima pričati!"*

Smatraju da bi trebalo uvesti neki oblik seksualne edukacije u škole jer informacije uglavnom dobivaju iz časopisa i poneki, od roditelja. Najviše ih zanima kontracepcija i to konkretne stvari (*"kako se stavlja dijafragma, gdje se nanosi spermicidni gel..."*).

Izrazili su i kritičan stav prema vjeronauku i prema crkvenom učenju da treba nevin/nevina ući u brak. Neki smatraju da crkveni autoritet nije mjerodavan i da oni ne žele zatomljivati svoje osjećaje.

PRILOG 8

PREZENTACIJE I DISKUSIJE REZULTATA UPITNIKA

Nakon završene obrade i analize podataka iz upitnika uslijedile su prezentacije rezultata zainteresiranim sudionicima/ama istraživanja u Splitu, Rijeci, Osijeku i Zagrebu. Prezentacije su održane tijekom listopada 2002. godine, a ukupno je sudjelovalo 29 osoba (7 mladića i 22 djevojke). Nakon predstavljanja dobivenih nalaza, mlade ljude smo zamolili i za dodatna pojašnjenja vezana uz neke naše pojmovne nejasnoće, kao i za njihova objašnjenja pojedinih konkretnih nalaza. Diskusija je bila strukturirana oko sljedećih pitanja i tema:

- Što mislite kako adolescenti/tice, u kontekstu seksualne veze, shvaćaju i razumijevaju pojmove "intimnosti" i "bliskosti", a kako "zadovoljstva" i "zabave"?
- Zašto je mladima teško razmišljati o seksualnosti iz pozicije djevojke (ili se ne žele staviti u tu poziciju)?
- Zašto se mladić koji ne koristi kondom percipira kao "cool", kao "faca"?
- Zašto je seks bez kondoma nekim mladim ljudima privlačan kao "novo, uzbudljivo iskustvo"?
- Zašto djevojke više od mladića razgovaraju o upotrebi kondoma i sigurnom seksu, a istovremeno koriste prekinuti snošaj?
- Što znači i predstavlja koncept "povjerenja" u adolescentskoj vezi?

Prema mišljenjima adolescenata, "intimnost" u seksualnoj vezi izražava želju za privatnošću i diskrecijom, "nešto što ostaje među nama", dok se pojam "bliskosti" razumijeva kao međusobno razvijena komunikacija i povezanost između dvoje mladih u vezi. "Zadovoljstvo" se pak prvenstveno shvaća kao tjelesni, fizički užitek, dok pojmove "zabave" i "provoda" u kontekstu seksualnih veza najviše povezuju s ekskurzijama i ljetnim ljubavima, iznoseći primjer mladića koji preko ljeta prekida vezu s djevojkom, kako bi mogao izlaziti s drugima, a kasnije joj se ponovo vraća.

Djevojke smatraju da mladići međusobno ne razgovaraju puno o seksualnosti, te ne pričaju o osjećajima, već uglavnom iznose činjenice. Također, mišljenja su da mladići mogućnost sagledavanja situacije iz perspektive djevojke, uživljavanje u žensku ulogu doživljavaju kao prijeteću i ugrožavajuću za njihovo shvaćanje muškosti, "*mogli bi se osjećati manje muški*", istovremeno svjesni su i mogućih reakcija okoline (vršnjačke grupe): "*tetkica*", "*feminizirani papučar*". Jedna djevojka smatra da razumijevanje ženske pozicije za mladiće uopće nije niti važno, "ne tiče ih se".

Adolescenti/tice smatraju da se u skladu s normama nekih muških vršnjačkih grupa u kojima se upotreba kondoma smatra sramotom, mladić koji ne koristi kondom percipira kao "cool" i "faca". Misli se da je taj mladić *hrabar i da ima autoritet* ("*cura me sluša i imam moć nad njom*"), a insistiranje djevojke na upotrebi kondoma shvaća se kao "popuštanje" od strane mladića. Neki kao razlog takvog ponašanja navode alkohol. Prihvatanje rizika u nekim vršnjačkim grupama smatra se "cool" ponašanjem.

Mladići i djevojke smatraju da za neke mlade privlačnost seksa bez kondoma kao nekog *novog, uzbudljivog iskustva*, može biti posljedica njihovih percepcija takvih aktivnosti kao "*zabranjenog voća*", kao revolta i bunta protiv dominantne promocije sigurnog seksa. Kao jedan od razloga takvog ponašanja mladi navode i utjecaj medija, jer je "*tako prikazano u filmovima koji promoviraju seks bez kondoma*". Također i skupoća kondoma za mnoge mlade može biti razlog za nekonzistentnu upotrebu kondoma ili prema riječima jedne djevojke "*Treba naći sina od vlasnika Durexa i imati opskrbu kondomima za cijeli život*".

Razloge zašto djevojke više razgovaraju o upotrebi kondoma i sigurnom seksu, a istovremeno koriste prekinuti snošaj, adolescenti/tice pronalaze u tome da je djevojkama teško zahtijevati korištenje kondoma, kao što im je teško i nagovoriti mladića na upotrebu kondoma. Neka od njihovih objašnjenja uključuju sljedeće:

- "*Ona očekuje da on nabavi kondome, a ako on ne nabavi, ona se povuče.*"
- "*Dečko je previše uzbuđen i ne misli na to. Cure više razmišljaju o opasnostima.*"
- "*Čine to da bi udovoljile njima. Pouzdaju se u muškarca i ne žele mu reći ne.*"
- "*Lakše je razmišljati o upotrebi kondoma, a teže zahtijevati korištenje.*"
- "*Neke moje prijateljice razmišljaju "ako do sada nije bilo ništa, valjda neće ni sada".*"
- "*Jedan od razloga je nedovoljna educiranost, djevojke ne znaju što im se nudi od kontracepcije, slabo posjećuju ginekologa.*"

Koncept "povjerenja" mladi su pojašnjavali navodeći sljedeće značajke: bez mijenjanja partnera/ica, bez međusobnog povrjeđivanja, međusobna iskrenost i vjernost. Djevojke dodatno smatraju da "povjerenje" znači i preuzimanje rizika zbog ljubavi prema mladiću.

LITERATURA:

1) *** (1994). *Programme of Action of the United Nations International Conference on Population and Development*. URL: <http://www.iisd.ca/linkages/cairo.html>

2) *** (1999). *Statistički ljetopis*. Zagreb: Državni zavod za statistiku.

3) *** (2001). *Partnering: A New Approach to Sexual and Reproductive Health*. URL: <http://www.unfpa.org/tpd/partnering/index.htm>

4) *** (2002). *The Barcelona Report on the Global HIV/AIDS Epidemics 2002*. URL: <http://www.unaids.org/barcelona/presskit/report.html>

5) Bernik I. i V. Hlebec (2001). *How Did It Happen the First Time: Sexual Initiation of Secondary School Students In Seven Post- Socialist Countries* /Paper presented at the "Sexualities in Transition" conference/. Dubrovnik, 11 -17 lipanj.

6) Brown A., Jejeebhoy S., Shah I. i K. M. Yount (2001). *Sexual Relations among Young People in Developing Countries: Evidence from WHO Case Studies*. Geneva: WHO.

7) Eggleston E., Jackson J. & K. Hardee (1999). *Sexual Attitudes and Behavior Among Young Adolescents in Jamaica*. *International Family Planning Perspectives* 25 (2):78-84. URL: <http://www.guttmacher.org/pubs/journals/2507899.html>

8) Forsberg M. (2000). *Adolescent Sexuality in Sweden - a Research Review 2000*. Stockholm: Swedish National Institute of Public Health.

9) Hiršl-Hečej V., Šikanić-Dugić N. i J. Dobravic-Poljak (1998). *Istraživanje o znanju, stavovima i seksualnom ponašanju adolescenata - učenika srednjih škola u Zagrebu* /Mimeo/. Zagreb: UNICEF.

10) Holland J., Ramazanoglu C., Sharpe S. i R. Thomson (2000). *Deconstructing Virginity - Young People's Accounts of First Sex*. *Sexual and Relationship Therapy* 15 (3): 221-232.

- 11) Holland J., Ramazanoglu C., Sharpe S. i R. Thomson (1998). *The Male in the Head*. London: The Tufnell Press.
- 12) Holland J., Ramazonoglu C., Sharpe S. i R. Thomson (1992). *Pleasure, Pressure and Power: Some Contradictions of Gendered Sexuality*. *The Sociological Review* 38: 645-673.
- 13) Kiragu K. (2001). *Youth and HIV/AIDS: Can we Avoid Catastrophe?* URL: <http://www.jhuccp.org/pr/l12edsum.shtml>
- 14) Kirby D. (2001). *Understanding What Works and What Doesn't In Reducing Adolescent Sexual Risk -Taking*. / *Family Planning Perspectives* 33(6): 276-281/. URL: <http://www.guttmacher.org/pubs/journals/3327601.html>
- 15) Lewis J. i S. Clift (2001). *Challenging Gender Issues*. Oslo: NIKK.
- 16) Rivers K. i P. Aggleton (1999). *Adolescent Sexuality, Gender and the HIV Epidemic*. URL: <http://www.undp.org/hiv/publications/gender/adolesce.htm>
- 17) Rosen J. (2000). *Advocating for Adolescent Reproductive Health: Adressing Cultural Sensitivities*. URL: http://pf.convio.com/pf/pubs/focus/IN%20FOCUS/nov_2000.htm
- 18) Štulhofer A., Jureša V. i M. Mamula (2000). *Problematični užici: rizično seksualno ponašanje u kasnoj adolescenciji*. *Društvena istraživanja* 9 (6): 867-893.
- 19) Vanwesenbeeck I., Van Zessen G., Ingham R., Jaramazović E. i D. Stevens (1999). *Factors and Processes in Heterosexual Competence and Risk: An Integrated Review of the Evidence*. *Psychology and Health* 14: 25-50.